

MİRÂTÜ'L-İRFÂN VE LÜBBEH
ŞERHU RİSÂLETÜ MEN AREFE NEFSEHU FAKAD AREFE RABBEHU

Müellif
İBN ARABÎ

Lisân-ı Arabîye Şerh
AHMED SÜLEYMÂN EL-TRÂBLUSÎ EL-ERVÂDÎ

Lisân-ı Türkiye Tercüme
AHMED AVNÎ KONUK
١٣٤١/1922

Hazırlayanlar
Adem Yakar
Mine Kara- Duygu Kara
2022

Önsöz

Muhyiddîn İbn Arabî'nin "Ehadiyyet Risâlesi" olarak da bilinen "Men Arefe Nefsehu Fakad Arefe Rabbehu" isimli risâlesini Ahmed Süleymân El-Trâblusî El-Ervâdî şerh ederek "Mirâtü'l-İrfân Ve Lübbeh Şerhu Risâletün Men Arefe Nefsehu Fakad Arefe Rabbehu" ismini vermiş ve bu şerhi Ahmed Avnî Konuk 1922 yılında Türkçeye çevirmiştir.

Risâlenin, Atatürk Kitaplığında kayıtlı olan farklı nüshalar karşılaştırılarak çeviri-yazısı yapılmıştır. Esâs alınan nüsha (O.E.83) demirbaşta kayıtlı olan nüshadır. Sayfa sayısı otuz sekiz (38) olup bu nüsha müellif tarafından istinsâh edilmiştir.

Eserde herhangi bir sadeleştirme yapılmamış ve benzer kelime kullanımına gidilmemiş olup aslına uygun olarak rika metin matbû' metin haline getirilmiştir. Mürekkebin karışması ve yazıların birbirine girmesi nedeniyle okunamayan kelimeler (...) şeklinde belirtilmiştir.

Dikkatimizden kaçan ve hatamızdan kaynaklanan, yanlış okunmuş kelimeler, kullanılması gereken harf yerine benzer harf kullanımı vb. hatâlara rastlanılabilir. Bu yanlışlıklar, tesâdüf edildikçe düzeltilecektir.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd olsun O Zât-ı Ecel u A'lâya ki resûllerini tevhîd ile gönderdi. Ve onları ıstıfâ eyledi. Ve Mustafa'yı onlara resûl kılıp, O'nun nusretine ve O'na imâna, onları da'vet etti.

Ve O'nun dînini, onun ulüvvü ve şerîatı ile âmîlin olan ümmetinin hulefâsıyla te'yîd eyledi ki onlar, Hz. Şeyh-i Ekber nebîle kadar, *cilân ba'd cil* O'nun vârisleridir.

İmdi Cenâb-ı Şeyh-i Ekber, gizlilerin kilidini açtı ve ulûm-i verâseti, ashâb-ı velâyete ızhâr ve ehlinin gayrinden rumûz ve işârât ile ahfâ eyledi. Böyle olunca her bir âlem-i tahrîr, onların sâhil-i mecârında durup, incilerini çıkarmak için o deryâ-yı ulûma daldı. Her bir şahıs onun yardımıyla müstemid ve nûruyla müstenîr olur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber ilm-i sahîh ve keşf-i sarîh sâhibidir. O Hazret, estâr-ı irfânı açıp, havâdis-i zamân meydânlarında cevelân buyurdu ve müstakbelde tahaddüs edecek umûrdan haber verdi. Nitekim bilâ-ziyâde ve lâ-noksân buyurduğu gibi vâki' oldu. Ve o cümleden olarak Mülûkü'l-Osmân'ın vücûdundan haber verdi. Ve onları inâyeten ve sarâhaten medh eyledi. Ve onlardan her birinin müddetine ve vezîr-i sadâretine remz ve telvîh ile işâret etti.

İmdi onların medhi, hüsn-i sîretlerine ve zâhiren ve bâtinen onların Hakk Teâlâ Hazretleri'yle olan sıdklarına delîldir. Zîrâ hükümlerini o emr-i şer'îyyeye tatbîk ve âsâr-ı nebeviyyeye ta'zîm, onların kavâid-i evveliyyeleri cümlesindedir. Böyle olunca hâl, fiilleri sebebiyle mülklerinin tahlîdini icâb etti. Ve bu kavâide ve emr-i müfid-i mütemmeme, sultân-ı a'zam ve sultân-ı selâtînü'l-Arab ve'l-Acem, mevlânâ melikü'l-ferîdü's-Sultân Abdulmecîd Hazretleri'nin zuhûruna kadar devam ettiler. Allah Teâlâ, onun eyyâm-ı devletini adl ve emn ve emân ile dâim buyursun. Ve medîü'l-zamân, sûi kuranâyı ondan çevirsin ve vüzerâsını ve vâlîlerini adle ve fiil-i hayrâta muvaffak buyursun. Be-fazl-ı Seyyidinâ Muhammedü'l-Mustafa Seyyidü'l-Sâdât (s.a.v.) âlihi ve ashâbihu mâdâmetü'l-semavât.

Ba'dehu mülk-i deyyâna muhtâc bir abd olan Ahmedü'l-Ahmedî el-Nakşibendi el-Hâlidî el-Ekberî İbn-i Süleymân Setrallahu Teâlâ *عن كل ذنب و ريب* der ki: "O hadd-i füzelâ ve es'adu vüzerâ ve nebilâ Veysi Paşa Hazretleri kutb-i ârif ve sâhib-i letâif ve maârif, seyyidim eş-Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî zi'l-ilmü'l-vehbî kadesallahu teâlâ rûha ve nûru cedde ve harîhe hazretlerinin *Men Arefe Nefsehu Fakad Arefe Rabbehu* risâlesini şerh etmemi Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye'de benden talep etti.

İmdi Rabbü'l-erbâba istihâre ettim. İcâb ile cevâb hâsıl oldu. Âlem-i sırr u hâfinin feyz-i fazlından istimdâden ona başladım. Ve ona *Mirâtü'l-İrfân ve Lübbeh Şerhu Risâletün Men Arefe Nefsehu Fakad Arefe Rabbehu* ismini koydum ve dedim:

Hız. Fettâh-ı Kerîm'de hâşi' olan Şeyh buyurdu ki:

بسم الله الرحمن الرحيم Besmele ile başladılar. Zîrâ besmele her bir kitâbın miftâhıdır. Ve Rabbü'l-erbâba şükrân hamdü-lehü ile senâ edip buyurdular:

الحمد لله الذي لم يكن قبل وحدانيته قبل Ya'nî "*Cins-i hamd, vahdâniyyetinin önünde, ön olmayan Allah Teâlâ'ya mahsûsdur.*" Ön, sonun zıddıdır. Onun vücûdunun evvelî yoktur, demektir.

آل Ya'nî "*Âgâh ol ki*" Fethiyyet ile edât-ı istiftâhdır.

والقبل هو Ya'nî "*Ön dahi O'dur.*" Hakk Teâlâ'nın *هُوَ الْأَوَّلُ* (Hadîd, 57:3) kavlından me'hûzdur.

ولم يكن Ya'nî "*Olmadı*" ve mevcûd olmadı, demektir.

بُعْدُ فِرْدَانِيَّتِهِ Ya'nî "*Ferdâniyyetinin sonunda.*" zâtında ve sıfâtında ve ef'âlinde onun vahdâniyyeti demektir.

بَعْدُ إِلَّا وَابْتَعْدُ هُوَ Ya'nî "*Son. Âgâh ol ki son dahi O'dur.*" Hakk Teâlâ'nın وَالْآخِرُ (Hadîd, 57:3) kavlinden me'hûzdur.

كَانَ Ya'nî "*Allah Teâla mevcûddur.*"

وَلَا قَبْلَ مَعَهُ Ya'nî "*Onunla berâber ön yoktur.*" Kabliyyet ile vasf olundu.

وَلَا بَعْدَ مَعَهُ Ya'nî "*Onunla berâber son yoktur.*" Ba'diyyet ile vasf olunur.

وَلَا قَرَبَ Ya'nî "*Kurb yoktur.*" Akrahiyyet ile vasf olunur.

وَلَا بَعْدَ Ya'nî "*Bu'd yoktur.*" Bâ'nın zammı ve Ayn'ın sükûnuyla kurbun zıddıdır. Eb'adiyyet ile tavsîf olunur, demektir.

وَلَا كَيْفَ Ya'nî "*Keyf yoktur.*" Keyf kelimesi kendisinde ahvâlden iftîhâm vâki' olan bir ism-i mübhem-i gayr-i mütemekkindir.

وَلَا أَيْنَ Ya'nî "*Eyn de yoktur.*" Eyn kelimesi zamândan suâldir. Ahvâl-i zamân olması haysiyyetinden her ikisini de nefy etti.

وَلَا حِينَ وَلَا أَوَانَ وَلَا وَقْتَ وَلَا زَمَانَ وَلَا فَوْقَ Ya'nî "*Hîn ve avân ve vakt ve zamân ve üst dahi yoktur.*" Onunla berâber mevcûd olarak.

وَلَا تَحْتَ Ya'nî "*Alet de yoktur.*" Hudûd ile vasf olunur.

وَلَا كَوْنَ Ya'nî "*Kevn dahi yoktur.*" Onunla berâber mevcûd yoktur; belki mevcûd ancak O'dur.

وَلَا مَكَانَ Ya'nî "*Mekân dahi yoktur.*" Emkine cinsinden.

وَهُوَ الْإِنِّ كَمَا كَانَ Ya'nî "*Ve Hakk Teâlâ şimdiki hâlde dahi öylece mevcûddur.*" Seyyidü'l-Ekvân'ın مَا عَلَيْهِ كَانَ kavli mucibince.

هُوَ الْوَاحِدُ بِلَا وَحْدَانِيَّةٍ Ya'nî "*Hakk Teâlâ vahdâniyyet olmaksızın vâhiddir.*" Kable'l-halk sıfât ve esmâ ve niseb-i taayyünâtını, ta'dâd-ı ebdenin intihâsı i'tibâriyle bizzât münferiddir, demektir.

هُوَ الْفَرْدُ بِلَا فِرْدَانِيَّةٍ Ya'nî "*Hakk Teâlâ teklik olmaksızın tektir.*" Kezâlik onu vasf edenin vücûdundan evvel ferddir, demektir.

لَيْسَ مَرَكَّبًا مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالْمُسَمَّى *olmadı.*" Eğer mürekkebe olaydı, hâdis olur idi. Bundan münezzehtir. Belki ismi zikr eder ve müsemmâyı murâd eyleriz.

فَإِنَّ اسْمَهُ هُوَ وَاسْمَاهُ هُوَ Ya'nî "*Hakk Teâlâ'nın ismi, zât-ı aliyyesidir. Ve müsemmâsı da zât-ı şerîfidir.*" (İsrâ 17:110) قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى kavlinden me'hûzan zât-ı aliyyesidir, demektir.

فَلَا اسْمَ غَيْرِهِ Ya'nî "*Zîrâ isim O'nun gayri değildir.*" Belki isim ancak O'dur, demektir. Bu muhakkıkîn üzerine câri olan şeydir ve o isim, لا اله الا الله محمد رسول الله diyen kimsenin küfrünü müstelzim olmamak için, ayn-ı müsemmâdır. İsim, müsemmânın gayri olduğu vakit, Zât-ı Mukaddese'nin gayrine vahdâniyyet ile ve Zât-ı Mutahhara'nın gayrine risâletle ikrâr etmiş olur. Ve ulemânın ba'zısı tevakkuf etti; çünkü selef, isim ve müsemmâ ve sıfat ve mevsûf ve tilâvet ve metlûv haklarında söz söylediler. Zîrâ bu mahal, mezâlik-i akdâmdır. Gayrin delâlete düşmesinden hazer olunur. Ve ulemâ-i allâmenin ba'zısı tafsîl edip, esmâ-i şerîfeyi dört kısma taksîm etti: Birincisi esmâ-i zâttır ki ona "heyne hû" derler. İkincisi esmâ-i sıfâttır ki ona "heyne hû velâ heyne gayrehû", denmez. Üçüncüsü esmâ-i tenzîhîdir, o da Kuddûs ve emsâli

gibi takdîs-i mutlakâ delâlet eden şeydir. Dördüncüsü esmâ-i ef'âldir. O dahi halk ve rızık gibi fiil üzerine tesmiyeye delâlet eden şeydir. Muhakkıkînin bir kısmı, kendisinde iştikâk vâki' olan şeydeki ma'nâ bir tek isimde olmadığına nazar ettiler. Zîrâ isim müsemmânın aynıdır. Eğer onun gayri olaydı; لا اله الا الله الخالق diyen kimsenin küfrü lâzım gelirdi. İmdi isim, müsemmânın gayri olmadığı müteayyin oldu.

ولا غيره Ya'nî "*Ve Hakk, isminin gayri değildir.*" Mevcûdât üç olmak i'tibâriyle ismin gayri değildir, demektir ki onlarda Allah Teâlâ'nın zâtı ve sıfâtı ve sıfâtının sıfâtıdır. Ve sıfâtının sıfâtı O'nun mahlûkâtıdır. Zîrâ kudret, makdûrun ve ilim, ma'lûmun icâdını iktizâ eder. Ve Vâhid-i Evvel'in sıfâtı da bunun gibidir. Zîrâ onlar ta'til kabûl etmez. Ve bu mahal, esrâr-ı muhibbîn mevcûdunun keşfine muhtâcdır. Çünkü onlar, kendilerinden her birinin tavr-ı kalbine, refî'ü'l-derecâtın, bârekât-ı envârının eş'iasından vârid olan şeyin şiddeti sebebiyle nedehş olup, bu esrârın ketmine tâkat getiremezler. Zîrâ kim ki bir şeyi çok sorsa, onun zikrini eksâr eder. Ve bir kimse mahbûb olmadıkça muhib olmaz. Hakk Teâlâ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ (Mâide, 5:54) buyurdu. Binâenaleyh onun hubbu, ahab-ı mükerremînin رضى الله عنهم اجمعين hubbundan oldu.

İmdi vâridât, vürûd ettiği vakit, ârif onları ibârât-ı sarîha ile tekellüm eder. Sâhib-i gaflet onu inkâr eyler. Onlar a'mâ ile basîr gibidir. Zîrâ a'mâ kevnî zalâm görür; basîr ise, envâr u mahâsini görüp heyâmânı artar. İmdi ârif, meşhûdât-ı basariyyesi hasebiyle tekellüm ettiği vakit, a'mâ bu meşhûdât-ı aliyyeyi redd ve inkâr eder. Eğer a'mâ akl-ı seyyid-i yed sâhibi olursa, basîret sâhibi, basîr olduğu için basar-ı hadîdiyle gören kimsenin kavlini teslîm eder. Ve ârif, serîre-i mümeyyize sâhibidir. Vürûd-i vâridâtın nâşî ba'zen kalbi inşâd ile ba'zen sebki-î ibârâtta kelâm-ı müseccâ' ile irâhe eder. Ve bu hazarât-ı kudsiyyenin tecellîsi hasebiyle vâki' olur. Evvelkisi, Hazret-i Ferdiyye'dir ki bu Hazret: ان الله كان ولا شئ معه وهو الان على ما عليه كان der. Ya'nî "*Allah Teâlâ mevcûd idi. Onunla berâber bir şey yok idi ve o şimdiki hâlde dahi bulunduğu hâl üzeredir.*" demektir. İkincisi, Hazret-i Mukayyedir ki bu Hazret dahi وَهُوَ مَعَكُمْ (Hadîd, 57:4) der, ya'nî "*Nerede olur iseniz O sizin ile berâberdir.*" demektir. Üçüncüsü, Hazreti tertîbdir ki bu Hazret, mahlûkâtın fenâsından sonra Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin لَمَّا تَلَمَّسَ الْمَلِكُ الْيَوْمَ (Mü'min, 40:16) kavli indinde sâbittir. Ma'lûm olsun ki urefâ (k.a.e.) hazarâtının kavâ'id-i kitâb-ı a'zîze ve sünnet-i nebeviyyeye mebnîdir. Ehl-i sünnet ulemâsının zikr ettikleri kâide-i külliyye, zâhirine haml olunan nüsûsdan ibârettir. Ve Seyyidü'l-Ekvân buyurdu ki: ان الله كان ولا شئ معه وهو الان على ما عليه كان Ya'nî "*Ekvân-ı halktan mukaddem mevcûd olup, kendisiyle berâber bir şey mevcûd olmadığı gibi şimdiki hâlde dahi mevcûd olup, onunla berâber bir şey yoktur.*" demektir. Zîrâ onların kavâ'id-i şerîfeleri i'tibâriyle bu mevcûdât-ı hâdis min cihetin a'râz gibidir. Çünkü onlar nefisleriyle kâim değildirler. Binâenaleyh onları ikâme eden ve onları tahrîk ve teskîn eyleyen Allah Teâlâ'dır ki O'na rücû' olunur. Nitekim Hakk Teâlâ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (Sâffât, 37:96) buyurur. Hakk Teâlâ, ekvânın muharriki olunca mahlûkâtın ve fiillerinin Hâlık'ı olmuş olur.

İmdi mahlûkât dülgerin aleti gibi olur. Dülger, keser ile yontar ve testere ile biçer. Bu alete dülgerin ef'âlinden bir fiil nisbet olunmaz. Binâenaleyh keser, sandığı veya mencûr-i ma'lûmdan bir şeyi yaptı, denemez. Belki fiil, kesere ve testereye değil bî-hasebü'z-zâhir dülgerine isnâd olunur.

Ma'lûmun olsun ki sâhib-i mefâhir olan Mustafa (s.a.v.) Efendimiz, ashâbının ba'zısına şerîat ve ilm-i zâhir ile hitâb buyurdu. Ve onlardan Sıddîk-ı Ekber ve medîne-i ilm-i ifharın bâbı olan Hz. Alî gibi her bir âlem-i mâhir de hakikat ile remz eyledi. Ve Hz. Sıddîk hüsnde kendisine sâni olmayanın hasebiyle iştigâlden nâşî, ulûm-i hakikiyyenin verâseti Hz. Alî'ye

intikâl eyledi. Hz. Sıddîk, *ما رابت شيئاً الا ورايت الله قبله* Ya'nî “*Bir şeyi görmedim illâ ki evvelen Allah Teâlâ'yı gördüm.*” buyurdu ve Hz. Alî (r.a.) dahi, *لم اعبد رياً لم* ya'nî “*Görmediğim Rabb'e tapmam.*” buyurdu. Ve Hz. Şeyh-i Ekber, Hz. Alî'den ilme ve onda zâhir olan sırra tevâris etti. Binâenaleyh beşerin fehminden âciz olduğu tevhîd-i hakîkî ile tekellüm eyledi. Ve bu risâlenin âhirinde *الواصل تكفيه الا شاره* kavline kadar zikr eylediği ibârât, onun evvelinde mukaddime gibi olmak münâsib olur.

Buyururlar ki: *وان سائل وقال انت تثبت الله وتنفي كل شيء فما هذه الاشياء التي تراها* Ya'nî “*Eğer bir sâil suâl edip dese ki, sen her şeyi nefy edip Allah'ı isbât eyledin. İmdi bu gördüğün eşyâ nedir?*” Cenâb-ı Şeyh (r.a.) onun bu kavline cevâb olarak buyurur ki: *فالجواب قلت في هذه المقالات مع من لا يرى سوى الله شيئاً ومن يرى شيئاً سوى الله فليس لنا معه جواب ولا سؤال فانه لا يرى غير* Ya'nî “*Cevâb olarak derim ki bu makâlât, bir şeyi Hakk'ın gayri görmeyen kimseyedir. Ve bir şeyi Hakk'ın gayri gören kimseye bizim için cevâb ve suâl olmadı. Zîrâ o kimse gördüğü şeyin gayrini görmez. Ve nefsinin bilen kimse, vücûdda Allah'ın gayrini görmez. Ve nefsinin bilmeyen kimse Allah Teâlâ Hazretleri'ni görmez. Ve her bir kap içinde olan şey tereşşüh eder...ilh.*” Ben derim ki gayr-i vâsıl olan kimse, bu temhîd-i haysiyetle sana temhîd ettiğimiz sarîh ibâre ile de anlamaz. Böyle olunca biz, makâm-ı esmâ sâhibi olan Şeyh-i Ekber'in kavline rücû' edelim:

ولهذا هو الاسم والمسمى Ya'nî “*Ve bunun için, isim ve müsemmâda O'dur.*” İsim O'nun gayri değildir, demektir. İsim ile murâd Zât'tır.

هو الاول Ya'nî “*O, evveldir.*” Onun vücûdunun iftitâhı yoktur, demektir.

بلا اولية Ya'nî “*Evveliyet, olmaksızın.*” Evveliyet vasfı olmaksızın, demektir.

هو الاخر Ya'nî “*O, âhirdir.*” O'nun kademinin sübûtundan istihâle-i ademden nâşî vücûdunun ihtitâmı yoktur, demektir.

بلا آخرية Ya'nî “*Âhiriyyet olmaksızın.*” Âhiriyyetin vücûdu olmaksızın, demektir.

هو الظاهر Ya'nî “*O, zâhirdir.*” Rubûbiyeti vâzıhdır, demektir.

بلا ظاهرية Ya'nî “*Zâhiriyyet olmaksızın.*” Vasf-ı zuhûr olmaksızın, demektir.

هو الباطن Ya'nî “*O, bâtıdır.*” Evhâm ve keyfiyetten muhtecibdir, demektir.

بلا باطنية Ya'nî “*Bâtıniyyet olmaksızın.*” Vasf-ı butûn olmaksızın, demektir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.) bu tertîbde sâilin cevâbı hakkında (s.a.v.) Efendimiz'in beyân buyurduğu mertebe-i amâya işâret eyledi. O sâil dahi Ebû Zer b. Akîlî (r.a.)'dır ki, *يا رسول الله اين كان رنبا* Ya'nî “*Rabb'imiz halk-ı mahlûktan mukaddem nerede idi?*” diye sordum. *كان في* *عما ما تحته هواء وما فوقه هواء وخلق عرشه على الماء* Ya'nî “*Altında ve üstünde havâ olmayan a'mâda idi ve arşını su üzerinde halk eyledi, buyurdu.*” dedi.

Şa'rânî (k.s.), *ما* “mâ” alındı ma'nâsına olan mevsûle değil, nâfiyedir. Binâenaleyh a'mâ, Hakk Teâlâ'nın halkından tecezzî eylediği evvelki mertebedir. Seyyidim Abdülkerîm Cîlî buyurdu ki: “*A'mâ için nisbet-i fevkiyyet yoktur; fevkinden murâd kemâlât-ı ilahiyyedir ve nisbet-i tahtıyyet dahi yoktur. Tahtıyetten murâd, evsâf-ı halkıyyedir. Böyle olunca a'mâ için fevk ve taht yoktur. Bu iki takdîrce* *ما* “mâ” lafzı, nâfiyyedir.” buyurdu.

İmdi zât-ı ilâhiyyenin dahi min-haysu-heyye kezâlik vasfı ve ismi ve resmi yoktur. Ya'nî ondan sâdır olan bir eser yoktur. Ancak ondan kitâb ve sünnette esmâ ve sıfâtından vârid olan şey ve kendisine nisbet olunan âsâr vardır. İmdi biz sıfât için esmâ-i câmi'e ile müsemmâ olan ve esmâsı ve sıfâtı i'tibâriyle kendisinden ef'âl sâdır olan zâtına i'tikâd ettik. Cemî'-i âsâr-

ı kevnîyye, bilâ-istiskâl ve lâ-istifsâr, ahkâm-ı şer‘-i Muhammediyye zâhîren ve bâtînen mücerred imân ve teslîmdir. Zîrâ onların ma‘rifeti, bir sıfatla taayyünât-ı vücûhdan bir vech ile mümkün olmaz. Ve taayyünâtın evveli kevn ve ayn olmadığı sabittir. O’nun kendi zâtına ilmidir.

هو وجود الحرف الاول Ya‘nî “*O, evvel harfinin vücûdudur.*” Zât-ı ahadiyyeye işâret olunan elif, demektir. Ya‘nî ezel-i âzâlde eşyânın evveli olan min-haysu-hû Hakk Teâlâ Hazretleri’dir.

سر الاول Ya‘nî “*Hakk, sırr-ı evveldir.*” O, teveccüh icâdı indinde cânib-i Hakk’tan her bir şeye mahsûs bulunan şeydir. Hakk Teâlâ’nın إِيَّاكَ نَعْبُدُكَ وَأَن نَّكُونَ (Nahl, 16:40) kavliyle ona işâret olunur. Ve işte bunun için Hakk’ı, ancak Hakk bilir. Ve Hakk’ı ancak Hakk sever ve Hakk’ı ancak Hakk taleb eder, denildi. Zîrâ ancak bu sırr, tâlib-i Hakk’tır ve ona muhibbdır. Ve onu ârifdir. Nitekim makâm-ı hubbî sâhibi Mustafa (s.a.v.) عرفت ربي بربي Ya‘nî “*Rabb’imi Rabb’im ile bildim.*” buyurdu.

هو وجود الحرف الاخر Ya‘nî “*O, âhir harfinin vücûdudur.*” Âhire işâret olunan *elif*’dir ki onun nihâyeti yoktur, demektir.

سر الاخر Ya‘nî “*O, sırr-ı âhirdir.*” Ebedî sermedî olan sırdır, demektir.

هو وجود حروف الظاهر Ya‘nî “*Ve O, zâhir harflerinin vücûdudur.*” Bu ism-i şerîf, demektir. Zîrâ O’nun ismi kendi zâtıdır.

هو وجود حروف الباطن Ya‘nî “*O, bâtın harflerinin de vücûdudur.*” Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.), Hakk Sübhânehu Hazretleri’nin وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا (Nisâ, 4:126) kavli velâyetle ihâta-i külliyyeye işâret için, bu esmâ-i şerîfe beynini tertîb eyledi. Ve bunda bir sırr vardır ki keşf olunmaz; zevk eden bilir.

فلا اول ولا آخر ولا ظاهر ولا باطن الا هو Ya‘nî “*Evvel ve âhir ve zâhir ve bâtın, ancak Hakk’tır.*” Hakk Teâlâ’nın هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ (Hadîd, 57:3) kavlinden me’hûzdur.

بلا سريان هذه الحروف في وجوده ، وبلا سريان وجوده في هذه الا حروف Ya‘nî “*O’nun vücûdunda bu harflerin sereyânı ve bu harflerde de O’nun vücûdunun sereyânı olmaksızın.*” Zîrâ Hakk Teâlâ kendisine bir şeyin hulûlünden ve O’nun bir şeye hulûlünden münezzehdir.

فافهم هذا لثلاث تقع في غلط الحلولية Ya‘nî “*Hulûliyye tâifesinin galatına düşmemek için bu beyânı iyi anla!*” ki onlar Allah Teâlâ Hazretleri’nin havâdise hulûl ettiğini zu‘m ederler. Memâlikü’l-memâlik bundan münezzehdir.

لا هو في شيء Ya‘nî “*O’nda bir şey yoktur.*” ki O’na hulûl ede.

ولا شيء فيه Ya‘nî “*O, bir şeyde değildir.*” ki hulûl ede.

لا داخلا Ya‘nî “*O, şeyde dâhil değildir.*”

ولا خارجا Ya‘nî “*O, şeyden hâric değildir.*” Doğmadı ve doğurmadı.

ينبغي ان تعرفه بهذه الصفة Ya‘nî “*Ve Hakk’ı bu sıfat ile bilmek lâzımdır.*” Nefsini o sıfat ile vasf eyledi.

لا بالعلم Ya‘nî “*Hakk, ilm ile bilinmez.*” Ve meselâ sıfât evvelâ ilm-i zâhiri ile bilindir.

ولا بالقول Ya‘nî “*Kavl ile de bilinmez.*” İlm-i kelâmda olan makûl demektir. Zîrâ ilm-i kelâm, Hakk’a adem-i vusûlden nâşî, O’na istidlâlden ibârettir.

ولا بالفهم Ya‘nî “*Fehm ile de bilinmez.*” Akl ile demektir.

ولا بالوهم Ya'nî *"Vehm ile de bilinmez."* Zîrâ vehm mehâlike düşürür. Ve her ne şey ki kalbine hutûr ede; Allah Teâlâ onun hilâfidir.

ولا بالحسّ Ya'nî *"Hiss ile de bilinmez."* Zîrâ Hakk Teâlâ havâss ile bilinmekten münezzehdir.

ولا بالعين، الظاهر Ya'nî *"Zâhir gözû ile bilinmez."* Zîrâ Hakk Teâlâ havâdisin rüyetinden münezzeh olup cemâl-i bâhir sâhibidir.

ولا بالعين الباطن Ya'nî *"Ayn-ı bâtin ile de bilinmez."* Keşf ile ve firâset ile ve esrâr ile demektir.

ولا بالإدراك Ya'nî *"İdrâk ile de bilinmez."* İdrâk, anlamak demektir. عاشى حتى ادرك زمانه ve ادركه ببصره denir ki, ona yetişinceye kadar yürüdü ve onun zamânına yetişinceye kadar yaşadı ve gözûyle gördü, demektir. Bunların cümlesi Allah Teâlâ hakkında müstahîldir.

لا يراه إلا هو Ya'nî *"Hakk'ı, ancak Hakk gördü."* Belki Hakk kendi kemâl-i zâtını ve ünsünü kendi gördü.

ولا يدركه إلا هو Ya'nî *"Hakk'ı, ancak Hakk idrâk eder."* Belki O, celâl-i kudsünü kendi idrâk eyler.

ولا يعلمه Ya'nî *"Ve O'nu bilmez."* Hakk'ın zâtını bilmez, demektir.

إلا هو بنفسه، يرى نفسه وبنفسه يعرف نفسه Ya'nî *"İllâ ki kendi bilir ve kendi zâtını, kendi zâtıyla görür ve kendi zâtı ile ârif olur."* İmdi Allah Teâlâ'yı ârif olan kimse Mustafa (s.a.v.)'in عرفت ربى برى kavli-i şerîfi mûcibince, mürebbiyi Allah ile ârif olur.

لا يراه أحد غير Ya'nî *"Hakk'ı Hakk'ın gayri bir kimse görmez."* Len Terânî kavli-i şerîfi mûcibince. İmdi bu kavli, Mustafa el-Muhtâr (a.s.v.)'dan gayri her bir mahlûk için âmmîdir.

ولا يدركه احد غير Ya'nî *"Hakk'ı Hakk'ın gayri bir kimse idrâk eylemez."* لَأُذْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذْرِكُ الْأَبْصَارَ (En'âm, 6:103) âyet-i kerîmesi mûcibince.

حجابه وحدانيته Ya'nî *"Hakk'ın hicâbı, O'nun vahdâniyyetidir."* Vahdâniyyet âyinenin selbidir ve isim muhakkıkîn indinde müsemânın aynıdır. Ve sıfat, ayn-ı mevsûfdur. Böyle olunca kendi zâtını kendi zâtı ile hicâblamış olur.

لا يحجبه شئ غير Ya'nî *"Hakk'ı Hakk'ın gayri bir şey hicâblamaz."* Zîrâ O'nu kendinin gayri bir şey hicâblamış olsa, o şey O'nun kâhri olur idi. Bu ise müstahîldir. Hakk subhânehu buyurur: وهو القاهر فوق عباده

حجابه وجوده Ya'nî *"Hakk'ın hicâbı, kendi vücûdudur."* Ma'lûm olsun ki muhakkak vücûd, mevcûdun aynıdır. İmdi O:

يستر وجوده بوحدانيته Ya'nî *"Vücûdunu kendi vahdâniyyeti ile setr eder."* Zâtını zâtı ile setr eder, demektir.

بلا كيفية Ya'nî *"Keyfiyyet olmaksızın."* Heyet-i mahsûse ve hâlet-i mahsûs olmaksızın, demektir.

لا يراه أحد غير Ya'nî *"Hakk'ı Hakk'ın gayri bir kimse görmez."* Eğer denilirse ki mâsabakla berâber bu ibâreyi Hz. Şeyh tekrâr etti. Bunun fâidesi nedir?

Derim ki, evvelen zikri rü'yet-i avâmın nefyi ve sâniyen iâdesi ve dünyada rü'yet-i hâvassın nefyi içindir. Velakin Hakk Teâlâ'nın وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ (Kıyâmet, 75:22-23) kavli-i şerîfi mûcibince mü'minîn ve mü'minât onu cennette görürler. Ve bunun sebebi budur

ki muhakkak Allah Teâlâ onlara hayât-ı ebediyye bahş eyler ki ondan sonra fenâ yoktur. İşte bunun içindir ki ehl-i cennetin ba‘zılarına mektûb irsâl buyurduğu vakit Allah Teâlâ bizi onun ehlinden kılsın. Onda من الحي القيوم الى الحي القيوم ya‘nî “Bu mektûb, Hayy’ul-Kayyûm’dan Hayy’ul-Kayyûma”dır, yazar. Ve bu Hakk Sübhânehu ve Teâlâ cânibinden ehl-i cennet için teşrîf ve cennette hiç bir kimsenin fânî olmadığını bununla tebşîrdir.

لا نبى مرسل Ya‘nî “*Nebî-i mürsel de Hakk’ı görmez.*” Ancak enbiyânın seyyidi olan Mustafa efdalü aleyhi’s-selâm gördü. İmdi O nazarı, iki ayn-ı bâsiresini hark etmek sûretiyle aynü’l-basîreti ile gördü ve işte bu sebeble ayn-ı basîreti ile görür diyenlerin kavli ile iki ayn-i basîresi ile gördü diyenlerin kavli arasını cem‘ etmek sahîh oldu. Ve İbn-i Fârız (k.s.) *Kasîretü’t-Tâiyyete*’sinde, bu makâm-ı şerîfin bahrine dalmak için seyre lisân-ı cem‘ ile muharraz olduğu hâlde, makâm-ı Ahmedîden hikâyeye eder. Ve o bahre dalmak mülk-i latîfin makâm-ı müşâhedesidir, o da müşâhede-i hakîkiyyenin zıllıdır ki efdal-i beriyye olan Mustafa (a.s.)’a hâsıl oldu ve nefis-i zekiye sâhibi olan Mûsâ-i Kelîm ondan men‘ olundu ve Şeyh-i Müşârünileyh buna işâreten buyurur:

ودونك بحر اخضته وقف الاولى ** بسا حله صونالموضع حرمتي

Ve dûnun ya‘nî ey müsterşid, bahre dalmak ile rüşdünü ahz eyle. Bu öyle bir bahrdir ki bu makâmdan sâhibine tebaiyyet ile ben ona daldım. Ve bu öyle bir makâmdır ki âriflerden sâbıkîn olanlar onların sâhilinde durdular ve onun sâhibi olan Mustafa (a.s.)’ın hürmetini siyânetten cennette dalmadılar. Ve bunun için İbn-i Fârız Hazretleri buyurdu:

ولا تقر بوا مال اليتيم اشارة ** لكف يد صدت له اذلقت

Beyt-i sâbıkdaki bahr ile rü’yet-i Hakk’ı murâd eyledi ve ولا تقر بوا مال اليتيم kavli ile de *Len Terânî* kavliyle Mûsâ-i Kelîm’in men‘ olduğu bu rü’yeti murâd etti, onunla Hz. Hakk’a karîb olan Mustafa (a.s.) ihtisâs eyledi. Ve onun zıllı O Hazret’in ittibâ‘ ve izzetine hâsıl oldu. Ve haberde vârid oldu ki Mûsâ (a.s.) bî-hûşluktan ifâkat buldukta, ona bu sana mahsûs değildir, bu senden sonra gelecek olan yetîme hâsıdır, denildi. Mûsâ (a.s.) tasdîk ederek dedi ki: Nefsin için irtifâ eylediğin makâmın âlâsına muhtas kıldığın kimseden gayri bir ahdin sana vusûlünden seni tenzîh ederim. Benim için olmayan şeye tasaddî ettiğimden dolayı tâib oldum. Ve bu makâm-ı uluvvün Muhammed (a.s.v.)’a tahsîsine imân edenlerin birincisi benim ve Hakk Teâlâ, O Hazret’i yetîm tesmiye buyurdu. Nitekim أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى (Duhâ, 93:6) buyurur:

ولا ولي كامل، ولا ملك مقرب يعرفه Ya‘nî “*Velî-i kâmil ve melek-i mukarreb dahi Hakk’ı bilmez.*” Ma‘nâ-yı sıfâtı cihetinden değil, hakikat-i zâtı cihetinden demektir. Ve Hakk Teâlâ’nın أَيْتَمًا تَوَلَّوْا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ (Bakara, 2:115) kavli, mezheb-i sûfiyyeye muhtas olan işâret-i bâtniyyedir.

Beyit

نظرت الى الوجه الذى الكل هالك ** سوى وجهه والوجه ماهو مهميم
فظنو ابانى ناظر فى رجو ههم ** عيون لهم عماشاهره عموا
أترك وجهها بالحسن مثرقاً ** وانظر وجهاً حشوه القبيح والدم

Ma'lûm olsun ki mükâşifin olan ehl-i müşâhede için tevhîdde, mezheb-i mütekellimîne muhâlif olarak bir mezheb-i hâs vardır. Onların a'mâli bâtınî ve şerîatleri, şerîat-ı İslâmiyyenin bâtınıdır. Ve onlardan birisi olan İbn-i Fârız Hazretleri buyurdu:

منتحك علما انى ترد كشفه فرد ** سببى و اشرع فى ابتاع شريعتى

Ya'nî ey sâlik, sana bir ilim verdim ki o da mülk-i deyyânın tevhîdi ilmîdir. Eğer sen muâyene-i vicdân tarîkiyle onun keşfini istersen, istediğin şeye nâil olmak için benim şerîat-i bâtıneme ve tarîkıma tâbî' ol! O hâlde sen, fazl ve câh sâhibi olan Resûl'üne hitâben Hakk Teâlâ'nın *قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ* (Âl-i İmrân, 3:31) kavliyle medlûlün-aleyhi bulunan makâm-ı Ahmedî-i hakîkiyye-i seyrde benim refikim olursun. İmdi ona ittibâ' için iki tarîk vardır. Birisi tarîkat-ı zâhirdir ki, o da lisân-ı umûm ile kendisiyle muhâtab olan şerîat-ı zâhiriyyedir. İkincisi tarîkat-ı bâtınıyyedir ki lisân-ı husûsî ile onunla muhâtab bulunan bâtın-ı şerîattir ve iki tarîkatın delîli de âyât-ı Kur'âniyye ve sünnet-i nebeviyyededir ve hiçbir kimse ikinci tarîk-i hakîkate vâsıl olmaz; illâ ki şerîat-ı evvel tarîkinin kat'ından sonra vâsıl olur. İmdi hakikat, şerîatın bâtınıdır. Ve bâtın-ı şeye vusûl, ancak o şeyin zâhirini hark ettikten sonra mümkün olur. Ehl-i bâtın, kapıdan hazrete dâhil olan ahabbdır. Onların meşrebi Hayyu'l-Kayyûm'un müşâhedesidir ki o Hayy-u Kayyûm, cem'-i füyûzâtın ve ulûmun masdarıdır. Onlardan her birinin ilimde rütbe-i uzmâya bülûğu sâdık olur. Nitekim Hakk Teâlâ, *وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا* (Kehf, 18:65) kavliyle onların ba'zılarından haber verdi. İmdi çeşme-i hakîkatten içmeyenler, onlardan ma'dûd değildir. Bunda kâil buyurdu:

فنبع صدى من شراب نقيعه ** لى فدعى من سراب بقيعة

Baldan daha lezîz olan tatlı sudur. Arablar onun uzûbetiyle darb-ı mesel irâd ederlerde *صداء* "saddâü" gibi değildir, derler. Ehl-i bâtın, hakîkatin şürbünü bu çeşmeden şürbe teşbîh etti. Ve ehl-i zâhirin şürbünü de serâbdan olan şürbe teşbîh eyledi ki o serâb suya benzer; hâlbuki su değildir. Ba'dî müttesi' olan arzında zâhir olur. Ve Hakk Teâlâ Hazretleri *وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيَعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا* (Nûr, 24:39) kavliyle amel-i küffârı ona teşbîh buyurdu. Ma'nâ-yı beyit budur ki menba'-ı ayn-ı hakîkat, çeşme-i saddâüe benzer. O sadânın nefî' ya'nî çeşmesi benim indimdedir. Ya'nî kalbimdedir. İmdi geniş arzımdan bir mahalde zâhir olan serâba müşâbih, ehl-i zâhirin akâidinden beni terk et ki o serâb, suya benzer ve su değildir. Ve sâhib-i kemâl olan Şeyh-i Ekber (r.a.) ehl-i bâtının akâidini tasrîh edip buyururlar ki,

Ya'nî *نبيه هو ورسوله هو رسالته هو وكلامه هو أرسل نفسه من نفسه بنفسه إلى نفسه* "**Hakk'ın nebîsi kendi zâtıdır ve resûlü kendi zâtıdır ve risâleti de kendi zâtıdır ve kelâmı da kendi zâtıdır. Kendi zâtını, kendi zâtıyla, kendi zâtından, kendi zâtına gönderdi.**" Şeyh-i Ekber'in (r.a.) *هو نبيه* kavli, Hakk Teâlâ'nın *وَمَا تَعْمَلُونَ* (Sâffât, 37:96) kavli mûcibince menbâ ancak Hakk'tır, demek olur. İmdi halka enbâi eden ya'nî Allah Teâlâ'dan onun zâtını ve fiilini onlara haber veren nebî, onun Rabb'inin ef'âlinden bir fiildir. Nitekim Hakk Teâlâ buyurur: *وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* (Enfâl, 8:17) *هو* Resûlü o halk etti ve risâleti o iblâğ eyledi, demektir. Ya'nî onun kelâmı kendisi olup, onunla tekellüm eyledi ve o kelâmı tebliğ eden ancak O'dur. Zîrâ mahlûk için fiil

sâbit değildir; belki fiil ancak Hakk'tır. Böyle olunca resûle hâsıl olan irsâl hakîkatte Hakk'ın zâtından olur. Çünkü resûl ve onun fiili, Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin ef'âlinden bir fiildir. O ancak kendi zâtına meblağdır. Zîrâ resûl, âlet gibidir. Ve Hz. Şeyh-i Ekber'in *الى نفسه* kavlinin ma'nâsı da budur ki icâbet-i da'vetle mutâlib olanları ve onların fiilini halk eden ancak Hakk'tır. Bunların cümlesi âlet gibi olur. Ve fâil ancak Hakk'tır, onun gayri değildir. Eğer denirse ki bundan hiçbir kimseye fiil isnâdî lâzım gelmez. İmdi neden dolayı Hakk kâfirleri ta'zîb eder? Eğer onların hidâyetlerini murâd ede idi; onlar mühtedî olurlar idi: Bunun cevâbı Hakk Teâlâ'nın *لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ* (Enbiyâ, 21:23) kavlidir. Zîrâ O mâliktir ve mâlik kendi mülkünde keyfe mâ-yeşâ tasarruf eder. Nitekim bir insânın iki libâsı olsa, birini yırtar ve diğersini ta'zîr eyler. Ona hiçbir kimse muâraza edemez ve Hakk Teâlâ ezelde halk-ı mahlûkâtı takdîr eylediği vakit, onları iki kısım yaptı ve buyurdu ki, *"Bunlar cennet içindir ve ben mukayyed değilim. Bunlarda cehennem içindir ve ben mukayyed değilim."* İmdi eğer denirse ki, *"O hâlde ameli terk edelim ve emr-i maâd-ı ezelde takdîr olunan şeye nükûl etsin."* Bunun cevâbı, Resûl (a.s.)'ın *يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له* Ya'nî *"Amel ediniz. Her bir kimseye ne için halk olundu ise o müyesserdir."* kavliyle verdiği cevâb gibidir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Kendinin gayri sebeb ve vâsita olmaksızın."* Belki sebebi halk ve kün ve irâde ancak zâtîdir; illetten nâşî değildir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Mürsel ve mürselün-bih ve mürselün-ileyh beyninde fark yoktur."* Üçü de ism-i mefsûl sîgasıyıldır. Birinci mürsel Cibrîl (a.s.)'dır ve mürselün-bih vahiydir ve mürselün-ileyh de Resûl (a.s.v.)'dir. İmdi onların beyninde fark yoktur. Zîrâ fâil ancak Allah Teâlâ'dır. Bunlardan bir şey, onun gayri için illet değildir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Nebe' harflerinin vücûdu."* Nebe' ن "nun"un با "bâ" üzerine takdîmiyle haber ma'nâsınadır.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Enbiyâ harflerinin vücûdu."* Hakk Sübhânehu Hazretleri'nden haber verenler, demektir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Hakk'ın vücûdudur; O'nun gayri değildir."* Mebnî ve muhbir ancak Hakk'tır, demektir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Hakk'ın gayri için vücûd yoktur."* Hakk Teâlâ'nın *وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ* (Sâffât, 37:96) kavli, bilcümle ef'âlinden bir fiilde, demektir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Onun fenâsında yoktur."* Fenâ-i vücûd, demektir.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"O vücûdun isim ve müsemmâsında yoktur."* Belki kâffenin hâlîkı bilâ-iştibâh ancak O'dur.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Nebî (s.a.v.) Efendimiz, nefsinî bilen Rabb'ini bildi, buyurdu."* Vücûd-i hakîkînin ademî ile kendi zâtını ve vücûdunu ve hakîkatini bilen kimse demektir. Ve Hakk Teâlâ mevcûddur ve onunla berâber bir şey mevcûd değildir ve o şimdiki hâlde de yine öyledir. Zîrâ mevcûd-i hakîkî ancak O'dur.

يا أيها الناس اعملوا فان كلاميسر لما خلق له Ya'nî *"Sallallâhu aleyhi ve sellem, Rabb'imî Rabb'im ile bildim, buyurdu."* Mustafa (s.a.v.) Efendimiz, evvelen Hakk'ın vücûd-i ma'rifetini isbât ve ba'dehu o ma'rifet-i Rabbî (c.a.) Hazretleri'yle olmak üzere takyîd buyurdu ki O Rabbî onu öyle ârif kılmış ve te'dîb eylemiştir. Nitekim Sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur: *ادنى ربى*

Ya'nî "Rabb'im beni ahsen-i te'dîb ile te'dîb buyurdu." Ulûm-i vehbiyye ve ma'rîfet-i ilahiyye ile benim üzerime olan ef'âliyle yâhûd âdâb-ı ubûdiyyet ile te'dîb eyledi, demektir ve onu, ubûdiyyetinin zâhiri sâdıklara ve bâtını da sıddıklara mirât olmak için, mekârim-i ahlâk-ı rubûbiyyet ile tehzîb buyurdu ve işte bunun için Şeyh-i Ekrem buyurdu ki:

Ya'nî "Resûl (a.s.v.) buna işâret eyledi ki." **بذلك** makâm-ı sıddîkine, demektir.

Ya'nî "**Muhakkak sen, sen değilsin.**" Kendi nefsiyle kâim yâhûd kendi zâtıyla mevcûd değilsin, demektir. Zîrâ mevcûdât-ı hâdisenin hâricde bi'l-istiklâl vücûdu yoktur. Onların vücûdu ancak Allah Teâlâ'nın icâdıyla ve ibkâsıyladır. Binâenaleyh onlar, kendi zâtlarıyla kâim olmayan a'râz gibidirler.

Ya'nî "**Sen, sen olmaksızın, O'sun.**" Sen zâtınla kâim değilsin ve Hakk senin vücûdun olmaksızın, mevcûddur. Velâkin Hz. Şeyh (k.s.)'nun kavlından mümkünât, Hakk Teâlâ'nın vücûdu olduğu yâhûd Hakk'ın mümkünâta hulûlüne ve yâhûd mümkünâtın Hakk'a hulûlünü anlayan kimsenin fehmi yoktur. Zîrâ Cenâb-ı Şeyh-i Ekber şu kavli ile bunun nefyîni tasrîh buyurdu.

Ya'nî "**Hakk, sende dâhil değildir ve sen O'nda dâhil değilsin ve Hakk, senden hâric değildir ve sen Hakk'tan hâric değilsin.**" Hakk, hulûl sûretiyle sana dâhil değildir ve sen hulûl sûretiyle O'na dâhil değilsin ve Hakk, O'nunla olan vücûdun sebebiyle senden hâric değildir ve sen O'nunla kıyâmın sebebiyle Hakk'tan hâric değilsin, demektir.

Ya'nî "**Ve bu işâretle senin zâtının ve sıfatının mevcûd olduğunu murâd ettim.**" Senin için sıfat-ı vücûd olduğunu demektir.

Ya'nî "**Belki bununla murâd ederim ki sen ebedâ mevcûd olmadın.**" Zamân-ı mâzîde demektir.

Ya'nî "**Ve sen zâtınla ve Rabb'inle ve Rabb'inde ve Rabb'inle berâber mevcûd olmazsın.**" Sen zamân-ı mâzîde ve müstakbelde Rabb'inle onda mazrûf olarak ve onunla berâber bulunarak mevcûd olmazsın. Zîrâ sen adem-i mahzısın, demektir.

Ya'nî "**Sen fânî değilsin.**" İlm-i Hakk'ın ezelen senin vücûduna taallukundan dolayı. Zîrâ eşyânın kâffesi Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin ilmine mütealliktir. O ilmin ademi taallukân müstahîldir. Çünkü ma'lûm bulunmaksızın vâcibü'l-vücûdun ilminin vücûdu müstahîldir. Ve o ilmin onlara tareyân-ı taalluku da müstahîldir.

Ya'nî "**Sen mevcûdda değilsin.**" Allah Teâlâ'nın seni adem-i icâdı i'tibâriyle sen ancak O'nun takdîr ettiği vakitte mevcûdsun.

Ya'nî "**Sen Hakk'sın.**" Sen Hakk Teâlâ'nın ilminde olduğun i'tibâr ile senin vakt-i ademinde, demektir. Ve Hakk'ın ilmi, O'nun sıfatıdır ve sıfat, mevsûfun aynıdır.

Ya'nî "**Ve Hakk dahi sendir, bu illetlerden bir illet olmaksızın.**" İlel-i menfiyye, demektir. Zîrâ sen, Hakk'ın ilminde gayb idin ve Hakk'ın ilmi O'nun zâtı ve zâtı dahi ilmidir ve işte bu ıstîlâh-ı mukakkıkînde ittihâddır. Ve ittihâd vâhid-i mutlak olan vücûd-i Hakk'ın şuhûdudur. İmdi her bir şey, bi-zâtihi değil, Hakk ile mevcûddur. Binâenaleyh bir şey, zâtıyla ma'dûm ve Hakk ile mevcûd olması haysiyetinden Hakk'la

müttehiddir. Yoksa bir şeyin, bir vücûd-i hâmî olması cihetinden Hakk'la ittihâdı muhâldir. Buna kâil buyurdu:

و شفع وجودى فى شهو دظل فى اتحادى و ترا فى تيقظ غفوتى

الشفع nin fethiyle lugaten zevcdir. Ve hakîkaten abdin vücûduyla şef' olunan Rabb'in vücûdudur. اتحادى فى kavli ittihâd ma'nâsına takdîmdir. Ve وتر kesr ve "o" ile lugaten ferddir. Ve hakîkaten ferd olan Rabb'in vücûdudur ki abdin fenâ-i vücûdundan sonra bâkîdir. Ve ma'nâ-yı beyit budur ki: Vücûdunu şef' etti ve o vücûd dahi Hakk'ın vücûdudur ki kâil-i beytin hâl-i şuhûdunda vitr oldu. Kâil-i beyt hâl-i ittihâdında Hakk'ın vücûduna mukârin olmadı ve bu ittihâd, gıfre-i gafletten onun teyakkuzu hâlinde vâki' oldu. Ya'nî teyakkuzunda muhakkak vücûd-i Hakk'ın ebeden vâhid olduğu ona münkeşif oldu. Kendi vücûdundan gördüğü şey, hayâl idi ki nevm-i gaflette o vücûdu, diğer bir vücûd görür idi. Binâenaleyh hâl-i teyakkuzda muzmahil oldu. Ve kâil-i beytin ittihâd ile murâdı budur. Yoksa vücûd-i abd, vücûd-i Rabb ile ittihâd eyledi, demek değildir. Allah Teâlâ Hazretleri bundan müteâlidir.

يا'nî "İmdi eğer vücûdunu bu sıfat ile bildin ise, muhakkak Allah'ı bildin." Muhakkak senin vücûdun, vücûd-i müstakil değil, belki mevcûdun, Sübhânehu Hazretleri'nin vücûduna tâbî' olarak ârız olduğunu bildin, demektir. İmdi bunun için kâil dedi:

من لا وجود لذاته من ذاته * فوجوده لولاه عين محال

Tercüme

"Kendi zâtından kendi zâtına hâsıl olarak vücûdu olmayan kimsenin vücûdu eğer o olmasa idi ayn-ı muhâl idi."

يا'nî "Ve aksî hâlde bilmedin." Aksi hâlde senin için ma'rifet yoktur, demektir.

يا'nî "Ve âriflerin cümlesi Allah Teâlâ'yı bilmeyi vücûdun fânî olmasına ve nefsin fânî olmasına izâfet eylediler." Ve bunun ma'nâsı, ademe mensûb olan nefsin, cem'-i sûrî tegayyürâtı ve tekeyyüfâtı ile tecrîd etmek ve ademden ibâret olan aslına ircâ' eylemen ve onun ahvâlinden ricâl ile mukayyed olmamandır. Belki O nefsi ademiyen kendisinden tecrîd eylediğin nefsi vücûduyının fitrî olur ve onun sâir evsâfı ona rücû' eder. Ve ahvâl-i ademiyeden bir şey ile kezâlik onun sıfatlarından bir sıfat ile mukayyed olmaz. Böyle olunca sen cem'-i kuyûd-ı kevnîyeden bir haysiyetle Hz. İtlâk'a hurûc edersin ki kendin için zıll ve acz görmezsin ve nefsi vücûdiyyenden onunla ihticâbın hâlinde kendin için bir tedbîr ve ihtiyâr görmezsin ve hâl-i keşfinde kendin için Hakk'a tevekkül ve teslîm dahi görmezsin. İmdi bunun kâffesi Hakk Teâlâ için umûr-i ademiyeye-i mahlûkadır ve işte fenâ-ve'l-fenâ hâli budur. Binâenaleyh kim ki Allah Teâlâ'nın ma'rifetini fenâ-i vücûda ve fenâü'l-fenâyâ izâfet eylerse:

يا'nî "İmdi bu izâfet, galat-ı mahz ve sehvi vâzıhtır."

Şu haysiyetten ki muhakkak Mustafa "Men arefe nefsehu fakad arefe rabbehu" buyurdu.

فإن معرفة الله لا تحتاج إلى فناء الوجود ولا إلى فناء فنائه لأن الشيء لا وجود له وما لا وجود له لا فإن معرفة الله لا تحتاج إلى فناء الوجود ولا إلى فناء فنائه لأن الشيء لا وجود له وما لا وجود له لا فنائه له لأن الفناء بعد إثبات الوجود ve nefsin fânî olmasına muhtâc olmaz. Zîrâ eşyâ için vücûd yoktur. Ve şol şeyin ki vücûdu yoktur; onun fenâsı dahi yoktur. Zîrâ fenâ-i vücûd, isbâtından sonradır." Eğer vücûd-i

ademini isbât edip de sonra nefy ettin ise, muhakkak zevâl ve tegayyür kabûl etmeyen vücûd-i Hakk'ı sâbit ile berâber vücûd-i ademiye isbât ettin.

فَإِذَا عَرَفْتَ نَفْسَكَ بِلَا وُجُودٍ وَلَا فَنَاءٍ فَقَدْ عَرَفْتَ اللَّهَ تَعَالَى فَنَاءَ الْوُجُودِ إِلَى فَنَاءِ اثْبَاتِ الشَّرِكِ
Ya'nî “*Sen zâtını vücûdsuz ve fenâsız bildiğin vakitte, muhakkak Allah Teâlâ'yı bildin ve aksî halde bilmedin.*”

Ya'nî “*Ve Allah Teâlâ*” وَفِي إِضَافَةِ مَعْرِفَةِ اللَّهِ تَعَالَى إِلَى فَنَاءِ الْوُجُودِ وَإِلَى فَنَاءِ فَنَائِهِ آيَاتُ الْمَشْرِكِ
Hazretleri'ni bilmeyi vücûdun fânî olmasına ve nefsin fânî olmasına, izâfet etmekte isbât-ı şirk vardır.” Vücûd-i ademî ve vücûd-i hakîkî arasında iştirâk vardır, demektir.

Ya'nî لانك اذا اضفت معرفة الله تعالى الى فناء الوجود و فناء الفناء كان الوجود لغير الله و نقيضه
“*Zîrâ muhakkak sen Allah'ı bilmeyi vücûdun fânî olmasına ve nefsin fânî olmasına izâfet eylediğin vakitte, Allah'ın gayri için ve onun nakîzi olarak vücûd oldu.*” Hakk-ı mutlakın vücûduna münâkız, demektir.

Ya'nî “*Ve bu da şirk-i vâzıhdır.*” Ya'nî ehl-i bâtın indinde zâhir ve ehl-i zâhir indinde de hâfi demektir. Ve işte bunun için Amr b. Fâriz (r.a.):

ولكن على الشرك الحفى عكفت لو ** عرفت بنفس عن هدى الحق ضلت

Kavliyle muâriz gibi olan ulemâ-i zâhirden olan kimselere hitâben bunun misline şirk-i hâfi ile ta'bîr buyurdu. Şirk-i hâfi, odur ki Hakk Teâlâ'nın (Sâffât, 37:96) وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ان الله كان ولاشئ (s.a.v.) Efendimiz'in kavlinden sonra nefsin için bir fiil isbât etmendir yâhûd (s.a.v.) Efadimiz'in kavlinden sonra nefsin için bir vücûd-i hakîkî isbât eylemektir. Velâkin Hakk'a ittibâ'dan şaşırđın.

لأن النبي صلى الله عليه وسلم قال من عرف نفسه فقد عرف ربه، ولم يقل من فني عن نفسه فقد
Ya'nî “*Zîrâ Nebî (s.a.v.)*” عرف ربه فإن إثبات الغير يناقض فناءه ، وما لا يجوز ثبوته لا يجوز فناؤه
nefsini bilen muhakkak Rabb'ini bildi, buyurdu ve nefsin fenâ eden Rabb'ini bildi buyurmadı. Zîrâ isbât-ı gayr eylemek onun fenâsını münâkızdır ve sübûtu câiz olmayan şeyin fenâsı da câiz olmaz.” Çünkü bir şey sâbit olmayınca, onun üzerine ne vücûd ile ve ne de fenâ ile hükm olunmaz. Ve işte bunun için Hz. Şeyh-i Ekber (r.a.) buyurdu:

Ya'nî “*Senin vücûdun lâ-şeydir.*” Zîrâ o ademle mesbûkdur ve dünyâda ikâmetin i'tibâriyle ademe müntehî olur. Ve şey, ancak adem kabûl etmeyen vücûddur. Zîrâ Hakk Sübhânehu mevcûd-i mutlak ve mahzıdır.

Ya'nî “*Ve lâ-şey, fânî olan ve fânî olmayan şeye muzâf olmaz. Mevcûd değildir, ma'dûmda değildir.*” Zîrâ onun için vücûd sâbit değildir ki onunla vasf olunsun ve mevcûdun ma'dûm üzerine takdîmi lâ-büddür. Tâ ki ademle vasf olunsun. Belki ona ma'dûm itlâkı mecâzendir. İmdi bunun için:

ان الله كان ولا Ya'nî “*Sallallahu aleyhi ve sellem işâret buyurdu:*” اشارة صلى الله عليه وسلم
kavliyle. معه... الخ

Ya'nî “*Tekvîn nüshasından, evvel olduğun gibi*” الى انك معدوم كماكت قبل صخة التكوين
senin ma'dum olduğuna” Rabb-i Rahim'in ilminde.

Ya'nî “*Ân-ı kadîmde.*” Dâim, demektir. O da Hz. İlahiyye'nin isti'dâdıdır ki ezel ve ebed onunla tederrüc eyler ve her ikisi ebedin üzerine ezelde olan şeyin zuhûrundan nâşî vakt-i hâzırdadır. Onlardan her bir hîn-i ezel ve ebedin ve vakt-i hâzırın mecmu'udur. İmdi

bunun için ona bâtin-1 zamân, vâsıl-1 zamân denir ve Resûl-i Rabbü'l-Beriyye (a.s.v.)'ın ليس عند ربك صباح ولا مساء kavli sebebiyle Hz. Uzbet'e izâfe olunur.

Ya'nî *"Muhakkak Allah Teâlâ ezelin vücûdu ve ebedin vücûdu ve kadîmin vücûdudur."* Ma'lûmun olsun ki vücûd-i Hakk Teâlâ vâhiddir ve onun emride vâhiddir. Nitekim buyurur: وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ (Kamer, 54:50) Onda taaddüd yoktur. Ve ancak taaddüd-i mahzır ve ona adem-i mahz, mukâbil olur. Mevcûdât ise berzahdır. İmdi halkın iki vechi vardır. Bir vechi Hakk'adır ki o vech ile Hakk'dan müstemid olurlar ve diğeri vechi halkadır. O vech onların vasıflarıdır. Ya'nî vâsıl-1 hudûslarıdır. İmdi evvelki cihetten vücûddur ve ikinci cihetten ademdir. Binâenaleyh onlar bu nisbetle ma'dûmdurlar. İmdi bir şey onu takyîd etmeksizin, her bir şey kendisiyle zâhir olan emir, vâhid; Hakk, sâbittir ve onun maâdâsı zâhik-i bâtıldır. Bunun için Hz. Şeyh-i Ekber (r.a.) buyurdu:

Ya'nî *"Ezelin ve ebedin ve kadîmin vücûdu olmaksızın."* Ezel ve ebed ve kadîmden ibâret olan bu müsemmiyâtın nefyi ile demektir.

Ya'nî *"İmdi eğer böyle olmasa idi; vahdehû lâ-şerîke leh, olmaz idi."* Vücûd-i Hakk'la münferid olmaz idi, demektir.

Ya'nî *"Hâlbuki vahdehû lâ-şerîke leh, olması lâzımdır."* Mutlakâ ulûhiyyette vücûd sâbittir.

فإن شريكه هو الذي يكون وجوده بذاته، لا بوجود الله تعالى ومن كان كذلك لم يكن محتاجاً إليه، Ya'nî *"Ve muhakkak onun şerîkinin vücûdu, kendi zâtıyla kâim olur. Hakk Teâlâ'nun vücûduyla kâim olmaz ve böyle olan kimse de ona muhtâc olmaz. Bu takdîrce Rabb-i sâni olur. Bu da muhâldir."* Nitekim Hakk Teâlâ: لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا (Enbiyâ, 21:22) *"Semâvâtta ve arasında Allah'dan başka ilahlar ola idi; fâsîd olurlar idi."* demektir. Ve âyet-i kerîmede kıyâs-1 istisnâi vardır ki istisnâiyyet ondan hafz olunmamıştır. Ve netîce budur: Ya'nî *"Lâkin semâvât ve arz tefessüd ettiler; imdi ma'lûm oldu ki onlarda Allah'dan başka ilahlar yoktur."* Ve eğer onlarda böylece iki ilah olduğu farz olursa, bu iki ilah ya müttefik olur ve yâhûd muhâlif bulunurlar. Eğer ittifâk etseler, eser-i vâhid üzerine iki ittifâk-1 müessir lâzım gelirdi. Bu ise muhâldir. Ve eğer onlardan birisi ben âlemi şu ve şu heyette halk edeceğim ve diğeri ben bu heyetin gayrinde halk edeceğim demekle ihtilâf etseler, bundan bir şeyin icâd olunamaması lâzım gelir. Zîrâ birinin icâd ettiği şey, diğeri için irâdesine muhalifdir. İmdi eğer ikinci ilah onu i'dâm eylese, i'dâm-1 âlem lâzım gelirdi. Hâlbuki âlem mevcûddur. Böyle olunca ikinci ilahın aczi lâzım gelir ve aczi sâbit oldukça ulûhiyyeti de müntefi olur ve matlûb olan da budur.

Ya'nî *"İmdi Allah Teâlâ için şerîk yoktur."* Ulûhiyyette ve onun gayrisinde ona müşârik yoktur, demektir.

ولانذ "الند" kesr ile misl ü nazîrdir.

Nazîri ve küfüvvü yoktur, demek olur.

Ya'nî *"Onun için akrânda yoktur."* Ve "ولا ضده"nın atf-1 nazîrîdir ve küfüvvü, ف "fa"nın sükûnu ve zammı ile nazîr, demektir.

Ya'nî *"Kim ki Allah ile berâber bir şey gördü."* ki o şey için vücûd-i hakîkî vardır.

Ya'nî *"Yâhûd Allah'dan bir şey gördü."* ki onun vücûdu Allah'dan zâhir oldu.

Ya‘nî “*Yâhûd Allah’da bir şey gördü.*” ki o şeyin vücûdu Allah ile tamâm oldu. Ya‘nî “*O şeyi de Allah Teâlâ’ya rubûbiyyetle muhtâc gördü.*” İmdi ihtiyâc haysiyetinden bu şey için bir vücûd-i hakîkî olur. Hâlbuki o (s.a.v.) Efendimiz’in hadîs-i şerîf-i mucibince merdûddur ve bu hinde:

Ya‘nî “*Muhakkak o şeyi kezâlik Allah Teâlâ’ya rubûbiyyet ile muhtâc olarak şerîk yaptı.*” Binâenaleyh o şey için bir vücûd-i kıyâm olur. Hâlbuki hadîs-i şerîfin ma‘nâsı buna mugâyirdir. Bunun için Hz. Şeyh (k.s.) buyurdu ki:

Ya‘nî “*Ve kim ki kendi zâtıyla kâim olarak Allah ile berâber bir şeyin olmasını tecvîz eyledi.*” Ya‘nî Hakk’a muhtâc olmaksızın bi-nefsehu kıyâmını, Hakk Teâlâ’nın *وَمَا تَعْمَلُونَ* (Sâffât, 37:96) kavlından gâfil olarak tecvîz eyledi.

Ya‘nî “*Yâhûd onunla kâim olarak.*” Allah Teâlâ ile kâim, demektir.

Ya‘nî “*Yâhûd o şey vücûdundan fânî olmasını yâhûd fenâsından fânî olmasını câiz kıldı.*” İmdi o şey için bir vücûd isbât etmiş oldu. Zîrâ fenâ ancak vücûddan sonra mutasavver olur.

Ya‘nî “*İmdi o kimse ma‘rifet-i nefis kokusunu koklamadan uzaktır. Zîrâ o kimse onun gayri bir mevcûd olmasını tecvîz etti.*” Hakk (c.a.) Hazretleri’yle berâber vücûd-i hakîkî olarak.

Ya‘nî “*Onunla kâim olarak yâhûd onda olarak. Böyle olunca o şey fânî olur. Ve onun fenâsı da kendi fenâsında fânî olur. Binâenaleyh fenâ, fenâda müteselsil eder.*” Ve hakikat-i teselsül bir şeyin diğer şeyi ve diğer şeyde dahi daha diğer bir şeyi ilâ-mâ-lâ-nihâye tevakkuf etmesidir. İmdi fânî için bir vücûd olmadığı gibi onun için ma‘rifet dahi yoktur.

Ya‘nî “*Bu da şirkdir.*” Adem-i vücûddan ibâret olan fenâ ile vücûd-i billahdan ibâret olan ma‘rifet beyninde iştirâk etmektir.

Ya‘nî “*O kimse baîddir.*” Akıldan uzaktır, demektir.

Ya‘nî “*Ve ma‘rifet-i nefis olmadı.*” Allah Teâlâ’nın ma‘rifetini fenâ-i vücûda ve fenâ-i fenâya izâfe eden kimse.

Ya‘nî “*O kimse müşriktir.*” Vücûdda Allah Teâlâ için şerîk kıldığı haysiyetten.

Ya‘nî “*O kimse Allah’ı ve nefisini ârif değildir.*”

فإن قال قائل كيف السبيل إلى معرفة النفس وإلى معرفة الله؟ فالجواب سبيل معرفتها أن تعلم أن Ya‘nî “*İmdi eğer bir kâil nefisini ve Allah’ı bilmeye yol nasıldır? diye suâl ederse. İmdi cevab: Nefsi ve Allah’ı bilmenin yolu; Hakk, kabl’el-mevcûdât mevcûd olup, onunla berâber bir şey olmadığı gibi şimdiki hâlde dahi Hakk mevcûd olup, onunla berâber bir şey mevcûd olmadığını bilmektir.*” Ya‘nî Hakk’la berâber bir vücûd-i hakîkî mevcûd değildir. Zîrâ vücûd-i Hakk, vâhid olan Hakk’a mahsûsdur.

فإن قال قائل أنا أرى نفسي غير الله، ولا أرى الله نفسي فالجواب أراد النبي صلى الله عليه وسلم Ya‘nî “*İmdi eğer bir kâil ben nefsimi Allah’ın gayri gördüm ve nefsimi Allah görmem diye suâl ederse, imdi cevâb: Nebî (s.a.v.) nefis ile senin vücûdunu ve hakikatini irâde buyurdu.*” Ma‘lum olsun ki her bir mahlûk cinsinden olan cem‘-i mevcûdât,

min-haysü'l-vücûd Hakk Sübhânehu ve Teâlâ Hazretleri'nin ayn-ı vücûdudur ve mekâdir-i tasâvîr ile taayyün haysiyetinden hakikat değil, i'tibârân vâhid-i Hakk Sübhânehu ve Teâlâ Hazretleri'nin gayridir. Zîrâ hakikatle gayriyyet ancak müstakil olan iki vücûd-i hakîkî arasında vâki' olur. Bu ise aklen ve şer'ân muhâldir. Şeyh (k.s.) Hazretleri'nin murâd eylediği hakikat cihetinden küll, ancak Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin vücûdudur ve bunun misâli suyun sathı üzerinde zâhir olan kabarcıklar ve deniz dalgasının köpüğüdür. Ve karda bunun gibidir. Zîrâ bu eşyânın kâffesi min-haysü'l-hakîka ayn-ı mâ'dır ki onun üzerine hiçbir şey zâid değildir. Sûret-i mezkûre ise taayyün haysiyetinden onun gayridir. İmdi hakikatte cümlesi i'tibârât ve tekâdir-i tasâvîrdir ki su, onlar ile zâhir oldu. Hâlbuki her ne kadar zâhir iseler de onlar için nefislerinde vücûd yoktur. Belki sana sûret ile zâhir olan ancak sudur. Ve vahdet-i vücûda dâll olan delâil çoktur. O delâildendir ki Hakk Sübhânehu buyurur: **إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ** (Fetih, 48:10) ve kezâ buyurur: **وَاللَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ** (Bakara, 2:115) Ancak Hakk'ın zâtı ve vücûdudur, demektir. Ve kezâ buyurur: **فَلَمْ تَفْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا** (Nisâ, 4:126) ve yine buyurur: **وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا** (Enfâl, 8:17) ve yine buyurur: **وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ** (Bakara, 2:186) ve yine buyurur: **وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ** (Vâkıa, 56:85) daha bunun gibi âyât-ı Kur'âniyye vardır. Ve ahâdis-i kudsiden olan delâildendir ki (s.a.v.) Efendimiz, Rabbü'l-Berî'den hitâben buyurular: **ولا يذال عبدى تيقرب الى بالنو افل حتى حتى فاذا اجبته كفت سمعه الذى يسمع به بوضره الذى يبصر به وبده التى يبطن بها ورجله ان الله تعالى يا ابن آدم: مَرَضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي. قُولُ: يَا رَبِّ كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ يَا رَبِّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنْ عَنَدِي فَنَأ مَرِيضٌ فَلَمْ تَعُدَّهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟ يَا بَنَ آدَمَ: اسْتَطَعَمْتُكَ فَلَمْ تَطْعَمْنِي** *Ya'nî "Allah Teâlâ buyurur ki, "Yâ İbn-i Âdem hasta oldum beni ziyâret etmedin. Yâ Rabb seni nasıl ziyâret edeyim? Hâlbuki sen Rabbü'l-âleminsin."* dedi. Buyurdu ki: *"Sen bilmedin mi ki benim falan kulum hastadır. Sen onu ziyâret etmedin. Eğer onu ziyâret ede idin; beni onun indinde bulurdun. Yâ İbn-i Âdem senden taâm istedim ve beni it'âm etmedin."* ve bir rivâyette, *"Acıktım, doyurmadın."* Ve Tirmizî uzun bir hadîs-i şerîfe rivâyet eder ki: **والذى نفس محمد بيده لو انكم دليتم بجل الى الارض السفلى لهبطتم الى** *Ya'nî "Nefs-i Muhammed yedinde olan Zât-ı Ecell u A'lâ'ya kasem ederim ki, eğer siz bir ipi arz-ı süfelâya uzatsanız: Allah'ın üzerine hübü't eyler idi."* Ba'dehu (s.a.v.) Efendimiz, ahâdis-i sahîhadan bundan başka delâil de vardır ve yine buyururlar: **ان الله تعالى خلق خلقه في ظلمة** *Ya'nî "Adem-i mahzda mekâdirini takdîr ve tasâvirini tasvîr eyledi."* *Ya'nî onların üzerine tecellî eyledi ve onlara inkişâf eyledi. Zîrâ halk, vücûd-i vâhid-i Hakk'tır. Onun gayri için vücûd yoktur. Nitekim Hakk Sübhânehu buyurur **اللَّهُ نُورٌ**, **فمن اصاب به من ذلك النور هدى** *Ya'nî bu tecellî ile kimin basîreti açılır ve serîreti tahakkuk eylerse, hidâyet bulur. Ya'nî bu nûr isâbet etmezse, vücûd da'vâsı sebebiyle delâlete düşer ve ma'rifet-i nefisinden câhil olur.**

لا النفس المسماة بالأمانة واللؤامة والمطمئنة بل أشار *Ya'nî "Yoksa murâdı levvâme ve emmâre ve mutmainne ile isimlenmiş olan nefis değildir. Belki işâret eyledi."* *Ya'nî Mustafa (s.a.v.):*

بالنفس إلى ما سوى الله تعالى جميعًا، كما قال صلى الله عليه وسلم اللهم أرني الأشياء كما هي اعن
 Ya'nî *"Nefs ile Allah Teâlâ'nın mâsivâsının kâffesine işâret eyledi. Nitekim Nebî (s.a.v.) Efendimiz, "Ey Allah'ım bana eşyânın hakikatini göster."* diye buyurdu. Eşyâ ile Allah Teâlâ'nın mâsivâsını murâd ederim. Ya'nî mâsivâyı bana bildir, bileyim ve eşyâyı bana bildir; onlar ne iştir? Ya'nî mâsivânı şuhûd-i zevkî olarak bana kalb ile müşâhede ettir. Ma'lûm olur ki vahdet-i vücûdda merâtib-i şuhûd üçtür. Evvelkisi o kimsedir ki, Hakk Teâlâ'nın cem'-i mevcûdât-ı kevnîyyenin hakikati olduğunu ve onun bâtını onun ilm-i yakînî olduğunu görür. Lâkin vücûd-i Hakk'ı halkta müşâhede etmez, ya'nî mahlûkâtın kâffesi onunla kâimdir. Hakk'ın tekâdiri ve tasâviridir. İkincisi o kimsedir ki, Hakk'ı halkta görür, ya'nî muhakkak zuhûr ancak vücûd-i Hakk içindir. Ve mahlûkâtın kâffesi Hakk'tan mukadderât-ı mücerred, i'tibârât ve mefrûzât ve mukadderâtıdır. İstiklâlî ve şuhûd-i hâlî olarak onların vücûdu yoktur. Üçüncüsü o kimsedir ki, Hakk'ı halkta ve halkı Hakk'ta müşâhede eder: Birisi diğzerinin şuhûduna mâ'ni olmaz. Çünkü bu mertebe a'lâdır. Ve o enbiyâ-yı mürselînin ve onların vârisleri olan aktâb ve siddîkların da mertebesidir. Bunun için Şeyh (k.s.) buyurur:

Ya'nî *"أهي أنت أم غيرك، و أهي قديمة أم حائته فأراه الله تعالى ما سواه نفسه بلا وجود ما سواه"*
"O eşyâ sen misin yâhûd senin gayrin midir ve o eşyâ kadîm midir veya kabih midir veya hadîs midir? İmdi Hakk Teâlâ, Resûlullah Efendimiz'e mâsivâsını vücûd-i mâsivâ olmayarak kendi zâtıyla gösterdi." Ve bunda merâtib-i sâliseye işâret vardır. İmdi eğer (...)¹ şuhûd-i halktan men' etmez. (...)² Vücûd-i mâsivâ olmayarak kendi zâtını gösterdi." buyurdu. Kelâm-ı mezkûr mertebe-i sâliseye nasıl işâret olur? Cevâbı budur ki, Allah Teâlâ'nın mâsivâsı O'nun nûrundan mahlûktur. (S.a.v.) Efendimiz ise Allah Teâlâ'nın nûrundan bir kabza. Nitekim haberde vâridir ki, Allah Teâlâ nûrundan bir feyz ahz eyledi. Ve ona *Muhammed-i evvel* dedi. Binâenaleyh emr tamam oldu. Muhakkak vâhid ma'bûdun gayri bir mevcûd yoktur. İmdi bu ibâreden işâreti fehm et! Bu tasrîhden ziyâde tavzîhe mahâl yoktur. İşte bunun için Hz. Şeyh (k.s.) buyurur:

Ya'nî *"İmdi Resûlullah Efendimiz فرأى الأشياء كما هي رأى الأشياء ذات الله تعالى بلا كيف hakikat-i eşyâyı gördü. Ya'nî eşyâyı Allah Teâlâ'nın zâtı gördü, bilâ-keyf."* Keyf, ahvâlden istifhâm için mevzû'dur. Ya'nî eşyânın zâtullah olduğunu bilâ-hâl ve heyet gördü, demektir.

Ya'nî *"Bu i'tibâr ile."* onun üzerine zamân devr etmeksizin, demektir.

Ya'nî *"Eşyânın izmihlâlinden dolayı."* Onlar için isim olmaksızın, demektir.

Ya'nî *"Eşyâdan eşyânın ismi, zâtı üzerine ve zâtının gayri üzerine vâki' olur."* Ya'nî eşyâ, isminin zât üzerine vukû'u, âlem üzerine vukû'udur. Binâenaleyh âlemin nefsi denir ki, Allah Teâlâ'nın mâsivâsı, demektir.

Ya'nî *"Muhakkak şeyde nefsin vücûdu ve eşyânın vücûdu müsâvidir."*

Ya'nî *"Eşyâyı bilen kimse nefsinin bildi."* Ya'nî eşyânın hakâyıkını ve ahvâlini bilen kimse nefsinin aslını ve hakikatini bildi, demektir.

¹ Tahmini olarak 5-6 kelime yazıların birbirine girmesi nedeniyle okunamamıştır.

² Tahmini olarak 5-6 kelime yazıların birbirine girmesi nedeniyle okunamamıştır.

Ya'nî “*Ve her ne zamân ki nefsinî bildi; Rabb'ini bildi.*” ومتى عرف النفس فقد عرف الربَّ

Ya'nî bu âlemin mürrebîsini ve mevcûdunu bildi ki âlem onun nebîsinin nûrundan ve onun nebîsi olan Mustafa (s.a.v.) Efendimiz dahi bilâ-hafâ onun nûrundandır.

Ya'nî “*Muhakkak o kimseler ki kendisini Allah'ın gayri zanneder; hâlbuki o Allah'ın gayri değildir.*” İşte bu sebebden nâşî âtîdeki ebyâtın kâili dedi:

لا تكن الالمولاك انا ** وانا انت كما انت انا
انا الا انت انا لست انا ** ماخر جناخن عن محض القا
هو الله ولا غير فكن ** هو لا انت تدلى ودنا
باطل اى عدم قدره ** فهو تقدير هناك وهنا
هو حق وسواه باطل ** جاء فى القرآن هذا علنا
و به الهنته ايفا وردت ** فتمسك بهمانلت المنا
لا تقل شئى سواه ابدا ** منه يأتىك سرور وهنا
مامع الله وجود اللسوى ** والسوى حيش التجاى وهنا
مممكن المممكن من امكانه ** لا تخالطه بواجب الفنا
وتحققه تجده واحدا ** ايس مخلوطا بمعد وملنا
انما المصدوم مخلوق له ** لم يزل فى الصلم امر المممكنا

ولكنك ما تعرف وأنت تراه، ولا تعلم أنك تراه. ومتى يكشف لك هذا السر، علمت أنك لست ماسوى
Ya'nî “*Velâkin sen sivâ olduğunu görürsün, bilmezsin. Ve tahkîkan görürsün, bilmezsin. Ve her ne zamân ki bu sırr sana açılır. Muhakkak sen Allah'ın gayri olmadığını bildin.*” İşte bunun için hükümde dedi ki: Şuâ'-ı basîret onun senden olan kurbunu sana gösterir. Ve ayn-ı basîret onun vücûdundan dolayı sende ademi gösterir ve Hakk-ı basîret ise sende ademi ve vücûdunu değil onun vücûdunu sana gösterir.

Ya'nî “*Ve sen bildin senin maksûdun sen olduğunu.*” Ya'nî “*Men arefe nefsehu fakad arefe rabbehu.*” Mûcibince nefsinin ma'rifetine tâlib olduğunun haysiyetiyle.

Ya'nî “*Ve muhakkak sen fenâya muhtâc olmadığını.*” Ya'nî birinin ma'rifeti için ba'zı ârifine fânî ıtlâk olundukta ma'rifet-i fenâ sıfâtından. Nitekim ادب المرید te'lîfinde benim âtîdeki kavlim ile tasrîh olundu.

تفنى الصفات منه فى مولاه ** يرضى بماالله له يرضاه

Ya'nî “*Ve sen zâil olmayıp dâim olduğunu.*” Ya'nî zevâl kabûl etmeyecek ve üzerine Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin ilminin ezelen ve ebeden sana taallukunda. İmdi ma'lûm ve gayr-i ma'lûmu ihâtasında ziyâde ziyâdelik olmaksızın, Hakk külliyyât ve cüz'ıyyâtı ihâta-i vâhide ile muhittir. Ve onun indinde mevcûd ile ma'dûm arasında fark yoktur.

Ya'nî “*Hîn ve avân olmaksızın; avân, hîn için atf-ı tefsîrdir. Devrân ve vakt-i zamân olmaksızın, demektir.*”

Ya'nî “*Bundan evvel zikr ettiğimiz gibi cem'-i sıfâtını Hakk'ın sıfâtı görürsün.*” Ya'nî bunu ba'de'l-vusûl görürsün, demektir.

Ya'nî “*Ve zâhirini Hakk'ın zâhiri görürsün.*” Zîrâ sen onun zuhûruyla zâhir oldun.

وباطنك باطنه Ya'nî *"Ve bâtnını Hakk'ın bâtnı görürsün."* Zîrâ sen onun butûnunda bâtn idin.

وأولك أوله Ya'nî *"Ve evvelini Hakk'ın evveli görürsün."* Zîrâ sen ezelde onun ilmîne müteallik idin.

وأخرك أخره Ya'nî *"Ve âhirini Hakk'ın âhiri görürsün."* Bilâ-nihâye ona tebean yâ ebedî olarak bilâ-mevt ehl-i cennet, bilâ-mevt ehl-i nâr olursun.

ولا شك ولا ريب Ya'nî *"Sen reyb olmaksızın."* Şekk, yakînin zıddıdır. Ve reyb ise şekktir. Bunun min gayr-i şübhe tahakkundan nâşî, onlar için nâfi olarak onunla te'kîd eyledi.

وترى صفاتك صفاته وذاتك ذاته، بلا صيرورتك إيّاه وصيرورته إيّاك Ya'nî *"Ve sen Hakk'ın sana sayrûreti ve senin Hakk'a sayrûretin olmaksızın, senin sıfâtın onun sıfâtı ve zâtın onun zâtı olduğunu görürsün."* Ve bu ancak ittihâddır. Ve onun ta'rîfi mukaddemâ geçti ve onun ma'nâsı budur ki, Allah ile mevcûd olan her bir şey, bilâ-iştibâh kendi nefsinde ma'dûmdur.

ولا تقليل ولا بكثير كل شيء هالك إلا وجهه Ya'nî *"Taklîl ve teksîr olmaksızın her bir şey hâliktir; ancak onun vechi ve zâtı hâlik değildir."* Ma'lûm olsun ki, Allah Teâlâ'nın vechi ve eli ve elleri ve gözü ve gözleri ve istivâsı ve nezdi vardır. Ve kâffesi bir kütüb ü sünnette vârid olmuştur. Biz ona min-gayr-i te'vîl imân ederiz. Ve muhakkak mevcûd olan ancak Hakk'tır. Ve onun gayrisi muzmahil olucudur.

بالظاهر والباطن Ya'nî *"Zâhir ve bâtn ile."* İmdi onun vücûdunun küllîsi vechidir; onun arkası yoktur. İşte bunun için Mûsâ (a.s.) Hakk Teâlâ'nın nidâsını cem'-i cevâbında işitti. Ve bunun beyânı budur ki, Mûsâ (a.s.) vaktâki Şam'dan Mısır'a gitti ve zevcesi de berâber idi. Yolu gâib etti. Nitekim Hakk Teâlâ şu kavli ile bundan haber verir: *من جانب الطور نارا قال لأهليه امكثوا إني آنست نارا لعلّي آتيكم منها بخبر أو جدوة من النار لعلكم تضطلون* (Kasas, 28:29) Ya'nî *"Cânib-i Tûr'dan bir âteş. Ehline dedi: Siz burada durun ben bir âteş gördüm. Belki ondan size yoldan bir haber yâhûd âteşten bir şu 'le getiririm: Isınırsınız."* فلما اتيتها Ya'nî ona yaklaşıp tevakkuf ettikte, o yeşil bir ağaç idi. Ve âteş zannettiği şey de beyne's-semâ' ve'l-arz bir nûr-i amûd idi; havfı müştedd oldu. İmdi Allah Teâlâ ona nidâ eyledi ki gayrin nidâsına benzemedi; zîrâ o harf ve savttan münezzehdir. Mûsâ (a.s.) onu her taraftan işitti; çağıranı bilmediği hâlde ona serîan cevâb verip dedi: *"Lebbeyk; senin kelâmını işitiyorum. Hâlbuki mekânını görmüyorum, sen neredesin?"* Hakk Teâlâ buyurdu: *"Ben senin fevkinim ve senle berâberim ve senin önünüm ve sana senden daha yakınım."* Ben derim ki bu vücûd-i Hakk'ın vahdetine delîl olan şeyler cümle sendendir.

لا موجود إلا هو؛ ولا وجود لغيره Ya'nî *"Onun gayri mevcûd olmadığını ve onun gayrinin vücûdu olmadığını görürsün."* Vücûd-i hakîkî olarak mevcûd olmadığını, demektir.

فيحتاج إلى الهلاك ويبقى وجهه Ya'nî *"Helâke muhtâc olur ve onun vechi bâkî kalır. Ya'nî onun vechinin ve zâtının gayri bir şey yoktur."* İmdi her bir şey onunla kâim olur.

كما أن من لم يعرف شيئا، ثم عرفه، ما فني وجوده بل فني جهله Ya'nî *"Muhakkak şeyi bilmeyip, ba'dehu Hakk'ı bilen her bir kimsenin vücûdu fânî olmadı; belki cehli fânî oldu."* İmdi o kimse için vücûdu fânî oldu, denilmez. Belki cehli fânî oldu, denilir.

ووجوده باق بحاله من غير تبديل وجوده بوجود اخر Ya'nî *"Ve ol kimsenin vücûdu, vücûd-i âhire tebdîl olmaksızın, hâliyle bâkîdir."* Ya'nî onun vücûdu müstakil değil, belki mevcûdunun vücûduyla bâkîdir.

ولا تركب وجود بوجود العارف Ya'nî *"Onun vücûdu maârifin vücûdu sebebiyle terekküb eylemez."* Hakk'ın i'tâ eylediği maârif sebebiyle, demektir.

ولا تداخل Ya'nî *"Onun vücûdu diğer vücûda tedâhil eylemez."*

بل ارفع الجهل Ya'nî *"Belki cehil kalkar."* Ya'nî o kimsenin yalnız cehli kalkar; vücûd, alâ hâlihî kalır.

فلا تظن أنك تحتاج إلى الفناء Ya'nî *"Muhakkak sen fenâya muhtâcsın zannetme."* Fenâdan maksad, adem-i vücûddur.

فإن احتجت إلى الفناء فأنت إذا حجابہ Ya'nî *"Binâenaleyh eğer sen fenâ ile hüccetlendin ise. İmdi sen bu takdîrce Hakk'ın hicâbısın."* Ya'nî müşâhededen mahcûbsun demektir. Zîrâ fânî olan kimse için müşâhede yoktur. Ve bu hinde makâmâtın nihâyeti olan makâm-ı ihsân seni fevt eder. Ve o makâm-ı ihsân (s.a.v.) Efendimiz'in kavlı-i şerîfidir. الاحسان ان تعبد الله كأنك الراحسان ان تعبد الله كأنك Ya'nî ihsân senin Hakk'ı görür gibi ona ibâdet etmendir. Eğer sen onu göremezsen, muhakkak o seni görür.

والحجاب غير الله؛ فليزِم غلبه غيره عليه ويلزم من الغلبه المنع عن رؤيته له Ya'nî *"Ve hicâb, gayrullahdır. İmdi o kimse üzerine galebe-i gayret lâzım gelir ve galebe-i gayretten dahi o kimse için rü'yet-i Hakk'tan men' icâb eder."* Zîrâ o kimse mahcûbdur. Mahcûb olan kimse ise Hz. Hakk'tan baîddir.

وهذا Ya'nî ma'rifetullahın fenâ-i vücûda ve fenâü'l-fenâya izâfesi.

Galattur. Ya'nî *"Galattur."* (Sehvdir.) Ya'nî fenâyı, fenâ-i sıfâta değil fenâ-i zâta haml ettiğin vakit, galat ve sehvdır, demektir.

وقد ذكرنا من قبل أن حجابہ وحدانيته وفردانيته وفردانيته لا غيره *"Ve muhakkak Hakk'ın hicâbı kendi vahdâniyyeti ve ferdâniyyeti olup, gayri olmadığını bundan evvel zikr etmiş idik."* Zâtıyla zâtını hicâblar, demektir.

ولهذا أجاز للواصل إلى الحقيقة أن يقول أنا الحق *"Ve işte bunun için hakîkate vâsıl olana Ene'l-Hakk demek, câiz olur."* Hallâc-ı Mansûr gibi:

وأن يقول سبحاني ما اعظم شاني *"Sübhâne mâ a'zame şânî, demek câiz olur."* Ebû Yezîd b. İsâ Tayfûr gibi.

وما وصل واصلٌ إليه إلا ورأى صفاته صفاتِ الله *"Ve ona vâsıl olan vâsıl olmadı; illâ ki sıfâtını sıfâtullah gördü."* Sıfâtının Rabb'inin sıfâtında fenâsından dolayı böyle olunca kudreti, Allah'ın kudretinde ve irâdesi Allah'ın irâdesinde fânî oldu. Bakiyye-yi sıfât dahi böylece dir.

ولا ذاتُ ذاتِ الله، بلا كون صفاته ولا ذاته داخلًا في الله أو خارجًا منه قط *"Ve zâtını zâtullah gördü; onun zâtı, sıfâtı hakkında aslâ dâhil olmaksızın ve ondan hâric olmaksızın."* Zîrâ vücûdu ancak vâhid-i ma'bûda mahsûs görür.

ولا أنه فانٍ من الله أو باقٍ في الله و يرى نفسه أن لم يكن شيئاً قط لأنه كان ثم فني؛ فإنه لا نفس إلا *"Ve kendi nefsinin Allah'da fânî ve yâhûd Allah'da bâkî görmedi ve muhakkak o kimse nefsinin ya'nî zâtının aslâ olmadığını gördü. Nefsinin mevcûd görüp de sonra fânî oldu, görmedi. Zîrâ onun nefsi ancak Allah'ın nefsi oldu. Ve onun vücûdu ancak vücûdullah oldu."* Ve bundan dolayı âtîde ki ebyâtın kâili dedi:

انت انسان خيالى ** لك عقل كالعقال
انت جسم من نزاب ** فيه روح متلالى
انت فى انت كشيْف ** فى لطيف الروح عبالى

يس في الخارج شيء ** منك بل لمقه آل
انماالخارج حق ** امررب متعال
وكذلك للخلق طراً ** من نساء ورجال
وسموات وارض ** وبحاروجبال
كلهم عندك في ** مفتح مدادة الخيال
صوته متبد ووتخفى ** وهو حق في الحجال
فتحقق بك وافهم ** قبل محو ونروال
واعرف المعروف تنجو ** من تناويع الضلال

İşte bunun için Nebî (s.a.v.) Efendimiz Hazretleri, dehre sövmeyiniz. Zîrâ dehr Allah'dır, diye buyurmasıyla işâret eyledi. Ve dehri Allah Teâlâ'ya ıtlâk eyledi. Zîrâ dehr onun nihâyeti olmayan isimlerinden bir isimdir ve onun tahtına esmâ-i ilahiyyeden birtakım isimler dâhil olur ve o evvel ve âhir ve zâhir ve bâtıdır ve bunda Allah Teâlâ'nın ihâta-i külliyyesine işâret vardır. Nitekim buyurur:

“Ve (s.a.v.) Efendimiz, muhakkak vücûdullah, şerîk ve misl ve akrândan münezze ve âlî olduğuna işâret buyurdu.” Zîrâ cem'-i mevcûdâtı muhittir.

“Ve Allah Teâlâ Hazretleri'nden mervîdir ki, ey kulum ben hasta oldum beni ziyâret etmedin ve senden istedim bana vermedin.” Ya'nî benim marîz olan abd-i fakîrimdir ki sen onu ziyâret etmedin. Ve benim fakîr kulum senden teseül eyledi, vermedin, demektir. Ve bunda Hakk Teâlâ'nın dünyâda mâl ve câh ile in'âm edip de onları buhl eden kimse için tehdîd-i azîm vardır. İmdi dünyâda onların ukûbetini Hakk Teâlâ ni'met-i mâl ve câhın onlardan selbi ile kıldı. Zîrâ Hakk Sübhânehu ve Teâlâ her bir asırda germâ halk etti. Onlar buhl ettiği vakit ni'metlerini selb edip, ehl-i keremden olan başkalarına verir. Ukûbet-i âhirete gelince Hakk Sübhânehu ve Teâlâ, mâl ve câh ile buhl edenlere yevm-i kıyâmette i'tâb edip, onların yüzlerinin etlerini döver, vechinde ta'zîb eyler. Nitekim şu kavlinde Hakk Sübhânehu ve Teâlâ bundan haber verir. *وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ* (Tevbe, 9:34-35) Marîz olan fakîrden ve kesbden âciz olan kimseden zekâtı men' edenler, demektir.

Aşar İلی أن وجودَ السائل وجوده، ووجودَ المريض وجوده وان وجود السائل وجوده ومتى جاز ان يكون وجود السائل وجود المريض وجوده جاز أن يكون وجودك وجوده ووجود جميع الأشياء من *“Muhakkak Hakk marîzin vücûdu kendi vücûdu olduğuna ve sâilin vücûdu kendi vücûdu olduğuna işâret buyurdu ve hastanın vücûdu Hakk'ın vücûdu ve sâilin vücûdu Hakk'ın vücûdu olmak câiz olduğu vakit, senin vücûdun dahi Hakk Teâlâ'nın vücûdu olması ve bunun gibi a'râz ve cevherlerden olsun mükevventân cem'-i eşyânın vücûdu Hakk Teâlâ'nın vücûdu olması câiz olur.”* Marîzinin ve sâilin vücûduna kıyâsen, demektir. Hz. Şeyh-i Ekber (r.a.) bununla istidlâl buyurdu ki vücûd, Allah Teâlâ vahdehu Hazretleri'ne mahsûsdur.

“Ve Hakk'ın متى ظهر سره ذرة من الذرات، ظهر سره من المكوّنات الظاهرة والباطنة سررى zerrelerden bir zerrede zâhir olduğu vakit onun سررى mükevvenât-ı zâhire ve bâtınedden zâhir olur.” Hz. Şeyh (r.a.) متى ظن سره kavliyle esrâr-ı rubûbiyyete işâret eyledi. Zîrâ Hakk

Teâlâ her bir şeye bir sırrı tevdi' buyurdu. Ahbâbına esrârından bir sırrı keşf ettiği vakit bu keşf, mevcûdât-ı zâhireden bir sırrıdan sonra diğer bir sırrın zuhuruyla imtidâd eder. İmdi sıfât-ı kudsiyyesinin esrârı sebebiyle mevcûdât-ı zâhiriyyesini irâz eyledi. Ve esmâ-i aliyyesinin esrârı sebebiyle de bevâtın-ı kevnîyyeyi irâz eyledi. Ve sırr-ı rubûbiyyet merbûbu tevakkuf eder. Zîrâ müntesib olanlar için nisbetin vücûdu lâzımdır. Ve merbûb ise müntesib olan şeylerden berîdir ve a'yân-ı sâbite ise ancak ademdedir. Ve ma'dûma tevakkuf eden şey dahi ma'dûmdur. Ve işte bunun için Sehl İbn Abdullah Tüsterî buyurdu ki, للربوبية سر لوظهر لبطلت الربوبية، Ya'nî "Rubûbiyyetin sırrı vardır. Eğer zâhir olsa rubûbiyyet bâtil olurdu. Ve bu tevakkuf eylediği şeyin butlânından nâşîdir. Ve rubûbiyyetin sırrının sırrı, mazhariyyetleri haysiyyetinden Rabb'in suver-i a'yân ile zuhurudur. Rabb'i onların mazhariyyetinde zâtıyla kâimdir. Ve onların taayyünâtı ile zâhirdir. Ve taayyünât onunla kâimdir. Ve onun vücûduyla mevcûddur. İmdi onlar bu haysiyyetten merbûb olan abdlerdir. Ve Hakk onlar için Rabb'dir. İmdi rubûbiyyet Hakk'ta ancak Hakk ile hâsıl oldu. Ve a'yân ezeldeki hâlleriyle ma'dûmdurlar. Binâenaleyh sırr-ı rubûbiyyet için sırr vardır ki onunla zâhir olur. Ve bâtil olmaz.

ولا نرى الذرين سوى الله تعالى بلا وجود الذرين، اسمهما ومسمّاهما ووجودهما هو، بلا شك ولا
ولا نرى الذرين سوى الله تعالى بلا وجود الذرين، اسمهما ومسمّاهما ووجودهما هو، بلا شك ولا
Ve dâreynde ya'nî dünyâ ve âhirette Allah Teâlâ'nın gayrini görmezsin. Belki şekk ve reyb olmaksızın dâreynin vücûdu ve onların isimleri ve müsemâmaları ve vücûdları Hakk'ın zâtıdır. Ve muhakkak sen Hakk Teâlâ Hazretleri'ni ebedî bir şey halk eyledi, görmezsin." Ve bu, nüfûsun i'tibâr eylediği vehm-i taaddüd ve gayriyyet-i nefyi içindir. Ve vehm-i isneyniyyeti nefy eyledi. O da nefis-i maal-Rabb'dir. Böyle olunca taaddüd, vehm-i gayriyyet olan bir emrdir. Ve halk için zâhir oldu. Ve Hakk ise bâtındır. İmdi sen evvelen bu vehmî nusretini (...)³ üzerine vâcib kıl. Ba'dehu sâniyen bâtınında onun gayri olarak sâir ekvânın mülâhazası olmaksızın Hakk Sübhânehu ve Teâlâ'nın vücûd-i vâhidini isbât eyle.

Belki sen onu her ânda bir şe'nde görürsün." Nitekim Hakk Teâlâ kitâb-ı azîzinde buna nass eyledi. Ulemâdan biri Hakk Teâlâ'nın **كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ** (Rahman, 55:29) kavlini tefsir eylerken onun dersinde Hızır (a.s.) hâzır oldu da dedi ki, **"Evvelen Rabb'inin şânı nedir?"** Müderris tevakkuf ederek redd-i cevâb için ondan mühlet istedi. O da mühlet verdi. Suâli zihninde evirip çevirdi, kalbine bir şey hutûr etmedi ve cevâbdan âciz oldu. Resûl-i Rabbü'l-enâm olan Mustafa Efendimiz üzerine salât getirmekle meşgûl oldu. O buyurduğu vakit Hz. Mustafa'yı rü'yâsında gördü. Sallallahu aleyhi ve sellem, sâilin Hızır olduğunu ona haber verip ona cevâben, **آخرين اقواما يوضع** آخرين **شون يبيديها ولا يبتديها يدفع اقواما يوضع آخرين** eyledi. Vaktâki müderris Hızır'a bu cevâbı verdi. Hızır, Müderrise **"Sana ta'lîm eden zât üzerine salât olsun."** dedi. Ve bu cevâbda **يبد** kavlinde sırr-ı belîğ vardır. Ya'nî şüûnunu ilm-i kadîminde olduğu hâle mutâbık olarak ızhâr eyler demektir. Zîrâ Hakk Teâlâ eşyâyı icâddan mukaddem ketb eyledi. Nitekim buyurur: **وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ** (Kamer, 54:52-53) ve bu makâmda söz vardır. Eğer şerh etsem haberler uzar ve kelâm ihzârdan çıkar.

من إظهار وجوده وإخفائه بلا كيفية، لأنه "هو الأول والآخِر والباطن والظاهر ظهر بوحدانيته وبطن بفرادانيته" **Keyfiyyet olmaksızın kendi sıfâtını ve vücûdunu ızhârdan. Zîrâ evvel ve âhir ve zâhir ve bâtın Hakk'tur. Hakk, vahdâniyyetiyle zâhir ve ferdâniyyetiyle bâtın oldu.**" Sıfât-ı vahdâniyyet, mülk ma'bûda mahsûsdur. Selb-i isneyniyyet âlem-i mülk ve şuhûdda vâki' olur.

³ İki kelime okunamamıştır.

Ve sıfat-ı ferdâniyyet, izzet ve ceberût sâhibinindir. Nefy-i sûy, âlem-i gayb ve melekûtta vâki‘ olur. İmdi sana bu iki sınıfın arasını cem‘ ma‘nâsı münkeşif olduğu vakit ulemâ-i zâhir ve bâtından olursun. Ve iki kanâd ile uçarsın. Ve sana âlem-i adlî ve âlem-i fazlîden ibâret olan iki âlem münkeşif olur. Âlem-i adlî, âlem-i suflî gibidir. Zillet ve keşifdir ve o yedi arzdır. Ve onların kesâfeti sebebiyle envâr muhtecib olur. Nitekim bulut şemsin nûrunu muhtecib kılar ve âlem-i fazlî âlem-i ulvî gibidir. Ve o arş ve kürsî ve semâvât-ı seb‘adır. Ve onun letâfeti envârı muhtecib kılar. İmdi şems semâ-i râbiadadır. Onun nûru fevkinde ve tahtında olan şeyleri muhtecib kılmaz. Âlem-i adlî, gece mesâbesinde zulmettir. Ve âlem-i fazlî, gündüz mesâbesinde nûrdur. İnsân ise iki âlemden mürekkebdir. Cismi, âlem-i adlîden ve rûhu, âlem-i fazlîdendir. Cismâniyyeti rûhâniyyetine galebe ettikte âlem-i adlîye iltihâk edip şeytân-ı ünsî olur. Rûhâniyyeti cismâniyyetine galebe ettikte âlem-i fazliyye iltihâk edip melek-i ünsî olur. İmdi onların arasında müteakib dâimdir. Her ne zamân âlem-i adlîden bir haber getirirse onu âlem-i fazlîden bir haber ta‘kîb eder. Zulmet gidinceye kadar böyle olur. Ve nûr bâkî kalır. Bu hinde senin sıfâtın gider ve sen zâtınla mahsûs olarak bir vücûd göremezsın ve Hakk’ın mâsivâsını neyf ile “*lâ ilahe illâllah*”ın ma‘nâsını anlarsın ve senin âlem-i vücûd-i adlînin leylî ile âlem-i vücûd-i fazlînin nehârı sana zâhir olur. Ve senin âlem-i fazlînin nehârı üzerine “*lâ ilahe*” nefyinden zulümât-ı şirk tekâsûf ettiği vakit onun nûru gider ve adlî olur ve senin vücûd-i adlînin üzerine “*illâllah*” semâsından burûc-i ferdâniyyete şems-i vahdâniyyet tulû‘ ettiği vakit onun zulmeti gider. Ve fazlî olur. Ve envâr-ı tevhîdin arz-ı zâtına işrâk edip sûy-i müntefî olur.

وهو الأول بذاته وقيوميته “*Hakk zâtı ile ve kayyûmiyeti ile evveldir.*” Ve sana zâhir olur ki Hakk zâtan ve sıfâten binefsehu kâimdir. Ve gayre muhtâc değildir ve o halkından gayri olarak kâimdir.

وهو الآخر بديموميته “*Hakk deymûmiyetiyle âhirdir.*” Devâmıyla ve bekâsıyla, demektir.

وجود حروف "الأول" هو وجود حروف "الآخر" هو، ووجود حروف "الظاهر" هو ووجود حروف وجود حروف "الأول" هو وجود حروف "الآخر" هو، ووجود حروف "الظاهر" هو ووجود حروف "الباطن" هو هو اسمه وهو مسماه *Ve evvel harflerinin vücûdu Hakk ve âhir harflerinin vücûdu Hakk ve zâhir harflerinin vücûdu ve bâtın harflerinin vücûdu Hakk'tır. İsmi ve müsemması dahi Hakk'tır.*” Ve bu zikri takaddüm eden esmâ-i erba‘aya şerh gibidir ki onlarda evvel ve âhir ve zâhir ve bâtıdır. İmdi onların cemî‘-i esmâ ve sıfâta ihâta-i külliyesi vardır. Onların tecellîsi sebebiyle Hakk cemî‘-i mahlûkâtını icâd eyledi. İşte bunun için âtîde ki ebyâtın kâilî dedi:

ربى تجلى بانواع الخلائق لى ** تجلياً هو كشف القول العمل
فالقول كن فيكون اسمع مقالتنا ** فانها لك تهدي اوخع السبل
و الفعل قدرته بعد الارادة لم ** يترك من الكون شيئاً غير منفعل
فا نظر بعقلك فينما انت تدر كه ** فانه الخلق من عال و من سفلى
وانظر الى ربك الفعل ثم الى ** كلامه احق عين الاخرى الاول
با لجمع قرانه والفرق اجمعه ** فرقانه فتحقق فالمقام جلى

كما يجب وجوده يجب عدم ماسواه “*Nitekim Hakk’ın vücûdu vâcib olduğu gibi Hakk’ın gayrisinin olmaması dahi vâcibdir.*” Vücûd ile adem istiklâlinden nâşî onun mâsivâsı adem gibi olduğuna i‘tikâd etmekliğin vâcibdir, demektir.

“İmdi tahkîkan kendisini Hakk’ın gayri zanneden kimse, Hakk’ın gayri değildir.” Zîrâ cem’-i mevcûdât vücûd-i Hakk Sübhânehu’nun vücûduna tebaiyyet iledir. Onların istiklâlen vücûdları yoktur.

لا تترَّه عذان يكون غيره “Zîrâ o kimse Hakk’ın gayri olmaktan münezzehtir.” Ya’nî o kimse için vücûd-i hakîkînin sıfatı vardır.

“Belki zâhiren ve bâtinen Hakk’ın vücûdunda vücûd-i Hakk ile berâber gayrin gayriyeti olmaksızın gayr dahi Hakk Teâlâ’dır.” Zîrâ hâdis, kadîm ile berâber sâbit olmaz. Hükümde der ki, acîbdir ki ademin vücûdu nasıl sâbit olur. Yâhûd kendisi için vasf-ı kadem olan kimse ile hâdis nasıl âyet olur? Onun vücûdunda zâhiren ve bâtinen gayr sâbit değildir. Belki vücûd-i Hakk cihetinden gayr dahi Hakk’tır.

“Ve bu sıfatla muttasıf olan kimse için hadd ve nihâyet olmayarak çok evsâf vardır.” Velhâsıl Hakk Teâlâ bilcümle kemâlât ile muttasıfdır. Ve onun kemâlâtı nâ-mütenâhîdir. Ve o kavillerinin ve gördüğümüz fiillerinin Hâlık’ıdır. Ve Hz. Şeyh (r.a.) cemî’-i mahlûkâtı emvâte teşbîh buyurdu:

وكما أن من مات بصورته انقطع جميع أوصافه عنه، المحمودة والمذمومة، كذلك من مات بالموت المعنوي ينقطع عنه جميع أوصافه، المذمومة والمحمودة، ويقوم الله تبارك تعالی مقامه في جميع الحالات “Ve nitekim sûret ölümüyle ölen kimsenin memdûh ve mezmûm olan kâffe-i evsâfi munkatı’ olduğu gibi mevt-i ma’nevî ile ölen kimseden dahi evsâf-ı mahmûde ve mezmûme munkatı’ olur ve onun makâmına cemî’-i halâtta Allah Tebâreke ve Teâlâ kâim olur.” Ve bu bir makâmdır ki ona ancak erbâb-ı inâyâtın olan kimse vâsıl olur.

فيقوم مقام ذاته ذات الله تعالی ومقام صفاته صفات الله تعالی ولذلك قال النبي صلى الله عليه وسلم “موتوا قبل أن تموتوا زâtullah ve sıfâtının makâmına sıfâtullah kâim olur ve işte bunun için (s.a.v.) Efendimiz “Ölmezden evvel ölünüz.” buyurdu.” Şefiü’l-meşeffa’ olan Mustafa (a.s.v.) Efendimiz bununla dört nev’i mevte işâret buyurdu ki onlar ahmer ve esved ve ahdar ve ebyazdır. Mevt-i ahmer, nefis ve şeytâna ve dünyâ ve hevâyâ muhâlefet ve ukubât-ı sa’yeyi kat’ edinceye kadar ibâdattan irtikâbı güç gelen her bir amel-i şâkî nefse teklîf etmektir. Mevt-i esved, nâsın ırzına tecâvüz eder ki onlardan hiçbir kimseye kelime-i hayrdan başka, bir şey söylememektir. Nitekim aktâb ve evliyâ ve ahbâbın çoğuna vâki’ oldu. Ve seyyidim Ahmed’er-Rufâi (k.s.) onlardandır. Hatta onu taşladılar, hâlbuki o, “Yâ Rabb beni, taşlanan ve yemiş toplanan eşcâr gibi kıl!” der idi ve seyyidim Ahmed’el-Bedevî (k.s.) da onlardan ki onu kazf eylediler. Ve seyyidim Ebu’l-Hasan Şâzelî’yi mağribden tard ettiler ve onların (s.a.v.) Efendimiz ile bir üsvesi vardır. Zîrâ O Hazret’e fi’llah ezâ eylediler. Bi’l-iştibâh O, Efendimiz’in sabr eylediği gibi sabr etti. Ve ezâ edenlere hidâyetle duâ buyurur. İmdi fakîr-i sâlih, muhabbet ve adavet husûsunda kâdih ve mâdih beynini tefrîk etmez. Her ikisi de müsâvidir. İşte bunun için kasîde-i tâibe böyle dedim.

Beyit

فلا الذم يؤذيني ولا المدح باسطي ** و عندى استوى الامران قبضى وراحتى

Tercüme

“Beni, zemm, müteezzi kılmaz. Ve medh benim bastım değildir. Benim indimde kabz ve râhattan ibâret olan iki emr müsâvidir.”

i rü'yetinden nâşîdir. Bu da makâm-ı vasattır ve makâm-ı hayretten ibâret olan ayne'l-yakîn mertebesinde tevhîd-i şuhûdîdir. Hallâc'ın "Ene'l-Hakk" kavli ve Ebu Yezîd'in "Subhânî" kavli ve emsâli gibi. Zîrâ onların kâffesi hakke'l-yakîne vusûlden evvel ayne'l-yakîn makâmındadır. Vaktâki bu makâmıdan ubûr edip, hakke'l-yakîn makâmına vâsıl olurlar, bu ahvâlin emsâlinden tehâşî ederler. Ân-ı vâhdette Hakk'ı ve halkı görürler. Onlardan birinin şuhûdu diğeri için hicâblamaz. Ve bu, makâm-ı ihsândır. Ve müellif (k.s.) Hazretleri'nin bu makâma vusûlüne sebep; Seyyidinâ Hârûn (a.s.) Hazretleri'dir. Zîrâ buyurdu ki ba'zı vakâyî'de rûhum onunla ictimâ' eyledi. Dedim; Yâ Nebiyullah sen الاعداء بي اقمتم يا' nî "Düşmanları bana güldürme!" Kavlini nasıl söyledin ve âdâbı nasıl müşâhede eyledin? Hâlbuki bizden biri bir makâma vâsıl olur ki onda Allah Teâlâ'dan gayrini müşâhede etmez. Seyyidinâ Hârûn (a.s.) buyurdu ki meşhedinizde söylediğiniz şey doğrudur. Velâkin sizden biriniz Allah'dan gayrini müşâhede ettiği vakit, meşhediniz gibi nefsü'l-emrde âlem zâil olur mu, yoksa âlem bâkî midir de siz kulûbunuza tecellî eden şeyin azametinden nâşî onun şuhûdundan mahcûb mu olursunuz? Ben cevâben dedim. Belki âlem nefsü'l-emrde bâkîdir. Zâil değildir. Ve ancak biz onun şuhûdundan ihticâb eyleriz. Buyurdu ki bu meşhedde ilim, yalnız âlemde şuhûdunuzda ki noksân olan şey kadar nâkıs oldu. Zîrâ onun küllîsi âyât-ı Allah'dır. Hz. Şeyh (r.a.) buyurur: Hârûn (a.s.) bende olmayan bir ilmi bana ifâde buyurdu. İmdi abd müşâhid ve i'lâm-ı ukubâtının kat'ıyla bu makâma vâsıl oldukta nihâyetten bidâyete rücû' eder. Ve zâhiri halk ile bâtını da Hakk ile olur. Ve ben bu hâle şu kavlimle işâret eyledim.

و سرى الى روحا و روحى به سرت ** الى السرحتى قد تبدت بدايتى
فعت اليهاشاكل اكل فضله ** وتبت حقيقاً توبه الموسوية

İmdi bidâyete avdet makâm-ı verâsettir ki ورتة العلماء hadîs-i şerîfi ona delâlet eyler. Enbiyâ (a.s.)'dan mîrâs kalan ilim, iki nev'idir. İlm-i ahkâm ve ilm-i esrârdır. Ve vâris iki nev'iden nasîbi olan kimsedir ve bir nev'iden nasîbi olan kimse vâris değildir. O kimse guramâya dâhildir ki o guramânın nasîbi haklarının cinsine taalluk eyler. Binâenaleyh kurb ve cinsiyet vâsıtasıyla vâris hakkında o sûretinin mislidir, denir. Bu garîmin hilâfinadır. Zîrâ garîmin sûrete nisbeti yoktur. İmdi vâris olmayan kimse, âlim olmaz. Ancak nev'-i vâhîde ahkâmı olduğu vakit âlim olur. Böyle olunca sen ona ilm-i ahkâma âlimdir dersin. Hâlbuki âlim-i mutlak, emmâre ve levvâme ve mülhimme ve mutmainne ve râziyye ve marziyye ve kâmile tesmiye olunan yedi nefsin sıfâtını kat' eyledikten sonra iki nev'i ilimden nasîb-i vâfire vâris olan kimsedir.

İmdi her ne zamân bir sıfat ile ittisâf eylese, onunla ittisâfi eclinden bu esmâdan bir isim ile tesmiye olunur. Eğer nefs-i şehvâniyyeye müsâdif olur ve ona muvâfakat eyler ve onun taht-ı hükmüne dâhil olur ise emmâre tesmiye olunur. Ve eğer emr-i teklîfi tahtında sâkin olur ve şeriate ittibâ'-ı iz'ân eyler velâkin onda şehvâta meyl bâkî olursa levvâme tesmiye olunur. Ve eğer böyle zâil olur ve nefs-i şehvâniyyeye muarızaya kuvvet bulur ve âlem-i kudse meyli tezâyüd eyler ve ilhâmâtı telakkî ederse mülhimme tesmiye olunur. Ve eğer ıztırâbı sâkin olur ve onda nefs-i şehvâniyye için aslâ bir hükm kalmaz. Ve şehvâtı unuttur ise mutmainne tesmiye olunur. Ve eğer bundan terfî eder ve gözünden makâmât düşer ve cemî'-i murâdlarından fânî olursa râziyye tesmiye olunur. Ve eğer bu hâl tezâyüd eyler ise Hakk ve halk indinde marziyye olur. Ve onların irşâd ve tekmîlleri için ibâda rücû' ile emr olunursa kâmile tesmiye olunur. İmdi kat'-ı sıfât, kat'-ı ukubâttır. Ve bu ukubâtın kat'ı hakkında her bir tarîk için bir ıstılâh vardır. Tarîkat-ı Nakşibendiyye'de onların kat'ı letâif-i seyyienin kat'ıdır ki onlarda latîfe-i kalb ve latîfe-i rûh ve latîfe-i sırr ve latîfe-i hafî ve latîfe-i ahfâ ve latîfe-i nefis ve latîfe-i ceseddîr. Ve bu ukubâtın te'kîd-i kat'ı nefis ve isbâtle iştigâl iledir. Her bir latîfe için

bir mahal ve bir nûr ve bir vârid vardır. Ve bunun tahkîki ve onlardaki keyfiyyet-i halvet benim risâlelerimden birçoğunda mezkûrdur. Eğer dilersen onlara mürâcaat et ve ba‘zı tarîkte onların kat‘ı esmâ-i seb‘ada teneffül iledir. Ve ba‘zılarında teveccüh-i şeyh iledir. Seyyidinâ Şeyhü’l-Ekber (k.s.f.) Hazretleri’nin tarîki gibi ve ba‘zılarında Şeyh’in mürîde nazar-ı muhabbetle vâki‘ olan nazarı iledir. Seyyidinâ Şerîfû’l-Ulvî ve Kutb-ı Nebevî Seyyid Ahmed el-Bedevî Hazretleri’nin tarîki gibi. Ba‘zılarında mucâzât ve tâmmе-i sahîhe ile feyezân-ı ilm iledir. Tarîkat-ı Ahmediyeye ve Hâlidîyye gibi.

İmdi mürîd, şeyhin kelâmını işitmese bile muhâzât sebebiyle ilimle dolar. Nitekim şeyhimiz ârif-i billah Şeyh Hâlid Ziyâü’d-dîn (k.s.) Hazretleri’nin indinde ders-i ilme hazır olduğum vakit bana vâki‘ olur idi. Ben Şam’dan Medrese-i Bevârâye’ye hazır olduğum hinde O Hazret’te müstağrak olurum. İşitmez ve görmez idim. Ba‘zı ulemâ Hz. Şeyh’in derste vâki‘ olan takrîrinden bana suâl ederler idi. Ben onun dediği şeyi hıfzımda onun ziyâdesini bulur idim. Ve ona bu dersi takrîr ederdim. Taaccüb eyler idi. Ve ben tarîkat-ı Nakşibendiyye’nin ahzinden evvel mahrûse-i Mısır’da Câmi‘-i Ezher’de mucâvir idim. Ayaklarımda bir illet-i şedîde peydâ oldu. Hatta iki ayağım kurudu. Ve onlardan urûk-i makta‘ hurûc eyledi. Ve yürümeye kâdir olmadım. Revâk-ı Şevâmdan ya‘nî Şamlılar Medresesi’nden câmi‘deki ders mahalline sürünerek giderdim ve oturamaz idim. Ve şeyhin arkasında olur idim. Hâlbuki rûhum derse hâzır olup, ders hıfz eyler ve onu muntazaman ta‘kîb eder idim ve şeyhin ferâğı indinde uyanır idim. Nazm-ı dersi dinleyip buna taaccüb eyler idi. Ve ben bu belâ ile berâber son derece sabr içinde idim. Ba‘zı eyyâmında bir kâilin söz söylediğini işitir idim; hâlbuki o beni görmez idi. Bundan hâtırım münkesir olur idi. Yaptığım bir kasîde ile Mustafa (s.a.v.) Efendimiz’e tevessül edip o kasîdede tenden istigâse eyledim. Kendimi sahîhü’ül-cism ve mu‘tedilü’l-kâme ve bundan evvelki hâlimden ihkâk ile daha güzel gördüm. Civârımda olan bir kimse beni gördü. Yemin etti ki senin bu iki ayakların evvelki ayakların değildir. Mes’eleyi ona anlattım. Taaccüb etti ve efdal-i beşere salavât getirdi.

Ve ilm-i vehbîye delîl Hakk Teâlâ’nın **وَعَلَّمَآهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا** (Kehf, 18:65) kavlidir. Ma‘lûmun olsun ki sâdâtın bidâyâte avdeti ancak bu ukubâtın kat‘ından sonra olur. Onları kat‘ eyledikleri vakit hâlleri avâmın hâli gibi ve ilimleri ulemâ-i zâhirin ilimleri gibi olur. Ve iki illet arasında ki fark budur ki onların ilmi, keşf ve vicdândandır ki Hz. Melik-i Rahmân’dan onların tavr-ı kulûbu üzerine ve hayyü’l-ilhâm o keşf u vicdân sebebiyle nâzil olur. Ve ilm-i ulemâ-i zâhir ki onu ba‘zılarından telakkî ederler. O kalbde tahmîn ve şekk cihetindedir. Ve ben rûyü’l-irfân olan tâifenin lisânından böyle dedim.

من آين للعد والرارى وجرانى ** ماندرى فى العلم من كشف واتقان
فهم يقولون عن تخمين عقلهم ** ونيقلون لعلم القالى عن فانى
و علمنا ابداء عن رنبا فلهدا ** ترى لنا فى الغصانه دانى

Ba‘dehu Hz. Şeyh (k.s.) buyurur:

ولا تغيرا فى ذاته ولا صفاته Ya‘nî “*O kimse zâtında ve sıfâtında tegayyür görmediğine işâret buyurdu.*” Ya‘nî o kimse zâtının değiştiğini ve sıfâtının bozulduğunu görmez; belki nefsinin ve zâtının sâbıkta olduğu gibi görür ve o hâl-i adem içindedir. Ve bu hâli ancak zevk eden kimse bilir.

ولا يحتاج الى تغير صفاته “*Ve o kimsenin sıfâtı, tegayyüre muhtâc olmadığına işâret buyurdu.*” Vücûdunun adem-i rü’yetinden nâşî. Zîrâ onun sıfâtı, tegayyüre muhtâc olur.

Ya'nî "Zîrâ o kimsenin zâtının vücûdu Hakk olmamış olsa idi." Ya'nî belki o kimse kendisi için bir vücûd-i müstakil görür idi. Bu ise müstahîldir. Zîrâ istiklâl ile vücûd ancak mecd ve celâl sâhibi olan Hakk Teâlâ Hazretleri'ne mahsûsdur.

Ya'nî "Belki o kimse nefisini bilmeyi câhil olur idi. İmdi her ne zamân ki nefisini bildin senin ikiliğin kalktı." İşte bunun için âtîde ki beytin kâili dedi:

فو صفي اذمالم تدع باشنين وصفها ** و هيئتها اذ واحد نحن هيئت

Ya'nî ikiliğin kalkması sıfât ile mevsûf ve ahlâk ile me'nût olan zât-ı vâhiddin şübhe örtüsünün keşfi sebebiyle demektir. Bana muzâf olan her bir vasf onun vasfıdır ve bana muzâf olan her bir hey'et ve sûret-i halk, onun hey'etidir.

Ya'nî "Ve sen Allah'ın gayri olmadığını bildin." Senin vücûdunun bu hey'et üzerine ki sen şimdiki hâlde dahi o hey'ettesin. Hakk'ın ilm-i kadîmine onunla taalluku i'tibâriyle ve vücûdunun adem-i istiklâli i'tibâriyle demektir.

Ya'nî "Ve eğer müstakil bir vücûd olaydı; fenâya ve ma'rifet-i nefse muhtâc olmazdı da onun gayri olur idi." Ya'nî senin vücûd-i müstakillin onun gayri bir Rabb olur idi.

Ya'nî "Ve Hakk Teâlâ onun gayri Rabb bulunmaktan münezzehdir." Ya'nî bu müstahîldir. لو كان فيهما الهة الا الله نفسدا

Ya'nî "İmdi ma'rifet-i nefsin fâidesi senin bilmen ve tahakkuk eylemendir ki senin vücûdun mevcûd değildir." Ya'nî senin vücûdun mevcûdunun vücûduna tevakkuf eylediği için bir vücûd-i istiklâli olarak mevcûd değildir, demektir.

Ya'nî "Ma'dûm da değildir." Ya'nî onun ilminin senin vücûduna taallukundan nâşî bir adem-i hakîkî olarak ma'dûm değildir, demektir.

Ya'nî "Ve sen şimdiki hâlde kâin değilsin ve mâzîde de mevcûd olmadın ve müstakbelde dahi ebedî mevcûd olmazsın."

ويظهر لك بذلك معنى "لا إله إلا الله" إذ لا إله غيره، ولا وجود لغيره؛ فلا غير سواه، ولا إله إلا إياه "Ve sana lâ ilahe illallah ma'nâsıyla beyân olunan keyfiyyet ki Hakk'ın gayri ilah olmadığı ve onun gayri için vücûd olmadığı ve onun gayri gayr olmadığı ve hemen ancak Hakk'ın ilah olduğu zâhir olur." Ya'nî onun gayri ma'bûd olmadığı ve bir vücûd-i istiklâli olarak onun gayrinin vücûdu olmadığı ve bir şeyin bi'l-istiklâl vücûd olmadığı sana zâhir olur. Tâ ki o şeye onun gayridir. denilsin, demektir. Ve Hz. Şeyh (k.s.) lâ ilahe ilâllah kavlinden bu tertîb ile seferât-ı selâseye işâret buyurdu. Sefere-i evvelî Hakk Teâlâ'nın فَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (Muhammed, 47:19) kavlinden mefhûm olan ilm-i yakîn hakkındadır. Ve sefere-i sâniye Hakk (c.a.) Hazretleri'nin مَا رَأَى الْبَصَرُ وَمَا طَعَى (Necm, 53:17) kavliyle işâret buyurulan ayne'l-yakîn hakkındadır ki gördüğü şeyden başarı kaymadı, demektir. Sefere-i sâlise Hakk Teâlâ'nın قُلْ هُوَ اللَّهُ تَعَالَى (En'âm, 6:91) kavlinde tenbîh buyurduğu hakke'l-yakîne işârettir ki onun gayrini terk et, demektir. Ve bunun hakkında âtîde kelâmın kâili dedi:

اسافر عن علم اليقين لعينه ** الى حقه حيش الحقيقة حلتى

Ya'nî ben bilâ-ıztırâb ve vâkıa mutâbık olarak zihnimde bir akabede olan ilm-i yakînde mülk-i vehhâb olan Allah'dan gayri ilah olmadığını bilerek, bilâ-hicâb Rabb'ül-erbâbın müşâhedesinden ibâret olan ayne'l-yakîne vâsil oluncaya kadar sefer ettim ve ondan hakke'l-yakîne geçtim ki o bade'l-iktirâb ittihâddan ibârettir. İmdi ilme'l-yakîn tefrika hâli ve ayne'l-yakîn cem' hâli ve hakke'l-yakîn cemü'l-cem' hâlidir. Binâenaleyh "tefrika" ağıyarı müşâhede etmek ve "cem'" mülk-i Cebbâr'ı müşâhede etmek ve cemü'l-cem' fâil-i muhtârın vücûdunda müstehlek olmaktır. Ve ilme'l-yakîn ulemâ-i zâhire mahsûsdur ve ayne'l-yakîn evliyâ-i ekâbire mahsûsdur. Ve hakk'el-yakîn enbiyâ-i ma'sûmine ve onların vârisleri olan ulemâ-i âlimine mahsûsdur. Ve hakke'l-yakîn hakîkati, Nebîmiz Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimiz'e muhtasdır ki o merâtib ehl-i sıfâtın a'lâsıdır. Ve bu esfâr hakkında meşâyihin akvâl-i kesîresi vardır. Ve onlardan her bir insân kendi makâmı hasebiyle yâhûd ihtisâr ile o esfâr üzerine söz söyler ve'l-hâsıl vâcibü'l-vücûd bilâ-iştibâh ancak Hakk Teâlâ'dır ve vâhid ancak O'dur.

لا اله الا اياه فإن قال عطلت ربوبيته فالجواب لم اعطل ربوبيته لأنه لم يزل لم يزل خالقاً ولا
 كان *Ve eğer bir kâil Hakk'ın rubûbiyyetini ta'tûl ettin der ise cevâb budur ki: Hakk'ın rubûbiyyeti nasıl ta'tûl olunur? Zîrâ Hakk dâimâ Rabb'dir, merbûb değildir. Dâimâ Hâlık'tır, mahlûk değildir ve o şimdiki hâlde dahi olduğu gibidir.* Ya'nî halk-ı ekvândan evvel sıfâtı zâtına mülâzimdir.

Halkıyyet ve خلاقته وربوبيته لا يحتاج إلى مخلوق ولا إلى مربوب فهو قبل تكون المكون *rubûbiyyet kable'l-mevcûdât Hakk'ın olduğu gibi şimdiki hâlde dahi Hâlık'tır ve Rabb'dir. Mahlûk ve merbûba muhtâc değildir.* Ya'nî Hakk Teâlâ mahlûkları ve merbûbları halkından evvel hâlık u Rabb'dir. المكنه 'de elif, lâm-ı cins içindir. Binâenaleyh cemî'-i mükevvenâta ya'nî mevcûdâta âmmdır.

Cemî-i evsâfi ile vasıflanmış idi. Ya'nî Allah azîmü'ş-şân mükevvenâtın ya'nî mevcûdâtın olmasından evvel cemî'-i evsâf-ı kemâliyyesiyle mevsûf idi. Zîrâ maârif-i kalbiyye ehl-i indinde onun evsâfi için hasr yoktur. Ve ehl-i sünnet ve şeriat-i Muhammediyye indinde enbiyâ (a.s.) hakkında i'tikâdî vâcib olan şey ile berâber elli akîdedir. İmdi Hakk (azze ve celle) Hazretleri için vâcib olan şey yirmi sıfattır ki "vücûd", "kadem", "bekâ", "hayât" ve zâtan ve sıfâten ve ef'âlen "havâdis-i muhâlefet" ve "kıyâm-i binefsihi" ya'nî cirm ve cevher ve araz ve sıfat gibi bir mahalle muhtâc değildir. Ve onu vücûd ile tahsîs eden bir mahsûsa müftekir değildir. Ve "vahdâniyyet" ya'nî onun sânisî yoktur. Ve onun için zâtan ve sıfâten ve ef'âlen mukadder yoktur. Ve "kudret" ve "irâde" ki cemî'-i mümkünâta taalluk ederler. Ve "ilm" ve "kelâm" ki hükm-i aklînin sâir aksâmına müteallik olan harf ve savt ile değildir. Ve cemî'-i mevcûdâta mütallik olan "sem'" ve "basar" ve Hakk Teâlâ'nın "Kâdir" ve "Mürîd" ve "Âlim" ve "Hayy" ve "Semî'" ve "Basîr" ve "Mütekellim" olmasıdır. Ve zikr olunan yirmi şeyin ezdâdı Hakk Sübhânehu hakkında müstahîldir ve bu ezdâdın ma'nâsı yoktur. Ve Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin hakkında câiz olan her bir mümkünün muğâli ve terkidir. Ve enbiyâ (a.s.) hakkında vacîb olan, "sıdk", "emânet", "teblîğ", "fetânet"tir. Ve onların hakkında "kizb", "hiyânet" ve "kitmân" ve "belâdet" mustahîldir. Ve onların hakkında maraz ve emsâli gibi merâtib-i aliyyelerinde noksâna müeddî olmayan şeyden sâir a'râz-ı beşeriyye hakkında cevâz vardır. Ve bizim "lâ ilahe illâllah Muhammedün resûllullah" kavlimiz bunların hepsinin ma'nâlarını cem' eder. Ve sâir enbiyâ ve melâike ve kütüb-i semâdiyyeye ve yevm-i âhirete ve onda câri olan şeye ve (s.a.v.) Efendimiz'in ihbâr

buyurduğu şeyin cemî'sine imân onda dâhil olur. Zîrâ (s.a.v.) bunun kâffesini masadak olarak geldi. İmdi Hakk Teâlâ cem'-i evsâf-ı kemâl ile mevsûfdur.

وهو الآن كما كان. فلا تفاوت بين الجهة والقدم فوحداية **Ve O, şimdiki hâlde de olduğu gibidir. İmdi vahdâniyyette hudûs ve kadem beyninde fark yoktur.**” Hakk Teâlâ'nın ilminde. Zîrâ her ikisini de ihâta-i vâhide ile muhîttir. İmdi o dâimâ kendi zâtını ve sıfâtını âlimdir ve cemî'-i ma'lûmâtını hâl-i ademlerinde müdriktir. Nitekim evvelen onları hâl-i vücûdlarında da idrâk buyurur. Onun vahdâniyyetinde vücûd ve adem ve hâzır ve gâib müsâvîdir. Onun zâtında ve sıfâtında ve ef'âlinde ondan gayri vâhid yoktur.

الحدوث مقتضى ظاهرية **“Hudûs Hakk'ın zâhiriyyetini muktezîdir.”** Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin hadîs-i kudsîsinde ki، كنت كذا لا اعرف مخلقت الخلق وتجلت اليهم بالغم حتى عرفوني، **“Ben bilinmez bir hazîne idim, halkı yarattım ve onlara niam ile tecellî ettim. Tâ ki beni bileler.”** Kavli mûcibince،

القدم مقتضى باطنية **“Ve kadem-i Hakk'ın bâtuniyyetini muktezîdir.”** Havâdisin adem-i rü'yeti demektir. Zîrâ hâdis، kadîmi görmez. لا يدركه الا بصار و هو يدرك الا بصار. hükmünde buyurulmuştur ki Hakk sana olan şiddet-i kurbundan nâşî senden ihticâb eyledi. Ve ancak şiddet-i zuhûru sebebiyle ihticâb etti. Ve nûrunun azametinden nâşî ebsârdan gizlendi.

ظاهره باطنه وباطنه ظاهره، أوله آخره وآخره أوله **“Hakk'ın zâhiri bâtunudur ve Hakk'ın bâtını zâhiridir. Hakk'ın evveli âhiridir ve âhiri evvelidir.”** Hüve'l-evvelü ve'l-âhirü ve'z-zâhirü ve'l-bâtinü.

والجميع واحد **“Ve cümlesi birdir.”** Zîrâ onlar onun esmâsı ve sıfâtıdır ve mahlûkât sıfâtının sıfâtıdır. İmdi Hâlık، mahlûku müstelzimdir. Ve Rezzâk، merzûku müstelzimdir. Ve emsâli de böyledir. İşte bunun için âtîdeki ebyâtın kâili dedi:

من شدة القرب مني ** ظننته انك اني
فقلت ما قلت جهلا ** و ذاك من سواظني
وحين حققت امرى ** والوهم قد زال عني
تركت هذا وهذا ** ثم الغنا صار في
وصرت عن غيب غيب ** بما اقول اكفي
وزال عني ترجى ** علمي به و التمنى
والعلم كالجهل عندي ** فنيه وزال التعنى
اذكل ذلك عخلق ** والخلق ما عنه يغنى
وليس يشبهه ربي ** شئى فكن في التهني
اناالموحد ذوقا ** فخلنى يا شنى

İmdi bundan bilindi ki muhakkak cümlelerin vücûdu vâhiddir.

والواحد جميع **“Ve bu dahi cümlesidir.”** Zîrâ cümlelerin kıyâmı onunladır.

كان صفته كل يوم هو في شأن **“Ve Hakk'ın sıfâtı her ânda bir şe'ndedir.”** Her bir lahzada، demektir. İmdi bundan murâd mutlak zamândır. Böyle olunca her bir ânda ki şûununu ancak kendisi bilir. İmdi îcâd ve i'dâm eyler ve iğrâz ve idlâl eder. Ve zengîn ve fakîr kılar ve verir ve alır.

وما كان شيء سواه **“Ve Hakk ile berâber Hakk'ın gayri olarak bir şey olmadı.”** Ve bu irâdesinin taalluku sebebiyledir.

وهو الآن كما كان **“Ve O şimdiki hâlde de olduğu gibidir.”** Zâtıyla ve sıfâtıyla ve ef'âliyle münferiddir. İmdi o irâdesinin taalluk eylediği şeyi kudreti ile ibrâz eder. Hakîkatte onun gayri

için bir vücûd yoktur. Evvelde olduğu gibidir. Yanî bir vücûd-i hakîkî olarak onun gayri için şimdiki hâlde bir vücûd yoktur. Onun havâdisi icâdından evvel yine böyle idi. Onun gayri için mutlakâ vücûd yoktur.

وفي القدم كل يوم هو في شان كما كان ولا شئ موجود فهو الان كذلك كل يوم هو في شان ولا شئ ولا
Ve şimdi şey-i mevcûd olmayıp Hakk her ânda bir şe'nde olduğu gibi kademde dahi şey-i mevcûd olmayıp Hakk her ânda bir şe'nde ve kademde şey ve yevm mevcûd olmayıp Hakk o vakit her ânda bir şe'nde olduğu gibi şimdi dahi şey ve yevm olmayarak Hakk her ânda bir şe'ndedir.” Ya'nî ezelen ve ebeden her ânda bir şe'nde olduğu gibi şimdiki hâlde dahi her ânda bir şe'ndedir. Hiçbir zamânda onunla berâber bir şeyin olması mutasavver değildir. İşte bunun için hükümde buyrulur: “*Acîbdir ki ademde vücûd nasıl zâhir olur? Yâhûd kendi için vâsf-ı kadem sâbit olan kimse ile berâber hâdis nasıl sübût bulur?*”

İmdi mevcûdâtın vücûdu ve mevcûdâtın ademi müsâvidir.” Zîrâ Hakk Sübhânehu Hazretleri'nin onların vücûduna ihtiyâcı yoktur. Ve Hakk Teâlâ'nın *وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ* (Zâriyât, 51:56) kavline gelince bu lââm, lââm-ı illet değil; belki lââm-ı sayrûrettir. Ve ma'nâsı onların hilkatı bir illetten nâşî ve bana âit olan bir menfaatten dolayı olmayıp irâdem iledir. Binâenaleyh onların emrinin meâli benim ibâdetimdir, demek olur. İşte bunun için ben *فصل الخطاب ونزهة اولی الاباب* “Faslü'l-Hitâb ve Nüzhetü Evvelî el-Bâb” adlı kitâbımda şöyle dedim. “Ma'lûmun olsun ki Allah Teâlâ halkı fiiline muktezî olan bir illetten nâşî halk etti. Zîrâ bu, kendinin gayriyle onun istikmâli demek olduğundan Hakk Teâlâ hakkında muhaldır. Ve nüsûs buna şâhiddir. Ve Hakk Teâlâ'nın *وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ* (Zâriyât, 51:56) kavline gelince:

İmdi delîl, lafzidir, hakîkî değildir. Zîrâ Hakk Teâlâ menâfi'den müstağnîdir. Binâenaleyh onun fiili kendisine râci' olan bir menfaatten veya gayre râci' olan bir menfaatten nâşî değildir. Zîrâ o vâsıta-i amel olmaksızın gayre menfaat izâline kâdirdir. Yâhûd murâd *الليو حدوني* dır. Mü'min şiddet ve rızâda ihtiyârıyla tevhîd eder. Ve kâfir, ni'met ve rızâ olmaksızın şiddet ve belâda ihtiyârıyla tevhîd eder. Ve mücâhid onun, ma'nâsı *اللي يعرفوني* dır, dedi. Zîrâ onları halk etmese idi onun vücûdu ve tevhîdi bilinmez idi. Buna delîl Hakk Teâlâ'nın *وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ* (Zuhruf, 43:87) kavli-i şerîfidir. Bu Hakk Teâlâ'nın mevcûdâtı bir illetten nâşî icâd ettiğine delîldir. Ve böyle olunca onların vücûd ve ademleri müsâvidir.

Ve böyle olmasa idi taryân târî lâzım gelir. Ve Hakk'ın vahdâniyyeti olmamak lâzım gelir idi; bu ise nakısdır ve Hakk'ın vahdâniyyeti bundan celîldir.” Ya'nî tâli'n tulû'u ve hâdisin hudûsu lâzım gelirdi. Ve bundan da vahdâniyyeti olmamak lâzım gelirdi. Bu ise noksândır. Ve noksân ise mustahîldir. Ve onun vahdâniyyeti nakz ve taryândan celîldir.

ومتى عرفت نفسك بهذه الصفة، من غير إضافة ندكفو أو شريك إلى الله تعالى فقد عرفتها بالحقيقة
Ve her ne zamân ki Allah Teâlâ Hazretleri'ne şerîk ve akrân ve misl izâfeti olmaksızın nefsini bu sıfat ile bildin, imdi muhakkak nefsini hakikatle bildin.” Ya'nî sen kendi nefsin ile değil Hakk Sübhânehu ile kâim olduğunu ve vücûdun ve ademin müsâvî olduğunu bildin, demektir.

Ve bundan dolayı Nebî (s.a.v.) *nefsini bilen kimse muhakkak Rabb'ini bildi, buyurdu.*” Ma'lûm olsun ki ma'rifet-i

nefisde ihtilâf-ı ârifin vardır. İmdi Mustafa (s.a.v.) Efendimiz'in ma'rifeti ki kendi nefsinedir; iz'âf, muz'âf ile gayrin ma'rifetinden iblağdır. Ve Rabb'ine olan ma'rifet de böyledir.

فإنه صلى الله عليه وسلم علم ورأى أن لا شيء سواه، ثم أشار إلى أن معرفة النفس هي معرفة الله
“Zîrâ Nebî (a.s.v.) Efendimiz muhakkak Hakk'ın gayri şey olmadığını bildi ve gördü de sonra
ma'rifet-i nefis, ma'rifetullah olduğuna işâret eyledi.” Zîrâ vücûd-i hakîkî, Hakk Teâlâ'nındır.
ancak Rabb-i Hâlık'a mahsûsdur.

فإنه صلى الله عليه وسلم علم ورأى أن لا شيء سواه، ثم أشار إلى أن معرفة النفس هي معرفة الله
“Zîrâ Nebî (a.s.v.) Efendimiz muhakkak Hakk'ın gayri şey olmadığını bildi ve gördü de sonra
ma'rifet-i nefis, ma'rifetullah olduğuna işâret eyledi.” Zîrâ vücûd-i hakîkî, Hakk Teâlâ'nındır.

أي اعرف نفسك، أي وجودك
adem-i istiklâl ile bil!

“Sen, sen değilsin.” Ya'nî sen nefsin ile kâim değilsin.

ولكنك لا تعرف
“Velâkin sen bilmezsin.” Ya'nî vusûlünden evvel bunun hakîkatini bilmezsin.

أي اعرف أن وجودك ليس بوجودك
“Bil ki muhakkak senin vücûdun, vücûdun ile
olmadı.” Hakîkat-i kıyâmın mevcûdun iledir.

ولا غير وجودك
“Ve senin vücûdunun gayri ile olmadı.” Ve bunun ma'nâsı evvelce geçti ve “vücûdun ve ademin vücûdu” kavlinde de gelecektir.

“Vücûdun mevcûd olmadı.” Bilâ-istiklâl.

ولا بمعدوم
“Ma'dûm dahi olmadı.” Onun ilminin senin vücûduna taallukundan nâşî. Ve Hakk Sübhânehu'nun ilmi kadîmdir.

ولا غير موجود ولا غير معدوم
“Mevcûdun gayri de olmadı. Ma'dûmun gayri da olmadı.” Ya'nî senin vücûdun vücûd-i hakîkî ve adem-i hakîkî ile vasf olunmaz.

وجودك وعدمك وجوده بلا وجود ولا عدم
“Vücûd ve adem olmaksızın senin vücûdun ve senin ademin Hakk'ın vücûdudur.” Ya'nî senin vücûdun için vücûd-i hakîkî yoktur. Tâ ki onunla kâim olasın ve senin icâdına Hakk'ın ilminin taallukundan nâşî adem-i hakîkî de yoktur.

لأن عين وجودك وعدمك وجوده، ولأن عين وجوده وجودك وعدمك
“Zîrâ muhakkak senin ayn-ı vücûdun ve ayn-ı ademin Hakk'ın vücûdudur. Ve zîrâ muhakkak Hakk'ın vücûdu senin vücûdun ve ademindir.” Ya'nî senin sebab-i vücûdun ve sebab-i ademindir.

كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاکرام) فإن رأيت الاشياء لاغير وجودك وجوده
“İmdi eşyâyı senin vücûdunun gayri olmayarak Hakk'ın vücûdu gördüğün vakit.” Ya'nî eşyâ infirâd ile senin vücûdunun gayri olmayarak vücûdunun da onun vücûdunda muzmahil olup, eşyâyı nefsinle değil onunla gördüğün vakit.

واذا ابت ان غين وجوده وجودهك وعدمك في الأشياء بلا رؤية شيء آخر مع الله وفي الله أنها هو
“Ve Allah ile berâber ve Allah'da diğer bir şey görünerek Hakk'ın ayn-ı vücûdunu eşyâda senin vücûdun ve ademin gördüğün vakit muhakkak eşyâ Hakk'tır.” Ya'nî sen vücûdda Allah ile berâber Allah'da kâim diğer bir şeyin vücûdunu görmeksizin müstakil-i hakîkî olan Hakk'ın zât-ı vücûdunu, eşyâyı ma'dûmede senin onunla kıyâmından nâşî vücûdun ve ademin gördüğün vakit o eşyâ Hakk'tır. Ya'nî muhakkak eşyânın Zâtullah olduğunu görmeksizin senin bu i'tikâdın ile o eşyâ Hakk'tır, demek olur.

“İmdi muhakkak nefisini bildin ve muhakkak bu beyân olunan sıfat ile nefisini bilmek Allah Teâlâ’yı bilmektir.” Bu sıfatla demek vücûd-i müstakillin ademi ile demektir.

بلا شك “Şekksiz.” Şekk yakînin zıddıdır. Müntefî oldukta yakîn sâbit olur.

ولا ريب “Reybsiz.” Şekksiz demektir ki menfî için te’kîd-i manevîdir.

ولا تركيب شيء من الحدث مع القديم وفيه وبه *“Ve kadem ile berâbar kadîmde ve kadîme hudûsdan bir şeyin terkîbi olmadı.”* Ya’nî kadîmde ve kadîm ile hudûs tereküb etmedi, demektir.

فإن سألك سائل كيف السبيل إلى وصاله فقد أثبت أن لا غير سواه، والشئ الواحد لا يصل إلى *“Ve eğer bir sâil Hakk’ın vuslatına yol nasıldır ve muhakkak sen Hakk’ın gayri gayr olmadığını isbât ettin. Hâlbuki şey-i vâhid nefisine vâsıl olmaz, diye sual ederse: Muhakkak hakîkatte kavuşmak ve ayrılmak yoktur, diye cevâb veririz.”* Ta’rîf-i vasl husûsunda muhakikînin akvâli muhtelifdir. Her bir vâsl-ı tecellîden hâsıl olan şeye vasl ta’bîr olunur. Ba’zıları abdin evsâfıyla evsâf-ı Hakk’ta fenâsıdır, dediler ve ba’zıları butûn ile zuhûr arasında vahdet-i hakîkiyyeyi vâsıladır dediler. Ve ba’zıları kavlinde işâret olunan muhabbet ile sebk-i Rahman’dır, dediler ve ba’zıları eşyâ için Hakk’ın kayyumiyyetinden ibârettir. Zîrâ eşyanın ba’zılarıyla ba’zılarına kesret-i muttasıl olur. Ve İmâm Ca’fer b. Muhammed’ül-Sâdık (r.a.) buyurdu ki ve faslı vasıldan ve hareketi sükûndan ârif olan kimse tevhitte firâra erişti. Ve ma’rifette (...) ⁴ ve hareket ile murâd âyân-ı mümkünât üzerine bast-ı vücûddur. Nitekim Hakk Teâlâ buyurur. *أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ* (Furkân, 25:45) ve *ثُمَّ قَبَّضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا* (Furkân, 25:46) kavli-i şerîfinde mezkûr olan feyzdir. Ve ba’zıları hareketle murâd sülûktur ve sükûn ile murâd ahadîs-i zâta firârdır, dedi. Ve hatm-i celîli, vasl-ı idrâk fâizdir, buyurdu.

Ma’lûm olsun ki her bir hâl için, enfâs-ı fâizenin husûsiyyetinden nâşî, bir câmi‘ vardır. (...) ⁵

İmdi vasl dahi müntefî oldukta kezâlik vasl dahi müntefî olur.

فان الوصال بين اثنين متساويين او غير مساويين فان كانا عتساويين فهما سيان وان كانا غير مساويين فهما ضدان وهو تعالى منز عن ان يكون له ضد اوند فالوصال في غير فالوصال والعرب في غير الوصال *“Muhakkak visâl müsâvî iki beyninde veyâhûd müsâvî olmayan iki beyninde olmaya muhtâcdır. Ve eğer o iki, müsâvî olurlar ise onlar berâberdir. Ve o iki, müsâvî olmazlar ise onlar zıddır. Ve Hakk Teâlâ kendisi için zıdd ve misl olmaktan münezzehtir. İmdi visâl, visâlin gayrindedir.”* Ya’nî seyyân olan iki şey iki müstevî ve mümâsildir. Ve mümâselet ve zıddıyyet ise Rabbü’l-Berî hakkında mustahîldir. Ma’lûm olsun ki visâl ve vasl ve vuslat ba’de’l-iftirâk iki şey arasında ictimâyâ delâlet eder. Hâlbuki bunların hepsi Hakk Teâlâ hakkında mustahîldir.

⁴ Bir veyâ iki kelimelik boşluk bırakılmıştır.

⁵ Silik olarak yazılmış yedi satırlık bu kısmın özgün metne sonradan eklendiği tahmin edildiğinden ve okunamayan kelime sayısı fazla olduğundan dipnot olarak belirtilmiştir. *“İmdi muhakkak tehadud-i enfâs ile fâiz olan mahv u sûriden ibâret bulunan nefis-i çemâni bir nefis üzerinden sonrada bir nefis üzerine merad ettik de ba’dehu her birinde o nefisden bir hakikat iktisâb eder. İmdi (...) kuvvet olan kimse onu isbât ettik de, inâyet-i ilahîyye olarak (...) cihetinden nefes-i Rahmanî’yi idrâk eyledi. İmdi nefes-i Rahmanî, nefsinde idrâk olunan (...) enfâs-ı fâizenin küllîsini idrâk eyler. Enfâs-ı fâizenin husûsiyyâtından (...) olarak husûsiyyâtı idrâk eden kimse hakikat-i enfâsı fevt eden ve fâize idrâk eden kimse olur.”*

والقُرب في غير القُرب “*Ve kurb, kurbun gayrindedir.*” Zîrâ Hakk Teâlâ cânibinden olan kurb ve maiyyet, kurb ve maiyyet-i ilmiyyeye mahmûldür. Nitekim ulemâ-i zâhire onun üzerine yürürler. Yâhûd biz deriz ki kurb ve maiyyet keyfiyyetlerini ancak Allah Teâlâ bilir. Zîrâ her ikisi de kendi nefsi için isbât buyurdu. Nitekim buyurur: وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ (Kaf, 50:16) ve kezâ buyurur: وَهُوَ مَعَكُمْ (Hadîd, 57:4)

والبُعد في غير البُعد، فيكون وَصَلَ بلا وَصَلَ، وَقُرْبَ بلا قُرْبَ، وَبُعدَ بلا بُعدَ. فَإِنْ قِيلَ فَهَمْنَا الْوَصَلَ وَالبُعدَ بلا بُعدَ *Ve bu ‘d, bu ‘dun gayrindedir. İmdi vasl, vasılsız ve kurb, kurbsuz ve bu ‘d, bu ‘dsuz olur. Ve eğer vasılsız, vaslı anladık ve kurbsuz kurb ve bu ‘dsuz bu ‘d ne ma ‘nâsınadır? diye sual olunursa.*” Zîrâ bu zâhirde iki zıddın arasını cem‘ gibidir.

اقول أعني أنك، في أوان القُرب والبُعد، لم تكن شيئاً سواه الله تعالى *Sen, âvân-ı kurb ve bu ‘dda olup Hakk’ın gayri bir şey olmadığını senin için murâd ederim, derim.*” Ya‘nî sen kendisi için vücûd-i hakîkî olan bir şey olmadın: belki senin vücûdun ve ademin müsâvîdir.

İmdi senin zâtın ve ma‘nân Hâlık’a nazarân mahlûktur. Ve hakikat-i vücûd mülk-i ma‘bûda mahsûsdur ve bunun için âtîde ebyâtın kâili dedi:

هي الحقيقة كل الكائنات لها ** فيا خساره من عنها تراه لهي
 هامت بها في السوى كل الغلوب ولم ** تشعر وقد شغفت في جها ولها
 هويت قدسرت في كل كآنته ** من غير ماسريان امرها اشبتها
 هب انك الغير يا محبوب قهت بمن ** الم تكن ساعته للحق منبتها
 هذا الوجود به الاكوان فائتمته ** فحقق الفرقو اجمع واترك الشبها
 هفابك الفرق من اوج الكشيفقف ** انت الميض و غك الطرف منها سها
 هنيت بالوجه عن الطرف مرثفع ** وقدابيل علومافيه من فقها
 هذ متجيش السوى والنور من قبلى ** حتى مسحت به عن ناظر الكمها
 نصاك نرالت رسومي وانمت سمتي ** و عقد كلى على ايدى الوجودوه
 هدايته هي محض القضل قد تيلت ** آياتها فارتنارتبته النبها

Ba‘zıları bu hakikatın ma‘nâsıyla tekellüm edip kelimeye temsil eyledi. Zîrâ kelime isim ve zıll ve harfdan olan cem‘-i aksâma sârîdir. Ve mâzîden ve muzâri‘den ve emr ve nehyden ve masdardan ve ism-i fâ‘ilden ve mef‘ûlden ve müstesnâ-yı muttasıl ve munkatı‘dan ve hâl-i temyîzden ve selâsi ve rubâi-i humâsîden ve hurûf-i câre ve nâsiyeden ve esmâya veya ef‘âle muhtas hurûfdan olan aksâmın kısımlarında da böyledir. Nihâyeti olmayan taksimâtan mütehasıl aksâmdan bunun gayrine varıncaya kadar hurûf onlara dâhildir.

İmdi bu aksâmın kâffesi kelimenin gayridir. Belki onlar kelimenin tahtında münderic olan i‘tibârâtı ki onların tafsîlinde kelimedden bir şey tezyîd etmezler. Ve işte bunun için bu aksâmın efrâdından her bir ferde kelimedir demek doğru olur. İmdi sen isme, kelime ve fiile de kelime ve hurûfa dahi kelime dersin. Binâenaleyh isnâd-ı sahîh olur. Velâkin merâtibden her bir mertebe için kendilerine muhtas birer isim ve kendilerinin gayrilerinde bulunmayan birer ahkâm vardır. Zîrâ zamâna iftirâk ile berâber bi‘l-istiklâl ma‘nâya dâll olan fiildir. Zamâna iftirânî olmazsa isimdir ve bi‘l-istiklâl ma‘nâya dâll olmazsa harfdır. Ve kezâ zamân-ı mâzîye mukterin olursa fiil-i mâzîdir. Ve zamân, hâle ve istikbâle dâll olursa muzâri‘dir. Ve kendisinde ilel-i tis‘a-i meşhûreden iki illet bulunursa gayr-i munsarifdir ve aksi hâlde munsarifdir. Ve cerr eden hurûf cârîdir. Nasb eden hurûf, mâzîdir. İmdi bir mertebenin ismini mertebe-i uhrâya ıtlâk etmek ve onlardan birinin ahkâmını diğerleri üzerinde cârî kılmak ve meselâ fiil-i muzâri fiil-i

mâzî ve munsarife, gayr-i munsarif ve nâsiyeye câre itlâk eylemek hatâ-i zâhirdir. Bununla berâber merâtibin kâffesi ancak kelimedir. Ve merâtib-i vücûd-i Hakk da böyledir. İmdi bir mertebenin mertebe-i uhrâya itlâkı ve bir mertebeye muhtas olan ahkâmın mertebe-i uhrâ üzerine icrâsı ve meselâ vâcibü'l-vücûdun sıfât-ı havâdis ile vasfı ve onun aksi zendekadır. Ve bunun için ehl-i müşâhededen olan her bir ârif zendekaya düşmekten havfen, kendi makâmı ve ma'rifeti hasebiyle vahdet-i vücûd ile mütekellim oldu. İmdi onların meşhedini müşâhede etmiş kimse için onlara i'tirâz câiz değildir. Ve o kimse kavlı-i şü ile amel etsin:

اذالم ترالهلل فسلم ** لا ناس راوه بالا بصار

Tercüme

“*Sen hilâli görmediğin vakit, gözleriyle onu gören nâsı teslim eyle.*”

İmdi urefâ (k.s.) hazarâtının merâtibi üçtür: İlme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakke'l-yakîndir. Ve bunun tafsîli evvelce geçti. Velâkin merâtib-i vücûd kesîrdir. Ve her bir ârif onları kendi vakti hasebiyle ta'dâd etti. Ve onlardan ba'zıları altı mertebe olduğunu zikr eyledi. İmdi birinci mertebe lâ-taayyündür ve itlâk-ı hakîki de tesmiye olunur. Ve mertebe-i zât-ı baht ya'nî hâlis dahi tesmiye olunur. Bu mertebede kayd-ı itlâk ve taayyün sâbit olduğu ma'nâsına değildir. Belki itlâk-ı hakîkati ile mutlak olan bu vücûd, kendisine nuût ve sıfât izâfesinden münezzeh ve her bir kayddan hatta kezâlik kayd-ı itlâktan mukaddesdir. Ve bu mertebeye ehadiyyet de tesmiye olunur. Ve o zât-ı Hakk Teâlâ'nın künhünden ibârettir. Ve onun fevkinde Hakk Teâlâ'nın diğer bir mertebesi yoktur. İkincisi mertebe-i Hazret-i İlahiyye mertebesidir ki o da Hazret-i Vâhidiyye'dir. Ve o mertebe Hakk Teâlâ'nın zâtına ve sıfatına ve cemî'-i muhdesâta olan ilminden ibârettir. Üçüncüsü mertebe-i ervâh-ı mücerrede mertebisidir. Ve o mertebede tohum gibi ezelde ervâhın ibrâzı vâki'dir. *قَالَوَابِي* kavli mûcibince o mertebede hitâb-ı Hakk vâki' oldu. Ve bu makâmda söz çoktur. Şerhi uzun olur. Bu muhtezırın ona tahammülü yoktur. Dördüncü mertebe nüfûs-i âmile mertebesidir ki o da âlem-i misâl ve âlem-i melekûtur. Beşinci mertebe mertebe-i âlem-i mülktür ki o da âlem-i şehâdetir. Altıncı mertebe, mertebe-i kevn-i câmi'dir ve o da insân-ı kâmilidir ki cemî'-i kevnin meclâsı ve cem'iyetinin sûretidir. Ve bu merâtibde ki tertîb beynerlerini temyîz için i'tibâr-ı aklîdir. Ve eğer sen bu merâtibi âlem ve nefsinî ârif olur isen Allah Teâlâ'yı ârif olursun.

Velâkin sen nefsinî bilici olmadın ve tahkîk, sen, sen olmayarak Hakk olduğunu bilmedin.” Ya'nî onun ilminin sana taalluku cihetinden vücûd-i fânîyenden evvel Hakk olduğunu bilmedin demektir.

İmdi her ne zamân ki Hakk'a vâsul oldun ya'nî irfân harflerinin vücûdu olmaksızın nefsinî bildin ise, muhakkak sen Hakk olduğunu bildin.” Ya'nî irfân harflerinin terkîbinden sana ma'nâyı ma'rifet mütefehhim olursa sen vücûdun matmûsu olursun. Binâenaleyh hurûfu, irfânın vücûdu olmaksızın sen Hakk'ın ilminde sâbit olduğunu ve onun ilmi ise zâtı bulunduğunu bildin, demektir.

Ve bundan evvel sen Hakk olduğunu yâhûd Hakk'ın vücûdunun gayri olmayarak Hakk, sen olduğunu bilmedin.” Ya'nî ilminin sana taalluku cihetinden sen Hakk olduğunu yâhûd Hakk'ın vücûdunun gayri olmayarak sen onun vücûdu olduğu bilmedin, demektir.

العرفان فإذا حصل العرفان *“İmdi sana irfân hâsıl olduğu vakitte.”* Ya‘nî vücûd onun vücûdu olduğunu bilip hâlet-i vasatı olan ma‘rifet-i nefsdan ma‘rifetullahâ terakkî ettiğın vakit, demektir.

لا بنفسك *“Muhakkak sen, Allah’ı Allah ile bildin, nefsin ile bilmedin.”* Ya‘nî ma‘rifet-i nefsin ile bilmedin zîrâ sana nefsini bildiren ve kendini bildiren ve onunla onu bildiğini bildiren ancak Hakk’tır. Nitekim buyurur: وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (Sâffât, 37:96) Cenâb-ı Şeyh (r.a.) ba‘dehu bu ma‘rifete misâl olarak şunu darb edip buyurdu ki:

مثال ذلك أنك لا تعرف بأن اسمك محمود أو مسمّك محمود – فإن الاسم والمسمّى في الحقيقة *“Bunun misâli senin isminin Mahmûd yâhûd müsemânın Mahmûd olduğunu bilmezdin. Zîrâ isim ve müsemânın hakîkatte birdir.”* İsim ve müsemânın hakîkatte bir olduğunun izâhı evvelce geçti.

وتظن أن اسمك محمد، وبعد أحيان عرفت أنك محمود و بعد حسابك *“Ve sen muhakkak ismini Muhammed zannederdin. Ve sen zannından sonra bildin ki muhakkak sen Mahmûd’sun.”* Hisbân, hâ ve mühmilenin fethiyledir. Senin zanneylediğın zannın, demektir. Ya‘nî sen, senin için ism-i hakîkînin gayri olarak bir isim vardır, zannederdin. Zîrâ senin ism-i hakîkîn ademdir. Ve senin zannın ism-i vücûdun bâtil olduğundur.

فوجودك بالقرار *“İmdi vücûdun karâr iledir.”* Karâr feth-i kâf ile olup istikrâr ile ya‘nî hâliyle bâkîdir, demektir. Ya‘nî ismin Mahmûd olması üzerinde istikrâr iledir. Sahîh olan budur. Ya‘nî isminin adem-i mahz olduğunu bildin ve senin indinde da‘vâ-yı vücûdun bâtil olduğu tahakkuk etti.

واسم محمد ومسمّى محمود ارتفع عنك بمعرفتك نفسك محمود *“Ve senin nefsin Muhammed olmayıp, Mahmûd olduğunu bilmen ile senden Muhammed ismi ve Muhammed müsemânı kalktı.”* Ya‘nî yalnız ismine olan cehlin kalktı. Hâlbuki cismin hâliyle bâkîdir.

ولم يكن محمدًا إلا بالفناء عن نفسك *“Ve isminin Muhammed olması nefsenden fânî olmak ile değildir.”* Ve cehlin kalkmasından dolayı sana bu ma‘rifet hâsıl oldu. Zîrâ fânî için ne vücûd ve ne de ma‘rifet yoktur.

ولأن الفناء يكون بعد إثبات وجود ما سواه؛ ومن أثبت وجود ما سواه فقد أشرك به سبحانه وتعالى *“Zîrâ fenâ, bir şeyin vücûdunu isbâtın sonradır. Ve şu kimse ki Hakk Teâlâ Hazretleri’nin gayri için bir vücûd isbât etti; muhakkak o kimse Hakk Teâlâ Hazretleri’ne şirk eyledi.”* Ya‘nî vücûdda Hakk Teâlâ için şerîk kıldı. Hz. Şeyh (k.s.) muhakkak Hakk Teâlâ’nın mâsivâsı adem-i mahz olduğunu tahkîk buyurduktan sonra bu ma‘rifetin nefsdan hâric bir şey hâsıl olmadığını ve belki nefsiyle nefsinin ma‘rifeti ile hâsıl olduğunu ve nefsi ve ma‘rifeti ise Rabb’inin ef‘âlinden bir fiil olduğunu ahz ederek buyurdu ki:

فما نقص من محمود شيء، ولا محمد في محمود، ولا دخل فيه ولا خرج منه *“İmdi Mahmûd’dan bir şey noksân olmadı ve Muhammed Mahmûd’dan fânî olmadı ve Muhammed Mahmûd’a duhûl eylemedi ve Muhammed Mahmûd’dan hâric olmadı.”* Ya‘nî senin Mahmûd olan isminden bir şey noksân olmadı. Ve senin Muhammed zannettiğın ismin Mahmûd isminde fânî olmadı. Ve Muhammed ismi Mahmûd ismine dâhil olmadı ve hâric de olmadı. Ve Mahmûd ismi Muhammed ismine dâhil olmadı ya‘nî ne bu isim bu isme ve ne de müsemân müsemâyâ dâhil olmadı.

فبعدهما عرف المحمود نفسه أنه محمود، لا محمد، عرف نفسه بنفسه، لا بمحمد، لأن محمدًا ما *“İmdi Mahmûd kendi zâtının Muhammed olmayıp, Mahmûd*

olduğunu bildikten sonra nefisini nefsi ile bildi; Muhammed iken bilmedi. Zîrâ Muhammed olmadı idi. İmdi mevcûd olan bir şey nasıl onunla bilinir.” Ya‘nî nefisini kendisinin ismi zannettiği Muhammedlik ile bilmedi. Zîrâ Muhammed isminin bu ma‘rifette dahli yoktur; çünkü Muhammed olmamış idi. Mevcûd olmayan Muhammed ile bir şey-i mevcûd olan Mahmûd nasıl bilinir? Ve bu misâlde mevcûdun bir vücûd-i hakîkî olup, onun dahi Allah Teâlâ olduğuna delil vardır. Nitekim buyrulur: وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (Sâffât, 37:96)

فاذا *Bu takdirce.*” اذاً daki tezeyyün bir cümle-yi mahzûfadan ivazdır ki onun takdîri de şudur: Ya‘nî “Risâlenin evvelinden buraya kadar vahdet-i vücûd mül‘ül-mâbud için kâin olduğu takarrur ettiğini bildiğin vakit.” demektir.

Bilici ve bilinen فى لعارف والمعروف واحد، والواصل والموصول واحد، والرأى والمرئى واحد *birdir. Ve vâsıl ve mevsûl birdir. Ve gören ve görünen birdir.*” Ya‘nî ârif ve ma‘rûf bi‘l-infirâd vâhiddir. Ve vâsıl ve mevsûl bilâ-taaddüd vâhiddir. Ve râ‘i ve mer‘i ledü‘l-ifrâd vâhiddir. Bunun için âtîde ki ebyâtın kâili dedi:

هو اول هو آخر هو ظاهر ** هو باطن هو واحد هو ديان
والكائنات جميعها معدومته ** فى نوره ولها به ابطان
وهو الوجود الحق جل جلاله ** والانس قد قاموا به والجنان
فى الملك والملكوت عدوجلعن ** معنى الشريك وما هى الاوثان

İmdi ârif, Hakk’ın sıfatıdır.” Zîrâ ârifin sıfâtı, Allah Teâlâ’nın sıfâtında fânidir. Ondan bir şey sâdır olduğu vakit, fiilini nefis için görmez, belki Rabb’i için görür.

Ve ma‘rûf, zâtıdır. Ve vâsıl Hakk’ın sıfâtı ve mevsûl Hakk’ın zâtıdır. Ve sıfat ve mevsûf birdir.” Ya‘nî zât, ancak onun zâtı ve sıfât, ancak onun sıfâtı ve esmâ, ancak onun esmâsı ve ef‘âl, ancak onun ef‘âli ve ahkâm, ancak onun ahkâmıdır.

İşte nefisini bilen Rabb’ini bilir. Kelâmının beyânı budur. İmdi bu makâli anlayan kimse vasıl olmadığını bilir.” Zîrâ vaslın iki şey arasında olması lâzımdır. Hâlbuki vahdâniyyet sâbit oldukça ikilik müntefî olur.

Fasl dahi olmadığını bildi.” Ya‘nî infisâl yoktur. Zîrâ infisâl vasıldan sonra olur. Hâlbuki vasl müntefî olunca fasl dahi müntefî olur.

Ve bilindi ki ârif odur.” Ya‘nî bu takdîrdan bilindi ki ârif ma‘rifet-i indallah-ı teâlâ’nın fiili olmak i‘tibârıyla Hakk’tır. Zîrâ abd ve onun fiili Rabb’inin ef‘âlinden bir fiilidir. Hakîkatte Hakk’a ârif ıtlâkı câizdir. Velâkin zâhirde Hakk Teâlâ’ya ârif ıtlâkı câiz değildir. Zîrâ ma‘rifet-i sebk, cehli dâîdir. Ve Hakk Teâlâ’nın esmâsı tevkîfidir. Ancak nass ile yâhûd icmâ‘ ile sâbit olur. Ve tâife-i sûfiyye esmâyı, ef‘âl ve sıfâttan iştikâk ile isbât ettiler. Ve da‘vetten ve onların gayrinden vâki‘ olan envâ‘ ulemâ-i zâhire indinde mercûh ve ulemâ-i bâtine indinde melhûzdur. Ve Şeyh Ebu‘l-Abbâs bunu onların taksîmini onun üzerine icrâ eyledi. Ve esmâyı yüze kadar (...)⁶ ve bu kendisine vâsıl olan şey hasebiyledir. Ve onların

⁶ İki-üç kelimelik boşluk vardır.

ba'zıları esmânın dört bin olduğunu zikr etti. Ve sahîh olan budur ki Hakk Teâlâ'nın esmâsı ve sıfâtının adedini ancak Hakk Teâlâ bilir.

هو والمرئي هو، والمعروف هو، والرأي هو والمرئي هو. Hükümde buyuruldu ki kim ki Hakk'ı ârif oldu: Her bir şeyde Hakk'ı müşâhede etti. Ve kim ki onunla fânî oldu: her bir şeyden gâib oldu. Ve kim ki ona muhabbet etti ona bir şeyin te'sîri olmadı.

والواصل هو والموصول هو فما وصل إليه غيره، وما انفصل عنه غيره فمن فهم ذلك خالص من شرك والواصل هو والمرئي هو، والمعروف هو، والرأي هو والمرئي هو. *Ve vâsil Hakk'tır ve mevsûl Hakk'tır. Ve Hakk'a Hakk'ın gayri vâsil yoktur. Ve Hakk'ın gayri Hakk'tan münfail yoktur. İmdi bunu anlayan kimse şirk ipinden kurtuldu ve aksi hâlde şirkten halâs olma kokusunu bulmadı.*” Ya'nî taslika-i lisân ile değil zevk ve vicdân ile anlayan kimse şirkten kurtuldu, demektir. Ş'nin ve Ra'nın fethi ile avcının ipleri, demektir. Birine شركة denir. Şirk-i hafî saydıandan sâlim oldu ma'nâsınadır. İmdi şirk iki kısma münkasımdır: Kısmı celî ve kısmı hafî. Ve bunun misâli budur ki bir kimse eğer nefsin ve zararını mahlûkâtta görür ve Rabbü'l-âleminden görmez ve buna i'tikâd-ı câzim ile i'tikâd eyler ise onun şirki, celîdir ve eğer ef'âli mahlûkâta ala sebîli'l-i'tikâd olmayarak isnâd eylerse onun şirki, hafîdir. Ve bundan selâmet-i ef'âli, mahlûkâta isnâd eylediği vakit onları mecâzen isnâd eylemektir.

وأكثر العرّاف الذين ظنوا أنهم عرفوا نفوسهم وعرفوا ربّهم، وأنهم خلصوا من غفلة الوجود، قالوا *Ve ma'rifet iddâsında olan âriflerin çoğu ki onlar nefislerini ve Rabb'lerini bildiler ve vücûd illetinden kurtuldular, zannettiler de dediler ki, muhakkak tarîk, ancak fenâ ve fenâ-i fenâ ile müyesser olur. Bu ise (s.a.v.) Efendimiz'in kavlı-şerîfini anlamadıkları içindir.*” İlet-i vücûd amelde ve hâlde ve makâmında hatta abdin bekâsından yâhûd kendine hâs olan resmin ve sıfatın bekâsından ibârettir. Ma'rifet da'vâsında bulunan kimselerin çoğu (s.a.v.) Efendimiz'in hadîs-i şerîfinin ma'nâsını anlamadıklarından tarîki, vücûdun ve nefsin fenâsına muallak bildiler. Ve fenâ Allah Teâlâ'nın ma'rifetine hâs olması kaydıyla değildir. Bu bâbda âriflerin kelâmı çoktur. Ve onlardan ba'zıları kendi hâli ve makâmı hasebiyle fenâyâ dâir söz söyledi. Nitekim ba'zıları fenâ ve bekâ makâmında şöyle dedi:

و من ای صال نلت منذلته الفنا ** فهن ضد هانلت البقا متحققا
فان كنت في افعال ذاتك فاينا ** بقيت باخلاص لمولاك دائما
وان صرت عن شهوات نفسك فانيا ** بقيت باوصاف الفتوة موثقا
وان صرت عن احوال نفسك فانيا ** و عنها فقد ذقت الشراب المروقا
وان كنت عن خلق وخلق وحالته ** و نفس وفعل فانيا كمل البقا⁷

Ve İbn Fâriz (k.s.) Hazretleri makâm-ı fenâ hakkında da'vâyı muhabbette mecdenin onu reddinden hikâyeten buyurur:

فلم تهوني مالم تكن في فانيا ** ولم تفن مالم تجتلي فيك صورتی

اجتليته. Ve beytin ma'nâsı budur: Nefy-i ictilâ ile menfî olan senin fenânın nefsinden nâşî senin da'vâ-yı muhabbetin menfîdir. Ya'nî sen sende benim

⁷ Şiir tercüme edilmemiştir.

evsâfımın bir sûretini müşâhede etmedikçe bende fânî değilsin ve sen bende fânî olmadıkça da muhibb değilsin. Ve senden bir vasfın ictilâsı benim sûretimde sende adem-i ictilâsını müstelzimidir. İmdi onun melzûmunun, vücûd-i melzûmundan nâşî nefy-i muhabbet lâzım gelir. O da nefy-i ictilâdır ki o nefy-i ictilâ nefy-i muhabbeti müstelzim olan nefy-i fenâyı müstelzimidir. Ba‘dehu Hz. Şeyh (k.s.) buyurur:

ولظنهم أنهم بمحض الشرك أشاروا طورًا إلى نفي الوجود، أي فناء الوجود، وطورًا إلى الفناء، وطورًا إلى الاصطلام *“Ve irfân da‘vâsında olanlar muhakkak onlar şirki mahv eylerler zannıyla bir kere fenâ-yı vücûda ve bir kere de fenâ-i fenâyâ ve bir kere mahv-ı vücûda ve bir kere dahi istilâma işâret eylediler.”* Ya‘nî da‘vâ-yı irfânda bulunanlar muhakkak şirki ya‘nî vücûd-i Hakk Teâlâ ile kendi vücûdlarının müşâreketini mahv ettiklerini zannederek, ba‘zı kere Allah Teâlâ’nın ma‘rifetini fenâ-i vücûda izâfe ettiler. Ve bir kere de fenâ-i fenâyâ işâret ettiler. Ve fenâ-i fenâ, fenâ değildir ki ne ilm, ne amel, ne hâl, ne makâm, ne isim, ne resim, ne vasf ve ne de na‘t yoktur. Ve bunların hepsi onda fânîdir. İmdi O, O’dur, O’nun gayri bir şey yoktur. Ve ba‘zı kere Allah Teâlâ’nın ma‘rifetini abdin vücûdunun mahvına izâfe ettiler ve onların istilâhında mahv-ı aksâma münkasimidir. Ondandır birisi erbâb-ı zevâhirin mahvıdır o da evsâf-ı âdet ve hısâl-i zemîmedir. Ve ona ikâme’-i ibâdet ve iktisâb-ı ahlâk-ı hamîdeden ibâret olan isbât-ı mukâbil olur. Ve ondan birisi de erbâb-ı serâirin mahvıdır, o da ilel ve âfâtın izâlesidir ve ona muvâsalâtın isbâtı mukâbil olur. Ve bu evsâf-ı abdin ve rusûm-i ihlâtının ve ef‘âlinin sıfât ve ef‘âl-i Hakk’ın tecelliyâtıyla kalması sebebiyledir. Nitekim hadîsde *كنت سمعه الذي* buyurulmuştur. Ve ondan birisi dahi mahv-ı hakîkidir. O da vahdette kesretin fenâsıdır. Ve ondan birisi de mahv-ı abdiyyete ve ayn-ı abdin mahvıdır. O da âyâna vücûd izâfesinin iskâtıdır. Zîrâ a‘yân âlimiyyet hükmüyle hazret-i vâhidîyyette zâhir olan şuûn-i zâtınadır. İmdi o a‘yân, ayları ebedâ ma‘dûm olan ma‘lûmâtın ibârettir. Şu kadar var ki vücûd-i Hakk onlarda zâhir oldu. Ve onlar mümkünât olmakla berâber ma‘dûmdurlar. Onların vücûdda âsârı vardır ve vücûd onlar ile ve onların suver-i ma‘lûmesiyle zâhirdir. Ve vücûd ancak ayn-ı Hakk’tır. Ve izâfet bir nisbettir ki hâricde ve ef‘âlde onun vücûdu yoktur. Ve te’sîrât ancak vücûda tâbîdir. Zîrâ ma‘dûm te’sîr etmez. Fâil ve mevcûd ancak vâhid olan Hakk Teâlâdır. Fâil ancak O’dur. Onun gayri değildir. Nitekim buyrulur: *وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ* (Sâffât, 37:96) ve kezâ buyrulur: *وَمَا رَمَيْتْ إِذْ رَمَيْتْ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* (Enfâl, 8:17) ve irfândan ba‘zıları ma‘rifet-i ilahiyyi istilâma izâfe ettiler. Ve istilâm abdin ihsâsıdır. Ve âsârdan ve müşâhede-i ağıyardan ahzîdir. İmdi o Vâhid-i Kahhâr’dan gayrini müşâhede etmez. Ve ba‘zıları istilâma, kalb üzerine galebe olan veleh ta’bîr ettiler. O da hepsi hâlinden karîbdir.

وهذه الإشارات كلها شرك محض *“Ve bu işâretlerin hepsi şirk-i mahzdır.”* Ya‘nî şirk-i hâlisdir. Ma‘rifetten bir şey mahlût değildir. Zîrâ bu işâretin hepsi vücûd da‘vâsından hâlî değildir.

فإن من جَوَّز أن يكون شيء سواه ويفنى بعده، وجَوَّز فناء فنائه، فقد أثبت شيئاً سواه؛ ومن أثبت شيئاً سواه فقد أشرك أُرشدهم الله وإيانا إلى سواء السبيل *“İmdi şu kimse ki Hakk’ın gayri bir şeyin olmasını ve sonra o şeyin fenâsını tecvîz eyledi. Ve onun fenâ-i fenâsını câiz gördü; muhakkak Hakk’ın gayri bir şey isbât etti. İmdi Hakk’ın gayri bir şey isbât eden kimse o şeyi Hakk’a ortak yaptı. Allah Teâlâ o ârifleri ve bizleri doğru yola irşâd eylesin.”* Ya‘nî o kimse Hakk’ın (gayri) bir vücûd isbât etti sonra da o vücûdun fânî olmasını tecvîz etti. Binâenaleyh vücûd-i Hakk ile berâber vücûd-i bâtılı isbât etti. Ve o vücûdunu Hakk’a şerîk kıldı. Hz. Şeyh şiddet-i şefkatinden nâşî o ârifleri duâda kendi nefesine tekaddüm eyledi. Ve bu onun kemâl-i

irşâdına ve velâyetine delîldir. Zîrâ mürşid, kâfirlerin imânına ve âsîlerin isyânından tövbesine ve mutî'lerin ibâdet-i Rahmân üzerinde sebâtlarına ve makâm-ı ihsâna vusûllerine muhabbet etmedikçe kâmil olmaz. Velhâsıl vahdet-i vücûda kâil olan âriflerin kelâmı nesren ve nazmen lâ-yuaddır. Âtîdeki ebyâtın kâili bundan numûnedir:

ظننت ظنوناً بانك وما ** انتكون ولا قط كنتا
 فان انت انت فانك رب ** و ثاني اثنين دع ماظنتا
 فلا فرق بين وجود يكما ** فما بان عنك ولا عنه نبنا
 فان قلت جهلاً بانك غير ** خشنت و ان نرال جهلك نتا
 فوصلك هجر و هجرك وصل ** وبعذك قرب بهذا احسنتا
 دعالعقل و افهم بنور انكشاف ** لئلا يفوتك ماعنه صننا
 فلا تشركن مع الله شيئاً ** لئلا تهون فبالشرك دفنا

فإن قال قائل أنت تشير إلى أن عرفانك نفسك هو عرفان الله تعالى والعارف بنفسه غير الله، وغير *Ve eğer bir kâil muhakkak senin nefsinde irfânın ma'rifetullahdır ve nefsinin ârif gayrullahdır diye sen işâret edersin. Hâlbuki gayrullah Allah'ı nasıl bilir ve Hakk'a nasıl olur? diye, söyler ise biz cevâben nefsinin bilen Hakk'ı bilir, deriz.* İmdi ma'rifet mütezâddittir. Ma'rifet-i ilahiyenin nihâyeti olan ma'rifet-i nefsdür. Ve ma'rifet-i nefis, vücûd-i nefsin ademine mevkûfdur. Vücûd-i nefsin ademi dahi kurb-i nevâfil ve ferâize mevkûfdur. İmdi evvelkisi ile kudret-i vehmiyye ve meşiyet-i kahriyye ve ilim ve zann ve sem' ve basar ve akıl ve gaflet ile kelâm gibi sıfât-ı beşeriyye zâil olur. Ve bu şeyler tab'-ı beşerde vâki'dir. Ve onlar ile ahlâk ve ef'âl-i zemîme tekevvin eder. İmdi her ne zamân bu sıfât fânî olursa, abd üzerinde Hakk Teâlâ'nın sıfâtı zâhir olur. Şöyle ki Allah Teâlâ'nın izni ile ihyâ ve imâte eder. Ve kulağı ve gözü ile değil cesedinin heyet-i mecmû'asıyla işitir ve görür. Ve kezâ mesmûâtı uzaktan işitir. Ve mübsarâtı uzaktan görür. Ve bâkî sıfât dahi bu kıyâs üzerinedir. Ve bu ma'nâ sıfât-ı beşeriyyeyle sıfât-ı Rabb'ül-Beriyye'de fânî olmasıdır. O da nevâfilin semeresidir. Kurb-i ferâize gelince o abdin bi'l-külliyeye cem'-i mevcûdâtın dahi kendi nefsinin şuûr ve idrâkinden fânî olmasıdır. O vechle ki nazarında vücûd-i Hakk Teâlâ'nın gayri kalmaya. Ve bu ma'nâ abdin Allah Teâlâ'da fânî olmasıdır. Ki o da ferâizin semeresidir. Ve bu sebeble (s.a.v.) Efendimiz'in *"Men arefe nefsehu fakad arefe Rabbehu"* hadîs-i şerîfine müstenid olan Müellif (k.s.) Hazretleri'nin kavli ile muhakkak Allah Teâlâ'nın ma'rifeti, fenâ-i vücûda ve fenâ-i fenâya mevkûfdur. Dîn-i âriflerin kavli arasını cem' etmek sahîh olur. İmdi Müellif ma'rifetin nihâyetine nazar etti. Ve o ârifler ise ma'rifetin bidâyetine nazar ettiler. Ba'dehu Şeyh (k.s.) ma'nâ-yı cevâbı tebeyyüne şüru' edip buyurur ki:

علم أن وجوده ليس بوجوده ولا غير وجوده، بل وجوده وجود الله بلا صيرورة، وجوده وجود الله بلا دخول، وجوده في الله ولا خروج منه. ولا يكون وجوده معه وفيه، بل يرى وجوده بحاله: ما كان قبل أن يكون، بلا فناء، ولا محو، ولا فناء فناء. فإن فناء الشيء يقتضي ثبوته أولاً وثبوت الشيء بنفسه يقتضي كينونيته بنفسه لا بقدرة الله تعالى وهذا محال واضح صريح. فتبين أن عرفان العارف بنفسه هو عرفان الله تعالى نفسه، لأن نفسه ليس إلا هو. وعنى رسول الله صلى الله عليه وسلم بالنفس الوجود *"Muhakkak o kimsenin vücûdu, kendi vücûdu ile ve onun vücûdunun gayri ile olmadı; belki onun vücûdu, vücûdullahda duhûl etmeksizin ve onun vücûdu ondan hâric olmaksızın ve Hakk'la berâber ve Hakk'ta olmaksızın vücûdunu, vücûdullahdır diye bildi. Belki vücûdunu fenâsız ve mahvîsiz ve fenâ-i fenâsız olarak, evvelce olduğu hâl ile görür, zîrâ bir şeyin fenâsız olan o şeyin sübûtunu iktizâ eder. Ve o şeyin nefsiyle sübût dahi o şeyin kudretullah ile olmayıp, nefsiyle mevcûd olmasını iktizâ eder. Bu hâl ise muhâl-i vâzih ve sarîhdür. İmdi zâhir oldu ki onun nefsinde irfânı Allah Teâlâ'nın irfânıdır. Zîrâ onun nefsi ancak Hakk'tır. Ve Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz Hazretleri nefis ile vücûd murâd buyurdu."* Ya'nî o kimsenin nefsinin vücûdu kendi ile olmadı. Belki vücûd, Hakk-ı vâhid olan Hakk'a mahsûsdur. Ve

kendisi için vâsıf-ı vücûd olan muhdesâtın kendi vücûdunun gayri ile de olmadı. Belki onun vücûdu Allah'ın vücûdudur. Zîrâ onun vücûdunun kıyâmı Rabb'inin vücûdu ile. Onun vücûd-i hâdisi, kadîm olan Allah'ın vücûdunda dâhil değildir. Zîrâ hâdis, kadîme karışmaz. Ve onun vücûdu, Hakk'la kâim olduğu cihetle Allah'ın vücûdundan hâric değildir. Ve Hakk Teâlâ ile berâber onun için vücûd yoktur ve onun için Hakk'ın vücûdunda vücûd yoktur. Allah Teâlâ Hazretleri kendine bir şeyin hulûlünden yâhûd onun bir şeye hulûlünden münezzehtir. İşte o kimse bunları böylece bildi. Belki o kimse vücûdunu fenâsız ve mahvîsiz ve fenâ-i fenâsız olarak icâddan evvelki hâli ile görür. Zîrâ bir şeyin fenâsı olan ya'nî fenâsıyla hükümden evvel o şeyin sübûtunu iktizâ eder. Ve o şeyin nefsiyle sübût dahi o şeyin kudretullah ile değil, nefsiyle mevcûd olmasını iktizâ eder. Ve bu ya'nî bir şeyin nefsiyle sübût muhâldir. Ya'nî mustahillü'l-vücûddur. Ve muhâl olduğunun delîli vâzih ve bir şeyin nefsiyle sübûtunda butlânı sarîhtir.

İmdi zâhir oldu ki o kimsenin nefsi ma'rifeti Allah Teâlâ'nın ma'rifetidir. Zîrâ onun nefsi ancak vücûd-i Hakk'tır. Ve Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz, nefsi ile vücûdu murâd buyurdu. Ve bu mahâlde “*Sabâh oldu artık ışığı söndür.*” denilir. Nitekim emirü'l-mü'minîn ve ya'sübü'l-muvahiddîn İmâm Alî b. Ebû Tâlib (k.r.v.) Hazretleri ki âlem-i ulvî ve suflîde kadri merfû', buyurmuştur. Kümeyl b. Ziyâd (r.a.), O Hazret'e hakîkatten suâl ettikde Hz. İmâm (r.a.) “*Ona sen nerede! Hakikat nerede!*” buyurdu. Cenâb-ı Kümeyl: “*Sen sırr-ı benim sâhibi değil misin?*” dedi. Hz. İmâm (k.r.v.): “*Evet velâkin benden tereşşüh eden şey seni lebâleb doldurur.*” buyurdu. Kümeyl dedi: “*Senin gibi bir zât-ı şerîf, sâili hâib kılar mı?*” Cenâb-ı İmâm buyurdu: “*Hakikat, min-gayr-i işâret Subhânu Celâl'in keşfidir.*” Kümeyl daha ziyâde beyân buyur, dedi. Hz. İmâm: “*Sahv-ı ma'lûm ile berâber mevhumun mahvidir.*” buyurdu. Kümeyl daha ziyâde beyân buyur, dedi. Hz. İmâm: “*Setrin galebesinden nâşi setrin hetkîdir.*” buyurdu. Kümeyl daha ziyâde beyân buyur, dedi. “*Sıfat-ı tevhîd ile ahadiyyetin kat'idir.*” Kümeyl daha ziyâde beyân buyur, dedi. Hz. İmâm: “*Subh-u ezelden tulû' eden bir nûrdur ki onun âsârı heyâkil-i tevhîd üzerinde parlar.*” Kümeyl daha ziyâde beyân buyur, dedi. Hz. İmâm: “*Artık sabâh oldu, ışığı söndür.*” buyurdu. Ya'nî beyân-ı ilmîyi bırak ve hadd-i aklîyi terk et! Ve güneşe nisbetle bir çerâğ gibi olan nûr-i Hakk'a nisbeten nûr-i aklı söndür. Zîrâ sana Hakk'ın evâil subhu tulû' eyledi. Ve onun evâilinin sana nisbeti, nûr sabâhın vakt-i istivâde ki nûr-i şemse nisbeti gibidir. Ve aydınlıkta çerâğa ihtiyâç yoktur, demektir. Ve bu ma'nâ Şeyh (k.s.) Hazretleri'nin şu kavlidir:

“*Ve bu makâma vâsıl olan kimsenin vücûdu zâhirde ve bâtında vücûdullah olmaksızın mevcûd olmadı.*” İmdi onun sıfâtı Hakk'ın tecellî-i hâssı ile hâfi ya'nî fânî ve muzmahil oldukça, nitekim Hakk Teâlâ *فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ* (A'râf, 7:143) buyurur. Zîrâ hâdis, kadîmin tecellîsine tâkat getiremez. Ba'dehu ona imdâd ile ibkâ eder. Onun nefsinin cihetinden ona aczini izhâr eder. Nitekim Sıddîk-ı Ekber (r.a.) buyurur: *العجز عن درك الإدراك ادراك* “Ya'nî “Derk-i idrâkten acz, idrâktir.” dediler. Binâenaleyh Hakk idrâk olunmaz. Nitekim Hakk Teâlâ *لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ* (En'âm, 6:103) buyurur. Ve *لَنْ تَرَانِي* (A'râf, 7:143) kavli-i şerîfi mûcibince dünyâda görülmez.

“*Belki onun vücûdu, vücûdullah ve onun kelâmı, kelâmullah ve onun fiili, fiilullah'dır.*” Ya'nî belki onun vücûdu Hakk'ın vücûdu ile kâim olduğu için Allah'ın vücûdudur. Ve kelâmı, kelâmullah; fiili, fiilullah'dır. Ve bu Hakk Teâlâ'nın *وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ* (Necm, 53:3) ve *وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ* (Enfâl, 8:17) kavli-i şerîfi delâletiyle verâset-i Muhammediyye sebebiyledir.

“Ve onun ma’rifet-i nefis da’vâsı ma’rifetullahdır. Velâkin sen ondan da’vâyı işitirsin ve fiili de ondan görürsün.” Ba’zılarının ma’rifet-i nefis kavli gibi ve ba’zılarının ma’rifetullah kavli gibi. Ve onların ba’zılarından vâki‘ olan ihyâ-i mevtâ gibi. Nitekim Seyyid Ahmed’el-Bedevî (k.s.) Hazretleri’nden vâki‘ oldu. Şöyle ki onun bir mürîdi var idi. Vefât edeceği vakit cenâzesinin namâzını ancak şeyh olan Hz. Seyyid’in imâmetini vasiyyet etti. Vaktâki cenâzeyi vaz’ ettiler. Hz. Seyyid imâmet için tekaddüm etti. Mescidin imâmı imâmete ondan daha ehakk olduğunu beyân ile muâriz eyledi. Hz. Seyyid: **“Ne sen ne de ben ey meyyit kalk.”** buyurdu. Meyyit bi’iznillah Teâlâ kalktı. İmdi hakîkatte tekkellüm Hakk ve muhyî de Hakk’tır ki Hz. Seyyid’den bir âlet gibi kelâm-ı zâhir ve fiil sâdır oldu. Ve işte bunu beyânen âtîde ki ebyâtın kâili dedi:

ظهر الوجود الحق في مراتنا ** اذخذ في العدم المقدى لم نذل
فوجود ناهو صوتره لوجوده ** لان ذاك الوجود علاوجل
وكذاظهر ناخن في مرآته ** مع اننا عدم ومنه على وجل
وهو المقدى بالصفات ني واتنا ** و صفاتنا من غير بد في الانزل
اذنخ اجمعنا على العدم الذى ** ما شمى ائحتا الوجود اذانزل
فظهوره فينا لقول قل انظروا ** ماذا الذى هو في السماء والارض هل
وكذاك وهو الله قال يانه ** هو في السماء والارض من نزل
وظهوره فينا بحكم كلامه ** في كل شىء هالك الا الاجل
مع اننا خن العوالم كلها ** موجوده فافهم وافصل ماخمل
واخذى تظن تعنيوا وتعبدلا ** في ربنا عما عليه قد انتقل
وكذلك احد ران تظن ياننا ** عما عليه لنا التفير والبدل
فان ارانا فهوراع نفسه ** لا اننا هو اونبا حاشاه جل
واذار ايناه فانفسنا نرى ** لا عنير فاكشف عن سنا هذا الحل
هذالهو العرفان وهو اجل ما ** يا ني به بشر وحققه الامل
ارث النبى محمد وهو الذى ** جائت بر ساداتنا القوم الاول

Ba’dehu Hz. Şeyh (k.s.) buyurur:

“Ve nefsin Allah’ın gayri görürsün gibi şahsın vücûdunu dahi Allah’ın gayri görürsün.” Ya’nî nefsinin ma’rifetine cehlinden nâşî kendi için bir vücûd görürsün. Ma’rifet-i nefsin tafsil beyânı evvelce mürûr etti. Ve onun icmâlen ma’rifeti budur ki sen nefsi ve onun fiilini Allah Teâlâ’nın ef’âlinde bir fiil olduğunu ve onun vücûdu âyînede mürtesim olan sûretin vücûdu gibi olduğunu bilesin. Zîrâ o vücûd, Hakk’a mukâbil oldukta onun için bir sûret zâhir olur. Ve bunun için müellif buyurur: **“Zîrâ mü’min, mü’minin âyînesidir.”** Ya’nî vücûd-i Hakk, Allah’a imân edinmenin âyînesidir. Makâm-ı imân ve ihsâna vâsıl olduğu vakit bunu zevk ve vicdân ile görür.

“İmdi Hakk mü’minin aynı, ya’nî nazîridir. Zîrâ mü’minin aynı, aynullahdır. Ya’nî nazarı, nazarullahdır.” Mü’min, kâmilin aynı demektir. Zîrâ o rütbe-i kemâle vâsıl oldukta himmeti ile Rabb’inin inâyetine ve kudretine suûd eder. Ve onlar ile kâim olur. Böyle olunca sûret-i zâhir ve bâtinesinin şuhûdundan gâib olur. Ve onun ef’âlinin kâffesi Allah Teâlâ’ya izâfe olunur. Nitekim evvelce beyânı mürûr etti.

Ve bu onun makâm-ı mahbûbuna vusûlüdür. İmdi Allah Teâlâ onun sem‘i ve basarı ve lisânı ve yedi olur.

بلا كيفية لا هو هو بعينك أو علمك أو فهمك أو وهمك أو ظنك أو رؤيتك *“Keyfiyyet olmaksızın ve Hakk’ın senin aynına yâhûd ilmine veyâhûd vehmine ve bâtnına veyâhûd rü’yetine hulûlü olmaksızın.”* Zîrâ Allah Teâlâ bir şeye hulûlden münezzehdir.

بل هو هو بعينه وعلمه ورؤيته. فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ: "إِنِّي اللَّهُ، فَإِنْ سَمِعَهُ مِنْهُ لَا مِنْ الْغَيْرِ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ *“Belki Hakk nâzîrin aynı ve ilmi ve rü’yetidir. Ve eğer ben Allah’ım derse gayrdan değil, ondan dinle, zîrâ Allah ben Allah’ım der; o demez.”* Ya‘nî Allah’da fânî olan abd eğer ben Allah’ım derse, sen onu gayrdan değil, Allah’dan dinle, zirâ Allah Teâlâ ben Allah’ım der. Onu bu abd-i fânî demez.

ولكنك ما وصلت إلى ما وصل إليه؛ فَإِنْ وَصَلْتَ إِلَى مَا وَصَلَ إِلَيْهِ، فَهَمَّتْ مَا يَقُولُ وَقَلَّتْ مَا يَقُولُ *“Velâkin sen ona vâsıl olan şeye vâsıl olmadın. Eğer sen ona vâsıl olan şeye vâsıl ola idin dediği şeyi anlardın.”* Yani sen o abd-i fânîye vâsıl olan şeye vâsıl olmadın; tâ ki hitâbı anlayasın. Eğer sen vâsıl ola idin dediğini anlardın ve bilirdin ki kâil ancak Allah Teâlâ’dır.

ولكنك ما وصلت إلى ما وصل إليه؛ فَإِنْ وَصَلْتَ إِلَى مَا وَصَلَ إِلَيْهِ، فَهَمَّتْ مَا يَقُولُ وَقَلَّتْ مَا يَقُولُ *“Ve onun söylediği şeyi söyler ve gördüğü şeyi görürsün.”* Hâlbuki bu makâma vusûlden evvel sen ona inkâr eylersin. Ve ba‘zıları onu tekfir eder. Ve ba‘zıları tekzîb eder. بلكذبوا بما لم يحيطوا بعلمن

ولكنك ما وصلت إلى ما وصل إليه؛ فَإِنْ وَصَلْتَ إِلَى مَا وَصَلَ إِلَيْهِ، فَهَمَّتْ مَا يَقُولُ وَقَلَّتْ مَا يَقُولُ *“Ve ale’l-cümle eşyânın vücûdu olmayarak eşyânın vücûdu onun vücûdudur.”* Zîrâ eşyânın kıyâmı vücûd-i Hakk ileddir. Ve Allah’ın vücûdu var idi. Ve onunla berâber bir şey yok idi; şimdiki hâlde dahi öyledir.

فلا تقض في شبهة، ولا تتوهمن بهذه الإشارات أن الله تعالى مخلوق. فَإِنْ بَعْضُ الْعَارِفِينَ قَالَ: *“İmdi şübheye düşmeyesin ve bu işâretler ile tahkîkâ Allah Teâlâ Hazretleri’nin mahlûk olduğunu tevehhüm etmeyesin. Zîrâ ba‘zı ârifler sûfî mahlûk değildir, dedi. Ve bu dahi keşf-i tâmdan ve şekklerin ve vehimlerin zevâlınden sonradır.”* Ya‘nî hulûl şübhesine düşmeyesin. Zîrâ sûfî kendisinin ezelden icâdı, Allah Teâlâ’nın ilmine taalluku ile olduğunu bilir. Binâenaleyh Allah Teâlâ’nın ilmi cümlesindedir. Ve ilm-i Allah ise gayr-i mahlûktur. Böyle olunca sûfî her ne kadar rûh ve cisim haysiyetinden mahlûk ise de, bu i‘tibâr ile gayr-i mahlûktur.

وأما مَنْ كَانَ خَلْقَهُ كَالْكَوْنَيْنِ فَلَا تَوَافُقَهُ، فَإِنَّهَا أَعْظَمُ مِنَ الْكَوْنَيْنِ. وَعَلَى الْجَمَلَةِ أَنَّ الرَّائِيَّ وَالْمَرِيَّ *“Ve bu dahi kevneynden halkı ve sem‘i olan kimse için bir lem‘adır.”* Halk lâm’ın sükûnu ve zammı ile seciyye ma‘nâsınadır. Sem‘, si’ nin fethi ve mim’in sükûnu ileddir. Hakk Teâlâ’nın وَهُوَ الشَّمْعُ وَهُوَ شَهِيدٌ (Kaf, 50:37) kavlından me’hûzdur. Zîrâ sûfî Allah Teâlâ’nın tesbîhini ve takdîsini işitir. Ya‘nî sûfî gayr-i mahlûktur, kavli kevneyndir. Ya‘nî âlem-i mülk ve âlem-i melekûtta halkı ya‘nî seciyesi ve sem‘ olan kimse için fehm-i keşfiden bir kat‘adır ki onlara anlamak hâsıl olur. Nitekim Hakk Teâlâ buyurur: وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (İsrâ, 17:44) Velâkin bu tesbîhi ancak Hakk Teâlâ kendisinin sem‘ ve basarı ve lisânı ve yedi olan kimse tefekkuh eder. Ya‘nî künhünü bilir.

وأما مَنْ كَانَ خَلْقَهُ كَالْكَوْنَيْنِ فَلَا تَوَافُقَهُ، فَإِنَّهَا أَعْظَمُ مِنَ الْكَوْنَيْنِ. وَعَلَى الْجَمَلَةِ أَنَّ الرَّائِيَّ وَالْمَرِيَّ *“Ve ama şu kimsenin ki halkı kevneyn gibidir. Ona muvâfakat etmez. Zîrâ o kevneynden a‘zamdır. Ve ale’l-cümle bil ki gören ve görülen ve birleyen ve birlenen ve bilen ve bilinen ve icâd eden ve icâd olunan ve idrâk eden ve idrâk olunan birdir.”* Ya‘nî seciyesi olmayan kimse cemûd cihetinden kevneyn gibidir. Ve bu lem’a ona muvâfakat etmez. Zîrâ o lem’a ya‘nî keşf-i fehmî

onun fehm-i sâkim üzerine kevneynden a‘zamdır. Ve bu cümle üzerine bil ki ism-i fâil sîgasıyla râi ve ism-i mef‘ûl sîgasıyla mer‘i ve müdrîk kavline kadar mâba‘dı da böylece olarak hep birdir. Ya‘nî Allah Teâlâ’dır. Ve işte bunun için âtîde ki ebyâtı kâil olan dedi:

ماله عندك كنه ** فتحققه وكن هو
ايها الغائب فينه ** لمتى لقرض عنه
انت عينب وهو عينب ** لك تاتي انت منه
وتيقظ ايهاالفا ** فل فق انت لدنه
للربوبيته سر ** فاحفظ السروحنه
وعليك العهدماً ** حوؤذ من الرب اعرفنه
وعزيد هو في ذا ** تك اياك تهانه
عدم انت ومولا ** كوجود فا شهدنه
نرينت الله فخذها ** منه واحذج لا تشنه
و على نفسك من ** ينصح بالحق اعته
واذاامنك المو ** دعسوالا تخنه
وارجع الامر اليه ** ذاتك امحقهالدنه
شرعك الميزان فاعمل ** والذى تعمله نرته

Ya‘nî mîzân-ı şerîat ile amel et! Mîzân-ı akli terk eyle. Şa‘rânî (k.s.) buyurur: Allah Teâlâ sâhib-i akla mîzânı, ancak onunla Allah Teâlâ için ölçmek üzere verdi. Yoksa Allah Teâlâ’nın aleyhine ölçmek için vermedi. Ve nâs, akıllarının mîzânı terk emrinde tabakât üzerinedir. Ve ondan ba‘zıları Hz. İlahiyye’ye kendi mîzânı ile duhûl edip, Allah’ın aleyhine vezn eder. İmdi o kimse her ne vakit onu nefsinde izâfe etse akli kabul etmediği cihetle Allah’ın üzerine reddeder. Binâenaleyh bu kimse hâlikîn ile berâberdir. Ve onlardan ba‘zısı mîzânını bâb-ı hazrete vasf edip huzura bilâ-mîzân dâhil olur. İmdi bu kimse vezn etmekten hurûc ettikte ona imân etmez. Binâenaleyh kezâlik helâk olur. Gelen onun çoğu huzûra edeben mîzân ile dahîl olan kimselerdendir. Ve onlardan ba‘zısı mîzânı erimiş olandır. Ve mîzân olmaktan hurûc edinceye kadar erir. İmdi bu kimse için feth me‘mûldür. Ba‘dehu Hz. Şeyh (k.s.) icmâl eylediği şeyi tafsîl edip buyurur:

هو يرى وجوده بوجوده، ويعرف وجوده بوجوده، ويدرك وجوده بوجوده، بلا كيفية إدراك ورؤية
ومعرفة، وبلا وجود حروف صورة الإدراك والرؤية والمعرفة. فكما أن وجوده بلا كيفية، فرؤية نفسه بلا
معرفة، وبلا وجود حروف صورة الإدراك والرؤية والمعرفة، وإدراكه نفسه بلا كيفية، ومعرفة نفسه بلا كيفية
olmaksızın idrâk ve rü’yet ve ma‘rifet sûretinin harflerinin vücûdu dahi olmaksızın Hakk Teâlâ
kendi vücûdunu kendi vücûdu ile görür. Ve kendi vücûdunu kendi vücûdu ile bilir. Ve kendi
vücûdunu kendi vücûdu ile idrâk eyler. Ve nitekim muhakkak Hakk’ın vücûdu keyfiyetsiz ve
Hakk’ın nefsinde görmesi keyfiyetsiz ve Hakk’ın nefsinde idrâk eylemesi keyfiyetsizdir.” Zîrâ
keyfiyyet ve mâhiyyet havâdisin sıfatındandır. Hakk Teâlâ ise mutlak olarak sıfat-ı havâdisden
münezzehdir. Ve kezâlik nihâyeti olmayan cem‘-i sıfât-ı kümmeliyyesi keyfiyetsizdir. Ve
muhabbeti ricâli dahi keyfiyetsizdir. ان الله تعالى جميل يحب البال vârid olmuştur. İmdi
cemâlullah’ın zât-ı aliyyesi kâim olan bir sıfat-ı ezeliyyedir. Onun için müşâhede vardır ki
evvelen müşâhede-i ilmiyyedir. İmdi Hakk sun‘unu müşâhede-i âyîne ile görmek murâd ettikte
âlemi âyîne gibi halk etti. Onda ayn-ı cemâlini ayânen müşâhede eder. İmdi cemîl-i hakîkî
ancak Allah Teâlâ’dır. Kevnde olan her bir cemîl onun mazhar-ı cemâlidir. İşte bunun için âtîde
ki beytin kâili dedi:

وكل مليح حسنه من جمالها ** معارله بلا حسن كل مليحته

“*Ve her bir melîh onun cemâlinden onun bir hüsnüdür. Belki o hüsn her bir melîh için â'riyettir.*”

فإن سأل سائل وقال: "بأيّ نظر تنظر إلى جميع المكروهات والمحوبات؟ فإذا رأينا، مثلاً، روثاً أو جيفة أنقول هو الله تعالى *Ve eğer bir sâil suâl edip cemî-i mahbûbât ve mekrûhâta hangi nazar ile bakalım. Bir cife ve revsi gördüğümüz vakit ona Allah Teâlâ diyelim mi? der ise.*"

قلنا الله تعالى و تقدس ان يكون شيئاً من هذه لاشياء *"Biz deriz ki Allah bu şeylerden bir şey olmaktan mukaddes ve âlûdir."* Zîrâ muhib, meşgûf-i mahbûbunun ef'âlini kâmilen muhacceb görür ve mahbûbunun âsârından bir şeyi mahbûbun gayri görmez. Ve Cemâl-i Zât-ı Mutlak olarak sıfât-ı cemâliyye ve celâliyyeden her bir sıfatta mevcûddur. İmdi bu suâli soran sâil-i muhib dahi olsa, o ahbâbın gördüğü gibi görememiştir. Zîrâ onun karîhası münce mid ve ayn-ı basireti a'mâdır. Eğer ona bin cevâb ile isbât etsek, a'mâ ile berâber onun zulümâtının terâkiminden nâşî hiçbir fâide vermez. Eğer balı tatmayan kimseye onu bin vasf ile vasf etsek onun halâvetini idrâk edebilir mi? Ve eğer vahdet-i vücûd mesâilini ona vâsıl olmayan kimseye bin kere tahkîk ile tekrâr etsek, ona vâsıl olan ve basireti müstenid olan kimse gibi, ona bir ilm hâsıl olur mu?

وكلما مع من لا يرى الجيفة جيفة والروث روثاً *Ve bizim kelâmımız revsi revs ve cifeyi cife görmeyen kimseyedir.* Zîrâ onlar onun mahbûbunun fiilidir. Zîrâ eşyânın kâffesi Allah Teâlâ'nın âyâtı ve kudretinin delâilidir.

بل كلأنا مع من له بصيرة وليس بأكمه *Belki bizim kelâmımız basireti olup ve ekme olmaya kimseyedir.* Ekme, hilkat-i basarı matmûs olan kimse demektir.

فإن فمن لم يعرف نفسه فهو أكمه وأعمى *Zîrâ tahkîk-i nefsinı bilmeyen kimse, ekme ve a'mâdır.* Ya'nî makâm-ı irfâna vusûlden ekme ve a'mâdır, demektir.

وقبل ذهاب الأكمهية والعمى، لا يصل إلى هذه المعاني ولا هذه المخاطبة مع الله *Ve ekmehiyyet ve a'mâlık gitmezden evvel bir kimse bu beyân olunan ma'nâlara vâsıl olmaz. Ve bu muhâtabât, Hakk ile berâber olan kimselerdir.* Ya'nî bu dakîk ma'nâlara vâsıl olmaz. Ve bu muhâtabât-ı celîle Allah Teâlâ ile berâber olan kimselerdir. Zîrâ ârif kalbinde Hakk'la muhâtaba eder. Ve ona ilkâ olunan şey sebebiyle kendisine cevâb hâsıl olur. Binâenaleyh o cevâb sebebiyle tesbîti ve temkîni ziyâde olur. İmdi onun kalbi Tûr-i Sînâ Dağı gibidir. Ba'zıları ona "ilhâm" tabîr ederler. Ve ba'zıları dedi ki, Allah Teâlâ ba'zı kullarını nûr-i ilahî ile hâs kılar. Vâridât-ı Hakk'tan kalbine vârid olan şey ile gayr-i Hakk'tan kalbine vârid olan şey arasını o nûr sebebiyle tefrîk eder. Ve hiçbir şekkin ebeden teşkîk ile zâil olmayacak haysiyyetle, Allah Teâlâ cânibinden kalbine vârid olan şeyi yakînen bilir. Ve bu kelâma hadîs tabîr olunur. Nitekim *يحد ثون فعمر* hadîs şerîfnde ona işâret olunur. Ya'nî benim ümmetim içinde Hakk Teâlâ'nın konuştuğu kimse mevcûddur. Ve o kelâm sebebiyle onun Hakk olduğunu bilir. İmdi Amr onlardandır, demek olur. Ve bu ümmet içinde Allah Teâlâ ile konuşanlardan birçoğu iştihâ etti. Ve müellif Hz. Şeyh-i Ekber ve Ebû Yezîd el-Bestâmî ve Sırrı Sakatî ve Amr b. el-Fârız (r.a.) hazarâtı onlardandır. Ve vech arasında mü'min kalmayınca kadar her bir asırda da böyledir. İmdi onların kelâmları hakîkat-ı Allah Teâlâ ile dir.

لا مع غير الله ولا مع الأئمة. فإن الواصل إلى هذا المقام يعلم أنه ليس غير الله شيء وخطابنا مع مَنْ له عزم وهمّة في طلب العرفان نفسه عبعب ويطرؤ في قلبه صورة في الطلب واشتياق إلى الوصول إلى الله تعالى *“Gayrullah olan ve ekme olan kimseye değildir. İmdi muhakkak bu makâma vâsıl olan bir şey gayrullah olmadığını bilir. Ve bizim hitâbımız ma‘rifetullah ile irfân-ı nefsinı talebde azim ve himmeti olan kimseyedir. Ve kalbinde irfân tulû‘ eden ve kalbinde taleb-i iştiyâkta bir sûret ve Allah Teâlâ’ya taleb ve iştiyâkta bir menzilet taammüd eyleyen kimseyedir.”* Ya‘nî bu muhâtabât-ı celiyye Allah’ın gayri olan ve anadan doğma a‘mâ olan kimseye değildir. Bizim hitâbımız ma‘rifetullahı ittisâl için irfân-ı nefsinı ya‘nî (s.a.v.) Efendimiz’in من عرف نفسه فقد عرف ربه kavli-i şerîfi tahtına dâhil olan zâtını ve hakikatini bilmeye talebde azm ve himmeti olan kimseyedir. Ve o kimsenin kalbinde irfân tulû‘ eder. Ve o kimse taleb ve iştiyâk emrinde bir sûret kâsı eder. İmdi onun için Allah Teâlâ, taleb ve iştiyâk emrinde bir vüsûb ve menzilet hâsıl olur.

“Bizim kelâmımız kasd ve maksadı olmayan kimseye değildir.” Ya‘nî talebi ve matlubu olmayan kimseye değildir. İmdi o kimsenin nefsinde vâkî‘ olan talebi عبدًا احب الله اذا hadîs-i şerîfinden nâşîdir. Allah Teâlâ o kimse için kendi nefsinde bir vâiz kılar. Ve o kimsenin matlubu ve ma‘rifet-i nefse mütevakkıf olan ma‘rifetullahıdır. İmdi Allah Teâlâ kullarına bir hayr murâd eylediği vakit, onu Hz. Kuddus’üne sevk eder. Onun kendi nefsinde o kimse için bir sâik kılar. Ve işte bunun için âtîde ki beytin kâili dedi:

فكلى لكلى طالب متوحبه * * وبعضى لبعضى جاذب بالاعنته

kavlinde *“küll”* lafzı iki ma‘nâya itlâk olunur. Kalben ve rûhen ve sırran ve hafî ve ahfâ ve nefsen ve kalben onun eczâsından ve a‘zâsından küllün her bir ferdine şâmidir. Ve zâtının mecmû‘unda da *“küll”* itlâk olunur. Ya‘nî kalb ve rûh ve sırr ve hafî ve ahfâ ve nefis ve cisim ile makâmât-ı tarîkte kat‘-ı ukubât için onun eczâsıyla küllüne seyr eyledi, demektir. Ya‘nî onun tarîkine müteveccihen makâm-ı cem‘e tâlib olarak, demek olur. Ve beyitte ki ve *“ba‘zı”* kavli bu eczâi ve letâifden her bir cüz‘ü ve lütfiyyenin biri diğerine revâbıt-ı rûhâniyye ile bağıdır. Evvelki haber meşru‘-i cem‘ olan abd cânibinden kalbe sonra rûha sonra sırra sonra hafâya sonra ahfâya sonra nefse sonra cisme makâm-ı cem‘ tamâm oluncaya kadar ona vârid olur. Bu makâmı kelâm vardır. Eğer onu bast edersek bu şerh ihtisâr-ı merâmdan hurûc eder.

فإن سأل سائل وقال الله تعالى لا تدركه الأبصار وهو يدرك الأبصار وأنت تقول بخلافه، فما حقيقة *“Eğer bir sâil Allah Teâlâ’ya sorarsa, o soruların hiçbirini cevaplandırmaz. Çünkü o görmez ama o kendisini görür.”* *“Görmediğim Rabb’e ibâdet etmem.”* buyurdu. Ona birisi nasıl gördün? dedi. Ona buyurdur ki: *“Yazık ki anlayamadın. Onu gözler müşâhede-i ayân ile görmez. Velâkin kalbler onu hakâyık-ı imân ile görür.”*

“*Ya‘nî Hakk’ı idrâk eyler bir kimse olmadı ve Hakk’ı idrâk eyler Hakk ile berâber bir kimse olmaz, demektir.*” Ya‘nî ma‘nâ-yı bedîhiyye ile ve nazarıyye ile ve ezmine ile ve havâss ta‘bîr olunan kuvvâ ile mutlakâ idrâk olunmaz. O havâss öyle bir havâssdir ki idrâk-ı hâss sebebiyle bunun her bir mevzi‘nde bir ism-i hâss ile müsemmâdır. İmdi mekâdîr-i basar ile ve asrâf-ı sem‘ ile idrâk olunur. Ve râihalar, şem ile idrâk olunur. Ve taâmlar zevk ile idrâk olunur. Ve salâbet ve rehâvet ve harâret ve burûdet ve emsâli misillû keyfiyyâtlar ile idrâk olunur. Ve bunların cümlesiyle Hakk Teâlâ’nın idrâki mustâhîldir.

فلو جاز أن يكون في الوجود غيره، لجاز أن يدركه غيره. وقد نبّه الله تعالى بقوله لا تدركه الأبصار على أن ليس غيره سواه، يعني لا يدركه غيره، بل يدركه هو. فلا غيره فهو المدرك لذاته ندانه لا غير؛ فلا تدركه الأبصار، لأنها محدثة، والمحدث لا يدرك القديم الباقي، فهو بعد لم يعرف نفسه. إذ لا شيء ولا تدركه الأبصار إلا هو. *“Ve eğer vücûdda Hakk’ın gayri olmak câiz olaydı; elbette Hakk’ın gayrisi Hakk’ı idrâk eylemek câiz olurdu. Ve muhakkak Allah Teâlâ kendî tûdûkû al-bûsâr (En‘âm, 6:103) kavli-şerîfi ile Hakk’ın gayri gayr olmadığı üzerine tenbîh eyledi. Ya‘nî Hakk’ı Hakk’ın gayri idrâk etmez. Belki Hakk’ı Hakk’ın gayri olmaksızın kendi hüviyyeti idrâk eyler. İmdi Hakk Teâlâ gayr olmayarak kendi zâtı ile kendi zâtını müdriktir. Zîrâ ebsâr Hakk’ı idrâk eylemez. Çünkü ebsâr muhdesdir. Ve muhdes, kadîm-i bâkîyi idrâk eylemez. Ve bu ma‘nâya vâsıl olmayan kimse nefsini bilmedi. Zîrâ şey ve basarlar yoktur. İllâ Hakk vardır. İmdi keyfiyyetin ve idrâkin vücûdu olmaksızın Hakk Teâlâ kendi vücûdunu idrâk eyler.”* Ya‘nî Allah Teâla al-bûsâr (En‘âm, 6:103) kavli-şerîfini nefy-i gayra tenbîh eyledi. (Muhammed, 47:19) kavlinde tenbîh eylediği gibi. İmdi ulûhiyyetten ve idrâkten gayr nefy olundukta bilindi ki onun sivâsı onun gayri değildir. Ya‘nî Hakk’ı Hakk’ın, gayri idrâk etmez. Belki gayr olmaksızın kendi hüviyyeti idrâk eder. Ya‘nî nefsinin nefsi ile idrâk eder. İmdi Hakk Teâlâ kendinin gayri olmayarak kendi zâtını kendi zâtı ile müdriktir. Ya‘nî O’nun zâtını O’nun gayrisi idrâk etmez. Zîrâ ebsâr Hakk’ı idrâk eylemez. Çünkü ebsâr muhdesdir. Ve muhdes bâkî olan kadîmi idrâk edemez. Ve bu makâma vâsıl olmayan kimse baiddir. Nefsinin bilmez ve Rabb’ini de bilmez. Zîrâ ne şey vardır ve ne ebsâr vardır. Ancak kalbleri ve basarları mukalleb olan Hakk vardır. Binâenaleyh keyfiyyetin ve idrâkin vücûdu olmaksızın kendi vücûdunu idrâk eyler. Zîrâ o mutlakdır. Onun ihtiyâcı yoktur. Ve onun fenâsı takyîd olmaksızın mutlakdır. Hakk Sübhânehu هُوَ الْعَيُّْ الْحَمِيدُ (Fâtır, 35:15) buyurur. Velhâsıl Allah’ı bilmek ancak Allah ile olur. Ve işte bunun için âtîde ki beyitlerin kâili dedi:

عدفت الرب بالرب ** بلا شك ولا ريب
فذاق ذاته حقا ** بلا نقص ولا عيب
ولا صيران بينهما ** فنفسى مظهر الفيض

“Ve eğer bir sâil suâl edip, sen her şeyi nefy edip Hakk’ı isbât ettin. İmdi bu gördüğün eşyâ nedir? diye söyler ise.” Ya‘nî arz ve arzda olan şeyler ve semâ ve şems ve kamer ve nücum ve âlem-i ulvî ve suflîden emsâli olan şeyler nedir? demek olur.

فالجواب: قلت هذه المقالات مع من لا يرى سوى الله شيئاً. ومن يرى شيئاً سوى الله فليس لنا *“İmdi cevâb budur ki: Bu makâlât bir şeyi Hakk’ın gayri görmeyen kimseyedir. Ve bir şeyi Hakk’ın gayri gören kimseye bizim için cevâb ve suâl olmadı derim.”*

Ya'nî vahdet-i vücûda dâir olan bu makâlât, onun mâsivâsının izmihlâlinden ve adem-i vücûdunu ve fenâsından nâşî bir şeyi Hakk'ın gayri görmeyen kimseyedir. Ve bir şeyi Hakk'ın gayri gören kimseye karşı cevâbımız ve suâlimiz yoktur. Zîrâ o bu makâma vâsıl değildir.

“Zîrâ o kimse gördüğü şeyin gayrini görmez.” İmdi o kimse zulmet-i sûi içinde müstağraktır.

“Ve nefsinı bilen kimse Allah'ta gayri görmez ve nefsinı bilmeyen kimse de Allah Teâlâ'yı görmez.” Ya'nî nefsinı bilen kimse vücûdda Allah'ın gayrini görmez ve nefsinı bilmeyen kimse dahi Allah Teâlâ'yı görmez. Zîrâ Allah Teâlâ'nın ma'rifet-i nefis ile meşrûttur.

“Ve her bir kâb içinde olan şey tereşşüh eder.” Bal kabından ancak bal sızar ve sabır kabından ancak sabır sızar ve ben âtîde ki ebyâtı söyledim:

ارى الشوق فى قلبى يذيد ويطفح ** ونيران وجدى والصبابته تجرح
وكننت بكتمان الهوى مولعابه ** فالى ودمعى ماريبدى وشرح
فقلت له يادمعدع جريك الذى ** برتكشف الاستار عنى و تفضح
فقال الم تسمع لا اقول من مصنى ** وكل انا بالذى فيه يرشح

“Ve muhakkak biz bundan evvel çok şerh ettik.” Ya'nî risâlede çok şerh ettik, demektir.

“Ve bundan ziyâde şerh olunmuş olsa, imdi görmeyen kimse, görmez ve anlamaz ve idrâk eylemez.” Zîrâ nebiyye olan kimse bir misâl ile idrâk eder. Ve gabî olan kimse bin şâhid ile idrâk edemez.

“Ve gören kimse görür ve anlar ve idrâk eder.” Maârif-i ilahiyye ve mevâhib-i samedâniyyeden onun kalbine Allah Teâlâ'nın tevdi' buyurduğu şey sebebiyle görür ve anlar. Ve idrâk eder.

والواصل تكفيه الإشارة، وغير الواصل لا يصل، لا بالتعليم ولا بالتفهيم ولا بالتقرير ولا بالعلم ولا **“Ve vâsıla işâret kâfidir ve vâsılın gayri, ne ta'lîm ne tefhîm ile ne takrîb ile ne takrîr ile ne ilm ile ne akl ile vâsıl olmaz.”** Ya'nî vâsılın gayri olan kimse ibâre-i sarîh ile anlamaz. Ve idrâk onun fehm-i sakîmine veyâhûd Kerîm olan Allah'a vâsıl olmaz. Ne ta'lîm ile ne tefhîm ile ne de onun fehmine takrîb ile ve ne de lisân ile takrîr ile ve ne de olunan tavzîh etmek sûretiyle ilm ile ve ne de akl ile anlamaz. Ve bu ma'nâlara vâsıl olmaz.

إلا بخدمة شيخ فاضل وأستاذ حاذق وسالك ليهتدي بنوره ويسلك بهمته ويصل به إلى مقصوده **“Bu ma'nâları ancak bir şeyh-i vâsılın ve üstâd-ı hâzıkın hizmeti ile anlar, tarîk-i sâlik olan kimse onun nûruyla hidâyetlenir. Ve onun himmetiyle sülûk edip inşâallahu teâlâ onun sebebiyle maksûduna vâsıl olur.”** Ya'nî bu hadis-i vücûda dâir olan ma'nâları ancak Allah Teâlâ'ya vâsıl olan bir şeyhin ve te'dîb-i nüfûsda ve siyâset-i nüfûsda mâhir olan bir üstâd-ı hâzıkın hizmeti ile anlar. Tahkîk üzere nefsin ukubâtını kat' etmiş olan sâlik-i tarîk ki hakikat-i emrden câhildir. O üstâdın nûr-i bâtını ile hidâyet bulur. Ve onun Rabb'ül-Berîyyeye olan himmet-i kavîyye ve câzibesiyile tarîkat-ı marziyyeye sülûk edip Allah Teâlâ'nın murâd-ı aliyyesi ve o üstâdın himmeti sebebiyle makâm-ı ihsândan ibâret olan maksûduna vâsıl olur.

“Allah Teâlâ وَقَفْنَا الله لما يحب ويرضى من القول والفعل والعلم والعمل والنور والهدى Hazretleri kavlından ve fîlinden ve ilminden ve nûrundan ve hadîden sevdiği ve râzı olduğu

şeyi bizi muvaffak eylesin.” Ya‘nî Allah Teâlâ mesâil-i ilmiyye gibi kavlından ve ibâdât-ı berîne ve mâliye gibi fiilden ve bizde faîdesi olan ilminden ve tarîk-ı sıvâyı açık olarak gösteren nûrdan ve lüb’ül-elbâb olan Resûl’üne ittibâ‘ ile hadîden sevdiği ve râzı olduğu şeye bizleri muvaffak eylesin, demektir.

“*Bu şerhin te’lifinden bin iki yüz seksen sene-i hicriyesinin hâlık-ı süfline muzâf olan şehr-i Receb’inin yedinci Pazartesi günü ferâgat olundu.*”

Lisân-ı Arabî üzere olan bu şerhin tercümesi dahi bin üçyüz kırk bir sene-i hicriyesine musâdif olan Muharrem’ül-Harâm’ın dördüncü Pazar günü sabahı hitâm buldu. والحمد لله على ذلك Şerhin lisân-ı Türkiye tercümesi altmış sene sonra vâki‘ olmuş olur.

Abd-i Câmı
Ahmed Avnî